

**İSTANBUL'DA SULTAN II. MAHMUD
BANİLİĞİNDE YAPTIRILAN ÇEŞMELER**

**2025
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SANAT TARİHİ**

Esra YAVUZYİĞİT

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA**

**İSTANBUL'DA SULTAN II. MAHMUD BANİLİĞİNDE YAPTIRILAN
ÇEŞMELER**

Esra YAVUZYİĞİT

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sanat Tarihi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ocak 2025**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	15
1. İSTANBUL'UN KONUMU VE TARİHÇESİ.....	16
2. II. MAHMUD DÖNEMİ KÜLTÜR, SANAT ORTAMI VE MİMARİ ESERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	22
3. TÜRK SU MİMARİSİNE KISA BİR BAKIŞ	28
3.1. İstanbul'da Su Mimarisine Kısa Bir Bakış	29
3.2. Çeşme Tipleri ve Bölümleri	32
4. KATALOG.....	40
4.1. Günümüze Ulaşan Çeşmeler.....	40
4.1.1. Karyagdı Çeşmesi	40
4.1.2. Kandilli İskele Çeşmesi.....	47
4.1.3. Eminönü II. Mahmud Çeşmesi	53
4.1.4. Beyoğlu II. Mahmut Çeşmesi.....	60
4.1.5. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi	68

4.1.6. Fatih Mahmud Han Çeşmesi / Üç Yüzlü Duvar Çeşmesi	80
4.1.7. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	91
4.1.8. Karnavola Çeşmesi / II. Mahmud Çeşmesi	102
4.1.9. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	109
4.1.10. Tarabya II. Mahmud Çeşmesi / Sütun Çeşme	115
4.1.11. II. Mahmud Han Çeşmesi / Namazgah Çeşme	121
4.1.12. Kuru Çeşme	131
4.1.13. Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi	138
4.1.14. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	147
4.1.15. Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi	157
4.1.16. Kavacık Çeşmesi / Sütun Çeşme	164
4.1.17. Sarıyer II. Mahmut Han Çeşmesi	171
4.1.18. Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi	181
4.1.19. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi	188
4.1.20. Galata II. Mahmud Çeşmesi	196
4.2. Günümüze Ulaşmayan Çeşmeler	204
4.2.1. Fatih Mahmut II. Çeşmesi	204
4.2.2. Eyüp Mahmud II. Çeşmesi	204
4.2.3. Ortaköy Mahmud II. Çeşmesi	204
4.2.4. İstinye Mahmud II. Çeşmesi	205
4.2.5. Kasımpaşa Mahmud II. Çeşmesi	205
4.2.6. Üsküdar Mahmud II. Çeşmesi	205
4.2.7. Fatih Mahmud II. Çeşmesi	206
4.2.8. Fatih Mahmud II. Çeşmesi	206
5. DEĞERLENDİRME	207
5.1. Plan Tipi	207
5.1.1. Kaynaktan Beslenme Durumuna Göre Çeşmeler	208
5.1.1.1. Depolu Çeşmeler	208
5.1.1.2. Deposuz Çeşmeler	209
5.1.2. Buldukları Yere Göre Çeşmeler	210
5.1.2.1. Bağımlı Çeşmeler	210
5.1.2.2. Bağımsız Çeşmeler	211
5.1.3. Cephelerine Göre Çeşmeler	214

5.1.3.1. Tek Cepheli Çeşmeler	214
5.1.3.2. İki Cepheli Çeşmeler	215
5.1.3.3. Üç Cepheli Çeşmeler	215
5.1.3.4. Dört Cepheli Çeşmeler	215
5.1.4. Cephe Düzenlemelerine Göre Çeşmeler	216
5.1.4.1. Yuvarlak Kemerli Çeşmeler	216
5.1.4.2. Düz Atkı Kemerli Çeşmeler	216
5.1.4.3. Dalgalı Kemerli Çeşmeler	217
5.1.4.4. Kemersiz Çeşmeler	217
5.2. Malzeme.....	217
5.2.1. Mermer	218
5.2.2. Taş	218
5.2.3. Tuğla.....	219
5.3. Çeşme Elemanları.....	220
5.3.1. Örtü Elemanı.....	220
5.3.2. Saçak	220
5.3.3. Taç (Alınlık).....	221
5.3.4. Kemer	222
5.3.5. Kitabe ve Tuğra.....	223
5.3.6. Ayak, Sütun, Sütunce	228
5.3.7. Ayna Taşı.....	230
5.3.8. Lüle – Musluk.....	231
5.3.9. Tas Nişi.....	231
5.3.10. Su Yalıkları	232
5.3.11. Dinlenme Sekisi	233
5.4. Süsleme Programı.....	233
5.4.1. Geometrik Süsleme	235
5.4.2. Bitkisel Süsleme.....	235
5.4.2.1. Yaprak	235
5.4.2.2. Kenger Yapağı	236
5.4.2.3. Kıvrım Dalı Kompozisyon	238
5.4.3. Nesneli Süsleme	239
5.4.3.1. Rozet – Madalyon- Kabara.....	240

5.4.3.2. Vazo	243
5.4.3.3. Kurdela-Fiyonk.....	243
5.4.3.4. Perde	244
5.4.3.5. Ay -Yıldız.....	246
5.4.3.6. Kandil	247
5.4.4.Mimari Elemanlarla Oluşturulan Süsleme	248
5.4.4.1. Volüt.....	248
5.4.4.2. Tepelik	248
5.4.4.3. Işınsal Tepelik	249
SONUÇ	250
KAYNAKÇA.....	254
HARİTA LİSTESİ.....	259
FOTOĞRAF LİSTESİ	260
ÇİZİM LİSTESİ	266
EKLER	270
ÖZGEÇMİŞ	273

TEZ ONAY SAYFASI

Esra YAVUZYİĞİT tarafından hazırlanan “İSTANBUL’DA SULTAN II. MAHMUD BANİLİĞİNDE YAPILAN ÇEŞMELER” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA

.....

Tez Danışmanı, Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Sanat Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 16/01/2025

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ

Online

Üye : Prof. Dr. Lütfiye Göktaş KAYA (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Anar AZİZSOY (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Esra YAVUZYİĞİT

İmza:

ÖNSÖZ

Severek okumuş olduğum bölümüm Sanat Tarihi'ni Yüksek Lisans ile taçlandırma isteğimi gerçekleştirmem konusunda emeği geçen herkese teşekkürü borç bilirim.

Başta Yüksek Lisans tez çalışmamı yapmam konusunda bana her zaman destek olan, tezimi yöneten kıymetli danışman hocam sayın Prof. Dr. Lütfiye Göktaş KAYA'ya saygı ve sevgilerimi sunar, teşekkür ederim.

Tez çalışmam için her daim yanımda olan arkadaşım Yüksek Mimar Orhan Şükrü ŞENTÜRK'e, beni yetiştiren, okutan, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama ve sevgili aileme şükran ve minnetlerimi sunar, en kalbi duygularıyla teşekkür ederim.

Tez savunma sınavımdan hemen önce, geçirdiği hastalık sonucunda kaybettiğim ve yaşasaydı bu dönem birlikte mezun olabileceğim, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü son sınıf öğrencisi, çok kıymetli, sevgili kardeşim Abdulkadir YAVUZYİĞİT'E, bu çalışmam armağan olsun. Mekânı cennet olsun.

ÖZ

Su, insan hayatının en önemli yaşam kaynağı olduğundan yerleşim yerleri su yakınlarına kurulmuştur. Su yapıları, suyollarını oluşturan mimari eserler ve şehre su sağlayan teknik yapılar olması dışında dönemin estetik ve sanat anlayışını göstermesi bakımından önemli mimari değerlerdir.

Su mimarisinin en tanınmış örnekleri çeşmelerdir. Bizans ve Osmanlı devletlerine başkentlik yapmış olan Konstantin, Osmanlı döneminde nüfusun da artmasına bağlı olarak su mimarisinin geliştiği ve bu mimarinin en küçük yapısı olan çeşmelerin yapımının artarak devam ettiği şehir olmuştur. İstanbul çeşmeleri, her dönemin mimari ve süsleme anlayışına göre meydanlarda, sokak aralarında, iskelelerde, köşe başlarında daha sonra konutlarda yerini almıştır. 19. yüzyılda çeşmeler su ihtiyacının karşılanmasından çok dönemin üslup anlayışının yansıtıldığı dekoratif yapılar olarak da görülmeye başlanmıştır.

1808 yılında Osmanlı Devleti'nin 30. padişahı olarak tahta çıkan Sultan II. Mahmud, Batı dünyasının etkisi ile yeni ıslahat ve reformların sultanı olarak 19. yüzyıla damgasını vurmuştur. Her alanda yenilenmeye gidilen bu dönemde mimari yapılar da bu yenilenmeden payını almıştır. Dönemin mimari yapılarında karşılaşılan üslup anlayışları çeşmelerde de karşımıza çıkmaktadır. Şehrin farklı noktalarına değişik plan ve süsleme anlayışında çeşmeler yaptırılmıştır. Çalışmamızın konusu olan Sultan II. Mahmud'un baniliğinde İstanbul'da yaptırılan 20 adet çeşme yerinde incelenmiş ve bilgi fişleri oluşturulmuştur. Çeşmelerin hepsi farklı plan tipinde olup dönemin üslup anlayışına uygun süsleme programına sahiptir.

Plan tiplerine göre gruplandırılan çeşmelerin, malzeme ve teknik özellikleri belirlenmiş, motif ve kompozisyon düzenleri ele alınarak başkent üslubu özellikleri ortaya konmuş ve bu üslubun izlendiği dönemin diğer yapıtları ile birlikte değerlendirilmiştir. Çalışmayı önemli kılan önemli bir nokta, okunmuş bile olsalar kitabelerin tamamının yeniden okunmasıdır. Bunun sonucunda yayınlarda II. Mahmud'a atfedilen bazı çeşmelerin aslında O'nun baniliğinde yaptırılmamış olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı sanatı; Su mimarisi, çeşme; II. Mahmud; Batı etkisi

ABSTRACT

Water is the most important source of life for humans, and settlements are built near water. Water structures, architectural works that form waterways and technical structures that provide water to the city are important architectural values in terms of showing the aesthetic and artistic understanding of the period.

The most well-known examples of water architecture are fountains. Constantinople, which was the capital of the Byzantine and Ottoman states, became the city where water architecture developed due to the increase in population during the Ottoman period and the construction of fountains, the smallest structure of this architecture, continued to increase. Istanbul fountains took their place in squares, streets, piers, corners, and later in residences, according to the architectural and ornamental understanding of each period. In the 19th century, fountains began to be seen as decorative structures that reflected the style of the period rather than meeting the need for water.

Sultan II, who ascended to the throne as the 30th sultan of the Ottoman Empire in 1808. Mahmud left his mark on the 19th century as the sultan of new reforms and reforms under the influence of the Western world. In this period when there was renewal in every field, architectural structures also received their share from this renewal. The stylistic approaches encountered in the architectural structures of the period are also seen in the fountains. Fountains with different plans and decoration styles were built in different parts of the city. The subject of our study is Sultan II. 20 fountains built in Istanbul under the patronage of Mahmud were examined on site and information sheets were created. All of the fountains are of different plan types and have ornamental programs in line with the style of the period.

The material and technical properties of the fountains, which were grouped according to their plan types, were determined, their motifs and composition patterns were discussed, and the characteristics of the capital style were revealed, and they were evaluated together with other works of the period in which this style was followed. An important point that makes the study important is the re-reading of all inscriptions, even

if they have been read. As a result, II. It has been determined that some fountains attributed to Mahmud were not actually built under his patronage.

Keywords: Ottoman art; Water architecture, Fountain; II. Mahmud; Western influence

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	İstanbul'da Sultan II. Mahmud Baniliğinde Yapıtılan Çeşmeler
Tezin Yazarı	Esra YAVUZYİĞİT
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	16/01/2025
Tezin Alanı	Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	273
Anahtar Kelimeler	Osmanlı sanatı; Su mimarisi, çeşme; II. Mahmud; Batı etkisi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Fountains Built Under The Patronage of Sultan Mahmud II in Istanbul
Author of the Thesis	Esra YAVUZYİĞİT
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	16/01/2025
Field of the Thesis	Art History Department
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	273
Keywords	Ottoman art; Water architecture, fountain; II. Mahmud; Western influence

KISALTMALAR

- Bkz.** : Bakınız
- Cm** : Santimetre
- DDK** : Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
- Foto** : Fotoğraf
- H.** : Hicri
- İSKİ** : İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
- M.** : Miladi
- M** : Metre
- M.Ö.** : Milattan Önce
- M.S.** : Milattan Sonra
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- Vd** : Ve Diğerleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan çeşmelerin araştırılıp incelenmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Türk su mimarisinde önemli bir yere sahip olan bu çeşmeler konum, malzeme, teknik, plan ve süsleme programlarıyla değerlendirilmiştir.

18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başları, özellikle III. Selim ve Sultan II. Mahmud dönemleri, Osmanlı Devleti'nin her alanda yeniliğe gittiği, farklı mimari yapıların ortaya çıktığı, batı ile sıkı ilişkilerin devlet teşkilatlanmasını etkilediği, sanata ve sanatseverliğe desteğin arttığı bir dönem olarak bilinir. Başkent İstanbul'un yeniden modernize edildiği II. Mahmud döneminde mimari gelişimin çeşmelere nasıl yansıdığını göstermek çalışmamızın temel amacımızdır. Sultan çeşmelerinin diğer dönem çeşmelerinden gerek mimari gerekse üslup farklılıklarından söz edilebilir mi? Benzer ya da ortak özellikleri nelerdir? Anadolu'da devamı niteliğinde sayılabilecek örnekleri var mıdır? Sorularına cevap aranmıştır.

Çalkantılı bir dönem olan 19. yüzyılda, II. Mahmud'un tahta çıkmasıyla sultanın otoriter ve merkezîyetçi yaklaşımı, yeni inşa ettirdiği mimari eserler ve yaptırmış olduğu restorasyonlar ile başkentin her noktasında görünür ve hissedilir şekilde olmuştur.

Önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde sultanın mührünü taşıyan çeşmelerin araştırılması ve envanterlerinin çıkarılması yoluyla bu konuda araştırma yapanlara yardımcı olmak çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Bu araştırma Türk çeşme mimarisinin dönemsel özelliklerini ve üsluplarını yansıtmaları bakımından önemli olmakla birlikte gelecek kuşaklara kültürel ve sanatsal aktarım açısından da önemlidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma için İstanbul çeşmeleri ve II. Mahmud dönemi ile alakalı literatür taraması yapılmıştır. Konuya ilişkin yazılı ve görsel kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu alanda yazılan kaynaklar incelenmiş; kitap, makale, ansiklopedi, sözlük, dergi okumaları yapılmıştır. Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre II. Mahmud'a ait olduğu düşünülen çeşmelerin kitabeleri tarafımızca yeniden okunmuştur. Okunan kitabelere göre Sultan II. Mahmud baniliğinde yapıldığı tespit edilen çeşmeler ana çalışma yapılarımızı ortaya

çıkarmıştır. Çalışma konusu çeşmeler yerinde incelenmiş, konum ve rakımları kayıt altına alınmış, fotoğraflanmış, ölçüleri alınarak AutoCAD de rölöve ve kesit çizimleri yapılmıştır. Eserlerin tamamı tarafımızca fotoğraflanarak, çeşmelerin mevcut hali kronolojik olarak çalışmanın katalog bölümünde ele alınmıştır. Kaynaklarda adı geçip, yapı kitabelerinde Sultan II. Mahmud baniliğinde yapıldığı görülen çeşmeler “günümüze ulaşan çeşmeler” başlığıyla katalog bölümünde verilirken araştırmalarımızın sırasında rastlanılan günümüze ulaşmayan çeşmeler ise kataloğa “günümüze ulaşmayan çeşmeler” başlığıyla eklenmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırma İstanbul’da Sultan II. Mahmud baniliğinde yapılan çeşmeleri kapsamaktadır. Osmanlı döneminde, başkent İstanbul’da çok sayıda çeşme yapıldığı için bu çalışma sınırlandırılmıştır. Araştırmada İstanbul’un tarihi, Sultan II. Mahmud dönemi kültür sanat ortamı ve mimarisi, İstanbul’da çeşme mimarisinin tarihsel ve kültürel gelişimi ana hatlarıyla ele alınmıştır. Sultan II. Mahmud baniliğinde yapılan çeşmeler için katalog hazırlanmıştır. Kaynaklarda geçen Sultan II. Mahmud’un yaptırmış olduğu fakat günümüze ulaşmayan çeşmeler de kapsama dahil edilmiştir. II. Mahmud döneminde yaklaşık 60 adet çeşme yaptırıldığı bilinmektedir. Günümüze ulaşan Sultan II. Mahmud’un baniliğini üstlendiği 20 adet çeşme yapısına ulaşılmıştır. Bu nedenle çalışmanın katalog bölümü 20 adet çeşme ile sınırlandırılmıştır.

1. İSTANBUL'UN KONUMU VE TARİHÇESİ

İstanbul, tarihte üç büyük imparatorluğa başkentlik ve çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış, benzeri olmayan bir şehirdir. Bazı araştırmacılara göre şehrin kuruluşu M.Ö. 3000'in başlarına kadar inmektedir. En erken yerleşim yeri olarak, Haliç kıyıları ile bugünkü Alibeyköy ve Kâğıthane derelerinin vadileri veya bu vadilere hâkim olan tepeler gösterilmektedir (Demirkent, 2001, s. 205).

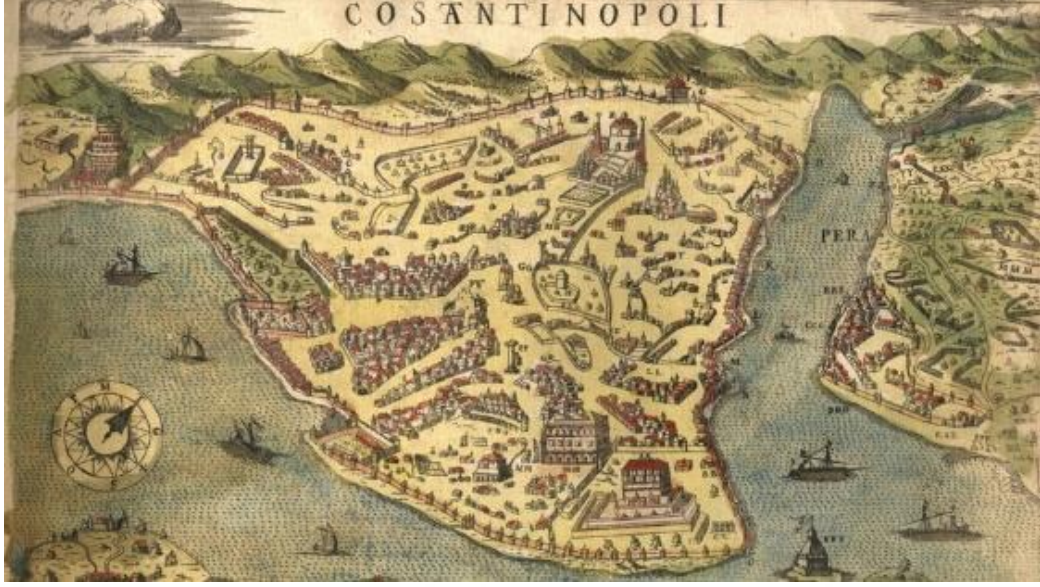
Kaynaklara göre, M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısından önce İonyalılar ve ardı sıra Orta Yunanistan'dan Meragalılar bölgeye gelir ve Kadıköy'ün Moda Burnu'nda Kalkhedon adıyla bir kent kurar. Aynı yüzyılın ortalarında, M.Ö. 660/559'da Kalkhedon'un (Körler Ülkesinin) karşı kıyısında, bugünkü Saray Burnu'nda, Topkapı Sarayı ile Ayasofya'nın bulunduğu bölgede bir başka kent kurdukları anlatılır. Bu kente önderleri olan Byzas ile ilişkilendirilerek Byzantion adını vermişlerdir (Kızıltan, 2014, s. 54).

Başka bir efsaneye göre, Byzantion'un kurucusu olan Byzas, Tanrı Zeus'un kızı Keroessa ile Deniz Tanrısı Poseidon'un oğludur. Byzas doğduğu yerde bir şehir kurmuş ve şehre kurucusuna itafen Byzantion adı verilmiştir (Arslan, 2010, s. 21).

Coğrafi konumu ve stratejik önemi çok eski çağlardan beri fark edilmiş olan şehrin, karalar ve denizler arasında bir geçit yerinde bulunması büyük önem taşımaktadır. Boğazın ne karşıdan karşıya geçmeyi güçleştirecek kadar geniş, ne de gemilerin gidiş gelişini zorlaştıracak kadar dar, kayalık ve sığ olmadığı bilinmektedir (Demirkent, 2001, s. 207).

İstanbul Boğazı'nın Karadeniz ve Akdeniz kültür alemlerini birleştiren bir deniz yolu olması, ayrıca Asya ile Avrupa'yı bağlayan kara yollarının Boğaz'a doğru yaklaşarak burada birbiriyle düğümlenmesi, İstanbul'un bütün tarihi boyunca gelişmesini etkileyen ve bu kente özel bir kişilik kazandıran önemli bir faktör olmuştur (Demirkent, 2001, s. 208).

Şehir kurulurken yapılan mekanlar, anıtsal yapılar, yeşil alanlar ve şehrin ulaşım özellikleri, ev sahipliği yaptığı her medeniyete, dönemin karakteristiğini yansıtacak şekilde zenginleşerek günümüz İstanbul topoğrafyasını oluşturmuştur (Karakuyu vd., 2010, s. 33).

Harita 1: İstanbul Surları (Yanık, 2019).

I. Konstantin, şehri aldıktan sonra şehre “Konstantinopolis” ismi verilmiştir. Rumların çöküş döneminde “İstanbul”, Türk döneminde “İslambol” isimleri kullanılmıştır. Rumların buraya parlak şehir manasına gelen “Antosa” dedikleri kaynaklarda geçmektedir. Araplar ise “Konstantiniyye” adını verdikleri gibi Avrupa ile Asya’nın sınırı üzerinde olduğu için “Farik” adını da kullanmışlardır. Osmanlı Devleti ise yıkılıncaya kadar Konstantiniyye adını kullanmıştır (Gündüz, 2008, s. 51).

I. Konstantin tarafından Roma İmparatorluğu’nun başkenti ilan edilen şehir, ele geçirildiğinde ne derece tahrip edildiği konusunda bir bilgi yoktur. Konstantin’in yeni Roma’sı 324-336 yılları arasında kurulmuştur. 395 yılında Doğu ve Batı Roma ayrılarak Doğu Roma İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul olmuştur (Kuban, 1970, s. 26).

Daha önce 330 yılında İmparator Konstantin’in isteği üzerine “Nova Roma (Yeni Roma)” ismiyle Roma İmparatorluğu’nun başkenti yapılan İstanbul’un, adı imparatorun ölümünden sonra onun anısına Konstantinopolis’e dönüştürülmüştür. Şehir tarihçilerine göre Konstantinopolis şehri, Roma mimarlık tarihinin en görkemli şehirlerinden biridir. Bu dönemde Hristiyanlığın tümüyle kabul edilmesi mimari yaklaşımları çok fazla etkilememiş, antik çağ mimari mirası Doğu Roma’da da uzun bir süre etkisini sürdürmüştür. Kent özellikle I. Justinianos döneminde en parlak günlerini yaşamış, şehircilik ve mimari açılarından üstün nitelikli eserler oluşturmuştur (Karakuyu vd., 2010, s. 3).

Bizans İmparatorluğu'nun düşmanı olan Batılı Haçlı orduları, 1024 yılında Konstantinopolis'i ele geçirmiştir. Daha sonra burada Latin İmparatorluğu'nu kurmuş ve birçok yapıyı tahrip etmişlerdir. Bunun yanında yine bu dönemde birçok kilise ve manastır dini inanç farklılıklarından kaynaklanan bakımsızlık nedeniyle yıkılmıştır (Karakuyu vd., 2010, s. 37).

İstanbul'un Türklerin eline geçmesi, Sultan II. Mehmed'in İstanbul'u fethiyle olmuştur. 6 Nisan 1453 yılında uzun süren hazırlık ve kuşatma sonrası 29 Mayıs 1453'de İstanbul fethedilmiş ve Konstantinopolis Osmanlı devleti hakimiyeti altına girmiştir. Osmanlı Devleti'nin başkenti Edirne'den İstanbul'a taşınmıştır. İstanbul'un fethi ile birlikte Orta Çağ kapanmış Yeni Çağ başlamıştır. Fetihten sonra, dünyanın merkezi olması amaçlanan şehirde, imar faaliyetleri hızla yapılmıştır. Ayasofya başta olmak üzere Bizans'ın dini yapıları cami ve medreseye dönüştürülmüştür. İstanbul'un Türk-İslam şehri görüntüsüne kavuşması için mescit, cami, medrese, han, hamam, bedesten gibi dini, sosyal ve eğitim kurumları yapılmaya başlanmıştır. Sanatında ne kadar mahir ustalar varsa, şehre davet edilerek yapılaşma hızlanmıştır (Gündüz, 2014, s. 62).

16. yüzyıl sonuna kadar şehir gelişmeye devam etmiş ve birçok yapı şehrin slüetini etkilemiştir. Fatih döneminde yapılan Fatih Külliyesi'nden sonra II. Bayezid Külliyesi yapılmış daha sonra bunu Şehzade Külliyesi ve Süleymaniye Külliyesi takip etmiştir. Ağırlıklı olarak Haliç bölgesinde yapılan bu yapılaşmayı çarşılar, han, hamam gibi sosyal merkezler de izlemiştir (Kuban, 1970, s. 32).

1520 yılında Kanuni Sultan Süleyman tahta çıkmış ve 1566 yılında vefat etmiştir. En uzun süre tahta kalmış sultan olan Kanuni'nin dönemi, Osmanlı klasik dönem mimarisinin en etkin olduğu dönemidir. Aynı zamanda devletin zirveye yükseliş dönemidir. Bu dönemin baş mimarı Koca Sinan'dır. 16. yüzyılın Kanuni Çağı, Sinan ile bütünleşmiştir. Bu dönemde Türk mimarisi en gelişmiş biçimini almış ve en yüksek noktasına ulaşmayı başarmıştır. Klasik Türk Mimarisi adını alan bu mimari, dış mekanda sade ağır çizgilere sahipken iç mekanda ışıklı canlı bir hacme sahiptir. Bu dönemde, süslemede daha ölçülü bir uygulamanın egemen olduğu görülmektedir (Sinemoğlu, 1988, s. 542).

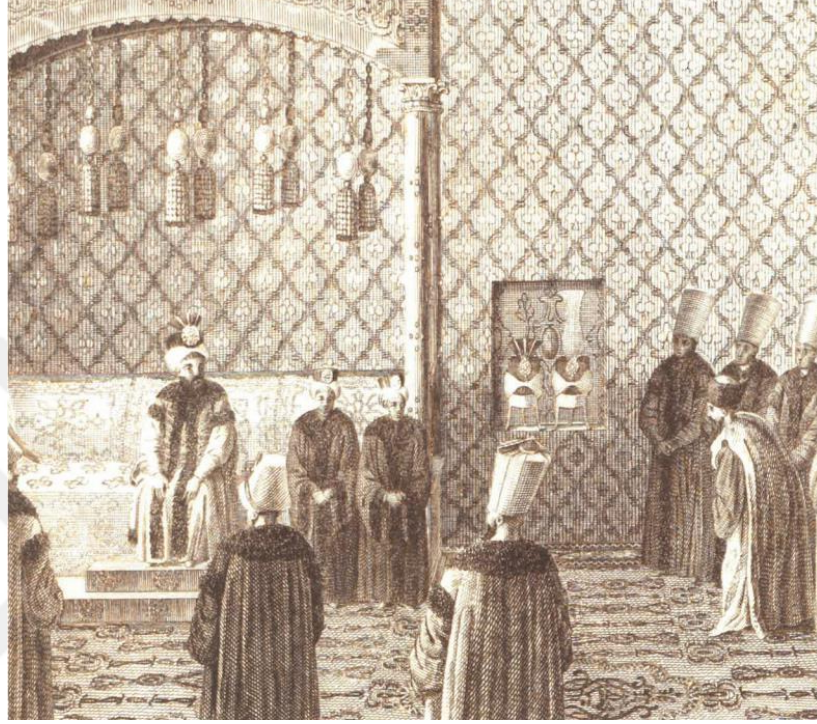
Resim 1: 17. Yüzyıl İstanbul Gravürü (Yiğit, 2021).

Lale Devri olarak anılan, III. Ahmed'in 1718-1730 tarihleri arasındaki saltanatı ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı dönemlerinde, Osmanlı'da Batı'yı referans alarak, kurumsal açıdan ıslahat fikrinin tatbik edilmeye başlandığı görülmüştür. Bozulmuş ve zamanın şartlarının gerisinde kalan askeri, idari ve ekonomik sistemin düzeltilmesi konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu dönemde başta Paris olmak üzere, Avrupa'ya gönderilen elçiler, Batı kültürünü yakından gözlemeye ve bilgi toplamaya gayret etmişlerdir. Özellikle Fransızlarla kurulan yakın ilişkinin paralelinde ordunun Avrupa çizgisinde yapılanması ile ilgili çalışmalara başlanmıştır. Tüm bu gelişmelerin yanında yine Fransa'dan getirilen saray ve bahçe planlarına göre önemli bir imar faaliyetine girişildiği görülmektedir (Eravcı & Kiremit, 2010, s. 79).

Bu dönemde yapılan inşaa faaliyetleri, daha çok padişah kasırları, konaklar, medrese, çeşme gibi yapılardan oluşmaktadır. Burada kullanılan işlemlerdeki lale motifi ve yine döneme ismini veren lale çiçeğine olan ilgi, basit bir anlam ifade etmiyordu. Öyle ki lale çiçeğine olan ilgi, abartılı bir şekilde olmakta ve aslında bu dönemin ileri gelenlerinin oluşturdukları yaşam tarzının simgesi olmaktadır. Özellikle mimari ve estetik ölçülerde Batı'ya kapıların açıldığı bu dönem, 1730'da Patrona Halil İsyanıyla kapanmıştır (Eravcı & Kiremit, 2010, s. 93).

Tezimizin konusunu kapsayan II. Mahmud dönemi, 19. yüzyılın başlarını oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin otuzuncu padişahı olan II. Mahmud, 18. yüzyılın sonunda şehzade azlığı nedeniyle hanedanın kesintiye uğrayabileceği düşünülen bir zamanda, I. Abdülhamid ve Yedinci Kadınefendi Nakşidil (Nakşi Kadın)'ın oğlu olarak 20 Temmuz 1785'te Topkapı Sarayı'nda doğmuştur (Yılmaz, 2010, s. 21).

Sultan II. Mahmud'un on yedi eşi olmuş bunlardan Bezmiâlem Kadınefendi, Sultan Abdülmecid'in, Pertevniyal Kadınefendi ise Sultan Abdülaziz'in valideleridir (Yılmaz, 2010, s. 27).

Resim 2: III. Selim'in Avrupalı Elçileri Kabulü (Veliht Şehzade IV. Mustafa ve Şehzade II. Mahmud'un Solunda ve Ayakta) (Yılmaz, 2010).

28 Temmuz 1808'de II. Mahmud tahta çıkmış ve yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem, Osmanlı Devleti için yeniden yapılanma dönemi olarak bilinmektedir (Gündüz,2008, s. 451). Yirmi dört yaşında tahta oturan II. Mahmud, Osmanlı'da gelenek olan müneccimbaşından uğurlu saat (vakt-i muhtar) sorulmadan tahta çıkan ilk padişah olmuştur. Saltanatı otuz bir yıl süren II. Mahmud taht süresi boyunca çeşitli ıslahatlara imza atmış ve yenilikçi bir politika izlemiştir (Yılmaz, 2010, s. 27).

Sultan II. Mahmud'un saltanatı boyunca Sırbistan'da, Eflak'ta, Boğdan'da ve Mora'da silaha sarılanlar, Vehhabilerin başkaldırısı, Rusya'nın giderek artan baskısı, Rumeli, Bağdat, Akka, Şam, Halep Lazkiye, Yanya ve Mısır paşalarının ayaklanmaları, başkentteki yeniçerilerin zorbalıkları karşısında gücünü yitirmeyen II. Mahmud, ülke genelinde ve özellikle İstanbul'da büyük işler başarmıştır. Osmanlı Padişahları arasında kendinden en çok söz edilen sultanlardan biri olmuştur.

İzlediği siyasetin etkileri günümüze kadar ulaşmıştır (Akın, 1994, s. 265). İstanbul'da II. Mahmud dönemi sonrasında, 1876'da I. Meşrutiyetin ilanı, 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ve 31 Mart Olayı, 1912'de Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında sıkıntılı günler geçirmiştir. Kent, 1918'de işgalci devletler tarafından kontrol altına alınmıştır. 16 Ekim 1923'te VI. Mehmed'in 1918-1922 İstanbul'u terk etmesiyle, Osmanlı İmparatorluğu sona ermiştir. 6 Ekim 1923'te Türk ordusunun şehre girmesi ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile İstanbul'da yeni bir dönem başlamıştır (Halıcı, 2022, s. 30).

2. II. MAHMUD DÖNEMİ KÜLTÜR, SANAT ORTAMI VE MİMARİ ESERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Osmanlı Devleti tarihinde III. Ahmed Dönemi'nden (1703-1730) başlayarak 19. yüzyılı da kapsayan süreç, Osmanlı Modernleşme Dönemi olarak adlandırılmaktadır. 18. ve 19. yüzyıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nda değişen toplumsal yapı, sosyal ve ekonomik duruma bağlı olarak, sanat anlayışı da farklı bir boyut kazanmıştır (Uğurlu, 2020, s. 11).

Osmanlı toplumundaki sosyokültürel olgu 19. ve 20.yüzyılda en az Avrupa kadar hareketlidir. 1789-1815 yılları sadece çağdaş Avrupa'nın değil, dünyanın da çağdaşlaşma oluşumunun başlangıcını ifade eder. Fransız ihtilalinin meydana getirdiği hürriyet ortamı ve milliyetçilik hareketlerinin, siyasi düzene ve kurumlara yansımaları yepyeni bir anlayış içinde gerçekleşmiştir (Halıcı, 2022, s. 80).

II. Mahmud döneminde (1808-1839), sanat ve kültür alanında Batı'yı örnek alma hızı kazanmıştır (Uğurlu, 2020, s. 11). Bu dönem Osmanlı merkez ve saray teşkilatında da son derece önemli idari siyasi sosyal ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir dönemdir.

Sultan II. Mahmud'un saltanat dönemini iki bölümde ele almak gerekmektedir. 1808-1826 yılları arası hazırlık dönemi, 1826-1839 yılları arası radikal değişim ve dönüşüm dönemi olarak bilinmektedir. Batı toplumlarına benzer yoğun değişiklik sistemlerinin görüldüğü bu dönemde, Meclis-i Vala ve Darı Şura-yı Babialî gibi danışma ve yasama meclislerinin kurulması, vakıf gelirlerinin merkezileştirmesi, ilk resmi gazetenin yayınlanması, gelenek haline gelmiş bir çok merasimin terkedilmesi, eğitim öğretimin zorunlu kılınması, yurtdışına öğrenci gönderilmeye başlanması, devlet memuru yetiştirebilecek yüksek okulların açılması, ilk nüfus, mülk ve arazi kaydı, posta teşkilatının kurulması, muhtarlık teşkilatının kurulması, pasaport ve karantina usulünün hayata geçirilmesi, sağlık alanında geniş kapsamlı kurumların yapılması, askeri alanda büyük reformlar yapılarak harp akademisi açılması, maaş sistemine geçilmesi, ceza kanunlarının yürürlüğe konması, Avrupa başkentlerinde elçiliklerin aktif hale getirilmesi, klasik Osmanlı yapısını değiştirip dönüştüren bazı düzenlemeleri oluşturmaktadır (Yılmaz, 2010, s. 55).

Bu dönem Osmanlı sanat ve kültür ortamı için önemli bir süreçtir. Avrupa'dan gelen tüccarlar ve elçiler aracılığıyla, Osmanlı sarayına gelen çeşitli eşyalar, Avrupa'ya

İstanbul'dan gönderilen elçiler, Batı sanatının Barok, Rokoko, Ampir, Art Nouveau ve Eklektik gibi üsluplarını imparatorluğa taşıdığı bilinmektedir (Altier, 2021, s. 380). Dönemin dini ve sosyal hayatına baktığımızda klasik dönemden farklı bir uygulama görülmektedir. Sultan'ın bizatihi kendisi bile son anına kadar Cuma Selamlığı'na gitmiş, dini merasimleri terk etmemiştir. Din görevlilerini cemaatle namaz kılınması için uyarmış, halkın cemaate devam etmesi ve namaz vakitlerinde sokaklarda dolaşmasını yasaklanmıştır. Kadınların ise açık ve vücut hatlarını belli eden kıyafetlerle dolaşmaları yasaklanmış, halka açık yerlerde çarşı ve pazarlarda yanında eşleri olmadan gezmeleri, dondurmacı, şekerçi gibi halkla iç içe olabileceği yerlerde gençlerle sohbet etmemeleri yönündeki hükümler Sultan tarafından verilmiştir (Yılmaz, 2010, s. 30).

Resim 3: Sultan II. Mahmud'un Cuma Selamlığı (Akın, 1994).

Tüm bunlara rağmen, II. Mahmud yaptığı bazı batı medeniyeti etkili yenilikçi uygulamalarından dolayı, dönem dönem “Gavur Padişah” olarak anılmıştır. Bu yakıştırmanın yapılmasında, üst kurulların devşirilmesi, batılı kılık kıyafet ve sofrada çatal bıçak kullanılmaya başlanması, Mehterhane'nin yerine Mızıkacı Hümayun (askeri

bando)'un kurulması gibi yenilikler provakatif söylemlere yol açmıştır (Uğurlu, 2020, s. 24).

İstanbul'da ilk kez padişahın doğum günü kutlaması da bu dönemde gerçekleşmiştir. 17 Eylül 1936'da gece gündüz şenlikler düzenlenmiş ve sonraki yıllarda İstanbul'un geleneksel kutlamaları arasında yer almıştır. Hafta tatili olarak perşembe gününü, Babiali memurlarına tatil olması bu yılda başlamıştır. Azapkapı- Unkapanı arasına yaptırdığı ilk köprü olan "Hayratiye" üzerinde atlı araba ile geçmiş ve şehir içerisinde de yaygınlaştırmıştır. İstanbul'da fayton modası bu dönemde başlamıştır. Ramazan ayında minarelere yerleştirilen mahyalar, değişiklik olarak limandaki gemilere ve resmi dairelerin cephelerine asılmıştır. Şehir nüfusu sayılmış, veba salgını nedeniyle karantina usulü yaygınlaşmış, halkın sağlığı için önlemler alınmaya özen gösterilmiştir (Akın, 1994, s. 256).

Resim sanatı açısından gelişim gösterilen bu dönemde, batılı birçok ressamın İstanbul'da çalıştığı ve daha sonra Türkler'in de resim yapmaya başladığı bilinmektedir. Bu çerçevede içerisinde nakkaşlık sanatı da 1826 yılında serbest bırakılmıştır (İnce, 1995, s. 10). II. Mahmud döneminin resim sanatı açısından en önemli olayı, Sultan II. Mahmud'un portresini yaptırıp törenle devlet dairelerine astırmasıdır. Ayrıca kendi portresini küçük boyutlarla yaptırarak, tasvir-i hümayün şeklinde devlet adamlarına vermiştir. Saray ve halk tarafından gelen tepkiler almasıyla sonuçlansa da bu hareket, II. Mahmud Türk Modernleşmesi açısından önemli bir adımdır (Uğurlu, 2020, s. 24).

Sistemde reformun kaçınılmaz olduğu 19. yüzyılda yeni ordu kurmak için Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldıran (Vak'a-i Hayriye 1826) II. Mahmud, II. Osman'dan bu yana 200 yıllık bir reform hareketini gerçekleştirmiştir. Yeniçerilerin yerini alacak olan "Asakir-i Mansure-Muhammediye" ordusunu oluşturmuştur (Kuban, 2007, s. 500). Daha sonra "Redif-i Asakir-i Mansure" adı ile ikinci bir ordu kurmuştur (Akın, 1994, s. 265).

Tanzimat'ın ilanı ile beraber Osmanlı sanatında batıyla karşılıklı ilişkilerin gelişmeye başlaması, yabancı sanat akımlarını da beraberinde getirmiştir. Batı etkisinde kalan Osmanlı'da geleneksel yapı sistemleri batılı üsluplarla birleşmiştir (Güngör, 2021, s. 40). "Hassa Mimarlar Ocağı" adını taşıyan Osmanlı Mimarlık Teşkilatı 1831'de Şehremlik ile birleştirilerek "Enbiye-i Hassa Müdürlüğü" kurulmuştur. Bu teşkilatlanmanın yanında yerli Hristiyan mimarların da bu dönemde eser verdikleri

görülmektedir (İnce, 1995, s. 11). Her alanda değişim hız kazanmış, sivil mimaride yapı boyutları ve malzeme değişikliğine gidilmiş, hem şehir planlamasında hem de yönetimde yenilikler görülmüştür (Güngör, 2021, s. 40).

Lale Devri'nden itibaren Barok dönem ile Osmanlı Devleti'ni etkisi altına alan Batılı biçimler, süsleme ögesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı mimarlığı geleneklerinin canlı olduğu dönemlerde, kendi klasik mimari anlayışının yerini Batılı üsluplar almıştır (Ertuğrul, 2009, s. 294).

Osmanlı İmparatorluğunun 18. yüzyılda Batı'ya açılması sonucunda, önceleri saray çevresinde daha sonra giderek saray dışında yeni bir sanat ortamı oluşmuş, Batılı sanat unsurları denenmiştir. Bu dönemde süslemedeki en büyük yenilik mimaride, iç ve dış mekanların duvarlarına ve tavanlarına yapılan duvar resimlerinin ortaya çıkışı olmuştur (Gürsoy, 2015, s. 147). Barok adı verilen, Avrupa mimari üsluplarının Osmanlı beğenisi içerisinde yer edildiği bu yaklaşım, Nur-u Osmaniye, Ayazma ve Laleli gibi dönem camilerinde gözlenebilmektedir (Ertuğrul, 2009, s. 294).

Osmanlı süsleme sanatlarında, 18. yüzyıl sonlarında Batı mimarlığında Antik dönemin mimari elemanlarından yola çıkan Neo Klasik ya da Empire -Ampir üslup kendini göstermiştir. Fransa'da Napolyon Bonapart (1769-1821) döneminde Mısır'ın ve İtalya'nın fethedilmesinden sonra, bir imparatorluk üslubu şeklinde ortaya çıkan bu tarz, 1800-1830 yılları arasında etkin olmuştur. Sultan II. Mahmud dönemine (1808–1839) kısa bir zaman içinde Osmanlı mimarisinde de Ampir üslup görülmeye başlanmıştır. Bu üsluptaki yapıların cephe tasarımlarında Yunan ve Roma mimarlığından gelen üçgen alınlıklar, dor, iyon, korint nizamındaki düzenlemeler, daha yalın ve sade bir anlayışla kullanılmıştır (Altier, 2021, s. 380).

Ampir üslup, Osmanlı sanatına henüz Barok ve Rokoko üslupları etkinken girdiğinden, Osmanlı sanatında farklı bir biçimde yol almış, bazı örneklerde tüm bu üsluplar birlikte tasarlanmışlardır. Ampir üslup 19. yüzyıl boyunca mimari tasarımlar ve süsleme de etkin olmuş, yüzyılın sonlarına doğru etkisi azalmış ve eklektik üslup öne çıkmıştır. Bu üslubun Osmanlı sanatında ortadan kalkması I. Ulusal Mimarlık Dönemi ya da Türk Neoklasigi olarak çeşitli adlarla tanımlanan üslubun görülmeye başlanmasıyla gerçekleşmiştir (Altier, 2021, s. 380).

19. yüzyıl da Barok etkisi altına giren Osmanlı mimari üslubu, Avrupa mimarisinde olduğu gibi yeni işlevsel mimari yaklaşımların ortaya çıkmasına neden

olmuştur. Meydanlar, kışlalar, dükkanlar, konutlar, pasajlar, iş hanları, mağazalar, bürolar, oteller, pansiyonlar ve lokantalar gibi son dönem klasik Osmanlı mimari tiplerinden fonksiyon ve biçimleniş açısından farklılıklar gösteren yapılarla devam etmiş, bu yapılara yangın kuleleri, saat kuleleri, fabrikalar ve hastaneler gibi yeni bina türleri eklenmiştir (Güngör, 2021, s. 40). Kuleler, nişan taşları, hünkar mahfilleri, hünkar kasırları, askeri yapılar ve askeri hastaneler, padişahın şehir içerisindeki değişimin ve karakteristik olarak yapı üzerine eklenen tuğra ve kitabeler sembolik varlığının ifadesi olarak görülmektedir (Özlu, 2021, s. 218).

Bunlar dışındaki bazı yapı tipleri ise toplumun o döneme kadar tanımadığı, tamamen yeni şartlarla birlikte ihtiyaç duyulan ya da tanışılan nitelikte yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Yeni ortaya çıkan yapıların genel olarak inşa edildiği yer, başkent olması ve devletin dünya ile iletişiminin kurulduğu merkez olması sebebiyle “İstanbul” olmuştur. Diğer şehirler daha sonra yeni yapılar konusunda başkenti takip etmişlerdir (Ertuğrul, 2009, s. 295).

İstanbul’da Bab-ı Ali girişinin büyük saçağı, dilimli kubbesi, neoklasik süslemeleri, Beyazıt Harbiye Nezareti’nin aynı nitelikteki kapısı, Fatih’te II. Mahmud’un annesi Fransız asıllı Nakşidil Sultan’ın Türbesi, Nusretiye Cami kubbesi, üst profilleri ve şadırvanı, Geç Barok ayrıntılarının önemli örneklerini oluşturur. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Türk mimarisinde sadece üslup olarak değil, ölçek olarak da Batı mimarisini getiren ilk yapıların cami ve saraylardan çok kışlarlar olduğu görülmektedir. Bu askeri yapılar daha önce var olan bir geleneğe dayandırılarak tasarlanmadığı için Osmanlı mimarisinde tipolojik bir gelişimi temsil etmezler fakat mimari süslemeye egemen olan üslup değişimlerini izlemek mümkündür (Kuban, 2007, s. 552).

18. yüzyılda başlayan, su kenarlarına yazlık saraylar ve köşkler yaptırma geleneği, 19. yüzyıla gelindiğinde hanedanın en belirgin mimari faaliyetlerinden biri haline gelmiştir. II. Mahmud döneminde Boğaziçi’nde pek çok yazlık saray ve sahil sarayı onarım görmüştür. Boğaz’ın her iki yakasında gösterişli sahil sarayları yaptırmıştır. Dönemin Bostancı başı sicillerine göre 1815 yılında Boğaz’da toplam 16 adet saray olduğu bilinmektedir (Özlu, 2021, s.217).

III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinin en önemli mimari yapıları hiç şüphesiz ki kışlalardır. II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla kentin muhtelif yerlerine yeni ordunun ikameti ve eğitimine yönelik modern askeri kışlalar,

karakollar ve talim sahaları inşa edilmiştir. Yeni ordu düzeninin ve reformların temsilcisi olan bu askeri yapıların oldukça görünür ve ihtişamlı olmalarına dikkat edilmiştir (Özlü, 2021, s. 211). Yeni ordu olan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye için yapılan Asâkir-i Mansûre kışlaları, başkentin dış mahallerinde, duvarlar içine konulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye askerleri, şehirden izole edilmiş kışlalarında, sadece askerlik görevini yerine getirmek amacıyla eğitilmişlerdir. II. Mahmud'un yaptırdığı Seraskerlik binası, Rami, Davud Paşa, Kuleli, Selimiye kışlaları ve tamir ettirdiği Tophane, Beyoğlu gibi kışlalar aynı zamanda başkenti korunaklı, savunmaya hazır ve güçlü bir askeri merkez konumuna getirmiştir (Özen, 2013, s. 25).

Osmanlı Devleti'nin son yüzyıl mimarlığına imza atan Balyan Ailesi 4 kuşak boyunca Hassa Mimarlar Ocağı'nda devlete hizmet etmiş, Batı etkisinin hakim olduğu süreçte etkili eserler ortaya koymuştur. Ermeni asıllı aile II. Mahmud dönemi yapılarında da etkin rol oynamıştır (Batur, 1994, s. 1089). Özellikle kışlalarda geniş profilli tasarımları göze çarpmaktadır. Selimiye Kışlası ve Kuleli Kışlası'nda Barok üslup, Rami Kışlası ve Davut Paşa Kışlası'nda ise Neo Klasik üslup izleri görülmektedir (Kuban, 2007, s. 556). Kışla mimarisi Osmanlı'nın son 200 yılına damga vurmuş ve başkentte askerlik teşkilatının merkezi yapısına bağlı olarak birbirine benzeyen plan şemalarıyla anıtsal kimliğe kavuşmuştur (Kuban, 2007, s. 556).

Başkent İstanbul, II. Mahmud döneminde yüzyıla damga vurur şekilde yenilenmiş ve değişmiştir. Sultanın otoriter ve merkezîyetçi yaklaşımını yeni inşa ettirdiği mimari eserler ve yaptırmış olduğu restorasyonlar başkentin her noktasında görünür ve hissedilir şekilde ortaya koymuştur. II. Mahmud'un reformist yapısı, devlet dairelerine astırmış olduğu portreleri, toplumun her kademesinde etkisini hissettiren eğitim ve kıyafet reformu, Osmanlı Devleti'nde ilk kez icra edilen nüfus sayımı, devletin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekai'nin basılması gibi modern stratejiler izleyerek, varlığını ve gücünü tebaasına hissettirmenin yanı sıra, yapmış olduğu mimari müdahaleler ve yenilenme ile şehirdeki mevcut iktidarlığını perçinlemiş ve geliştirmiştir (Özlü, 2021, s. 218).

3. TÜRK SU MİMARİSİNE KISA BİR BAKIŞ

Su, yalnızca insanlığın değil tüm canlıların temel ihtiyacı olmuştur. İlk uygarlıkların akarsu yakınlarına kurulması, gelişen şehirleşme ve nüfus artışı nedeniyle suya olan ihtiyacın artması, dünyanın her köşesine sayısız su yapılarının yapılması suya verilen önemi göstermektedir (Güngör, 2021, s. 32).

Şehirlerinin kurulup ve gelişmelerinde toprak altı ve toprak üstü zenginliklerin yanı sıra, ticari trafiğin yoğunluğu, savunma ve topografik özellikler su yolları için önemli bir rol oynamaktadır. Toplumların su ve yiyecek gibi hayati maddelerinin kolayca karşılanması önemli bir ihtiyaçtır. Uzun süren kuşatma ve savaşlar şehirlerin su ihtiyaçlarını kolay bir şekilde temin etme zorunluğunu ortaya çıkarmıştır (Demirel, 1992, s. 169).

İslamiyet'te suya büyük önem vermiş ve insanlara su sağlamanın, sevabı çok olan hayırlı işlerden biri olduğunu kabul etmiştir (Çetintaş, 1944, s. 126).

Kur'an-ı Kerim'de, suyun kutsal ve canlılar için son derece önemli olduğunu ifade eden ayetler bulunmaktadır;

“.....Ve her canlı şeyi sudan yarattık”¹

“... Ve Allah hareket eden her canlıyı bir sudan yarattı”²

Hz. Peygamber'e çeşitli zamanlarda sadakanın en faziletlisinin hangisi olduğu sorulduğunda muhatabın durumu ve toplumun ihtiyaçlarına göre farklı cevaplar verdiği bilinmektedir. Hadis-i Şerif'te “Sadakanın en faziletlisi su teminidir...” dediği bilinmektedir. Hz. Muhammed'in bu konudaki teşvikleri diğer birçok hadiste de dile getirilmiş, kendi cemaatinden de zengin olanlar toplumun su ihtiyacını karşılamak için kuyular vakfetmişlerdir (Çetintaş, 1944, s. 126). Dinin gereği abdest almanın yanında İslamiyet'te temizliğin şart olduğu ve önemli kaidelere bağlanması, Müslüman Türklerin de gerçek temizliğin su ile olacağına inanması, içilebilecek ve temizlenebilecek nitelikte su temin eden vakıf ve tesislerin, su yapılarının sayısının artmasını sağlamıştır (Önge, 1983, s. 23).³ Bu sebeple çeşme yapımı ve çeşme vakfı,

¹ Enbiya Suresi, Ayet 30.

² Nur Suresi, Ayet 45.

³ İslamiyet'i samimiyetle benimseyen Kuran-ı Kerim'in, Hadis-i Şerif'lerin öngördüğü biçimde günlük hayatlarına devam eden Türkler, İslam tarihindeki bazı olaylardan duyulan ortak sevinç ya da üzüntüleri

bilhassa Türk topluluklarında ön planda gelen bir hayır sayılmıştır (Bektaşoğlu, 2013, s. 44). Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de mimari yapıların önünde çeşmesi, avlusunda havuzu ya da köşesinde bir yerde sebili olduğu görülmektedir(Çetintaş, 1944, s. 126).

Yaşam için önemli bir ihtiyaç maddesi olan suyun insanlara ulaşması için geçmişten günümüze su sistemleri kurulmuş ve bu sistemlere ait tesisler yapılmıştır. Bu tesisler, su mimarisinin birer parçası olarak her dönemde var olan önemli kültür varlıklarımız olmuştur (Karakuş, 2019, s. 15).

Türkler önceki medeniyetlere ait su yollarını ve kaynaklarını kullanmaya devam etmişlerdir. Yağan kar ve yağmur sularını sarnıçlardan toplamış, akan suların önlerini uygun bir alanda keserek bentler yapmışlardır. Bentlerden ya da kaynağından alınan su kanallara oradan su kemerleri ile şehre getirilmiştir. Şehir merkezine getirilen sular önce havuzda dinlendirilerek maksemelere alınmıştır. Maksemelerde toplanan su gönderileceği çeşmelere lülelerle ölçülerek dağıtılmıştır. Kaynaktan getirilen suların dışında ayrıca şehir merkezinde bulunan yer altı kaynak sularından kuyu açılarak istifade edilmiştir (Denktaş, 2002, s. 872).

Anadolu'nun fethiyle birlikte, Selçukluların, yerleştikleri antik merkezlerde belli bir süre mevcut yapılardan faydalanmışlardır. Ele geçirilen bu yapılar içinde birçok çeşme, havuz, kuyu, sarnıç, bent gibi yapılar, Selçuklular tarafından gerekli onarımlara yapılarak kullanılmış, fakat zamanla bu yapıların ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmesi nedeniyle yenileri yapılmıştır (Önge, 1997, s. 11).

3.1. İstanbul'da Su Mimarisine Kısa Bir Bakış

Anadolu'da çeşitli dönemlerden kalan pek çok türde su yapısı bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'na uzun dönem başkentlik yapmış olan İstanbul, en önemli su

de daha eski bazı örf ve adetleriyle birlikte gelenekselleşmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'deki su ile ilgili ayetlerin yanı sıra, cennetin, içinden ya da kıyılarından ırmaklar, nehirler akan bahçelerle tarif edilmesi, cehennem de ise çeşitli işkencelerle birlikte susayanlara verilen içilemeyecek nitelikteki sudan, yani ebedi susuzluktan bahsedilmesi; Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da susuzluktan bitkin bir haldeyken öldürülmesi gibi hadiseler, suya verilen önemin artmasına, su vakıflarının çoğalmasına ve vakfiyelerde su ile ilgili bazı şartların yer almasına sebep olmuştur (Gür,2019, s.44).

tesislerini içerisinde barındırmaktadır (Karakuş, 2019, s. 15). İstanbul'da ilk olarak su yapıları Roma Dönemi'nde görülmeye başlamıştır (Güngör, 2021, s. 32).

Yerleştikleri şehirlerde su tesislerine büyük önem veren Romalılar, İstanbul'da geniş su şebekesi kurmuşlardır. Şehre anıtsallık kazandıran çok katlı sütunlu ve heykeller ile süslü hamamlara, evlere ve saraylara su taşıyacak olan yapılar inşa etmişlerdir. Şehre uzak kaynaklardan kanallarla taşınıp getirilen suların yüksek yerlerdeki toplama havuzlarında ve taksimlerde toplanarak yine kanallarla sarnıçlara, evlere ve çeşmelere dağıtıldığı anlaşılmaktadır. İmparatorluğun yeni merkezi olan İstanbul'a sayısız su yapısı yapıldığı bilinmektedir (Pilehvarian, vd, 2004, s. 13).

Bizans devrinde su ihtiyacı surların dışından bağımsız olabilmek için çok sayıda üstü açık ve kapalı sarnıçlar yapılarak su depolanmıştır. 1204 yılında Latin İstilasından sonra şehir içi dağıtım şebekesi de tahrip edilmiştir. İstanbul'un Fethi'ne kadar isale hatları, su kemerleri ve dağıtım şebekeleri tamir edilmemiştir (Çeçen, 1991, s. 13).

Fetihten sonra özellikle Mimar Sinan döneminde su yapıları İstanbul'da altın çağını yaşamıştır. Su yolları, kemerler, maksemeler, çeşmeler ve bentlere her dönem yenileri eklenerek arttırılmıştır (Güngör, 2021, s. 32).

Fatih Sultan Mehmed, fetihten sonra İstanbul için sarnıçlara rağbet etmemiş, eski isale hatlarını tamir ettirerek bunlara yeni membaların katılmasını ve şehre temiz su getirilmesini emretmiş ve kısa sürede şehri bol içme suyuna kavuşturmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde sınırlar çok genişlemiş ve kalabalıklaşan şehirde su sıkıntısı baş göstermiştir. Fatih döneminde yaptırılan Fatih, Turunçlu, Bayezit, Mahmutpaşa, Şadırvan ve Kocamustafapaşa sularına ait çeşmeler de yetersiz kalmıştır. İstanbul'un su sorunu esaslı olarak Kanuni Sultan Süleyman döneminde çözülmüştür. Mimar Sinan'ın İstanbul ve Edirne'de inşa ettiği su yapıları dönemin su tesislerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kırıkçeşme, Halkalı, Taksim, Üsküdar, Terkos ve Hamidiye Su Tesisleri şehrin su ihtiyacını karşılamıştır (Karakuş, 2019, s. 15).

Halkalı Suları, Fatih döneminde geliştirilmesiyle İstanbul'un batısından ve kuzeybatısından şehre giren 16 isale hattına bağlanmıştır. Halkalı Suları İstanbul'un en eski su tesisleridir (Çeçen, 1991, s. 23).

Kırk çeşme Suları Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde yapımına başlanmış ve hattın yapımı sırasında 40 adet çeşme inşa edilmiştir. Bu nedenle “Kırk çeşme Suları” olarak adlandırılmıştır (Karakuş, 2019, s. 15).

Taksim Suyolu Haliç'in kuzey bölgesinin suyunu temin etmek için I. Mahmud tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra Sultan II. Mahmud, bölgede artan su kıtlığını gidermek için Arabacı Mandırası Deresi'nin bir kolu üzerinde kendi adı ile anılan bir bent yaptırmış ve 1839 yılında Taksim isale hattına bağlamıştır (Karakuş, 2019, s. 15).

Bölgede su ihtiyacını karşılamak için yeni su yolları, bendler, çeşmeler ve sebiller arttırılmıştır. Kirazlı bendi, Şamlar Bendi, II. Mahmud Bendi bu döneme ait yeni bendlerdir (Güngör, 2021, s. 32). Bentlerden gelen sular ile bölgedeki su ihtiyacını karşılamak için çeşmeler yapılmıştır. Bu çeşmeler dönemin çeşme mimarisi ve süsleme anlayışını göstermesi bakımından önemlidir (Tunçez, 2022, s.518). Hamidiye Suyolu, II. Abdülhamid tarafından yaptırılmış ve Osmanlı Dönemi'nde yaptırılan son suyoludur. Suyolları ve suyollarını oluşturan çok sayıda su yapılarının varlığı mimari ve sanatsal açıdan karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar şehrin şekillenmesinde, büyümesinde ve gelişmesinde önemli rol oynadığı bilinmektedir (Sönmezler vd., 2018, s. 1192).

İstanbul'da Osmanlı Devrinde yapılan su tesislerinin önemli bir bölümünün bugün mevcut olmadığı görülmektedir. Tesislerin bir kısmı yeni yerleşim merkezleri nedeniyle tahrip edilmiş ve bazı isale hatları, su kemerleri, maksemeler, çeşmeler izine rastlanmayacak şekilde kaybolmuştur (Çeçen, 1984, s. 2).

Su Kanalı: Suyu kaynaktan, havuzdan ya da benden alarak şehirlere getiren, kayaları oyarak, taşlardan örülmek ya da toprak ve taş künkler döşemek suretiyle yapılan su yapılarıdır (Önge, 1997, s. 2).

Su Kemer: Üstü kapalı suyollarından akan suyun seviyesini sabit tutarak vadiler üzerinden geçiren ve aynı yükseklikte bir noktaya akıtan köprü şeklinde ayaklı kemerler üzerine yapılan su yapısıdır (Pilehvarian, vd, 2002, s. 13).

İstanbul, ilk defa tarihi yarımada denilen surların içine kurulmuştur. Fetihden önceki dönemde, 368 yılında Roma İmparatoru Valens tarafından yaptırılan 971m uzunluğundaki Bozdoğan Kemerleri ile diğer önemli tesislerin geç Roma döneminde yapıldığı bilinmektedir (Çeçen, 1991, s. 23).

Su Terazisi: Suyun basıncını ayarlamaya ve suyu ölçerek dağıtmaya yarayan kule biçiminde su dağıtım şebekesinde yer alan yapılardır (Pilehvarian, vd, 2002, s. 13).

Bent: Uygun zeminli vadilerde, derin ve dar boğazlarda iki yamaç arasına yukarıda gelen suyu tutmak üzere taştan yığma topraktan ya da içi taş duvarlarla takviye edilmiş yığma topraktan yapılan su yapılarıdır (Önge, 1997, s. 2). Suyu depolama amacıyla yapılan barajlarıdır (Çeçen, 1992, s. 460).

Maksem: Toplanan şehir sularının kirlenmeden su şebekelerine taksim edilebilmesi için yapılan kapalı merkezlerdir (Çeçen, 2003, s. 452).

Sarnıç: Zemini oymak ya da zemin üzerinde yapılan yüksek duvarlı havuzlar meydana getirilmek suretiyle yapılan üstü açık ve kapalı su tesisleridir (Önge, 1997, s. 1).

3.2. Çeşme Tipleri ve Bölümleri

Çeşmeler, herhangi bir kaynaktan su hazinesine suların depolandığı ya da su boruları yardımıyla suların bu mimari yapılara getirilerek buradan lüle ya da musluklar ile akıtıldığı yapılardır. Taş, mermer, tuğla ve harç malzemeden inşa edilmiş bu su alma yerlerine çeşme denilmektedir (Bektaşoğlu, 2013, s. 43).

Çeşme kelimesi Farsça'da göz anlamına gelen "çeşm" kelimesinden gelmektedir. Ancak 13. ve 14. yüzyıllarda çeşme yerine daha çok, Arapça'da yine "göz" anlamına gelen "ayn" kelimesi kullanılmış ve bu kullanım 17. yüzyıla kadar devam etmiştir (Eyice, 1993, s. 277). Ayrıca 13. ve 14. yüzyıllarda çeşme kelimesi yerine, Arapça'da yine göz manasına gelen "sikaye" kelimesinin kullanıldığı, bu devrin kitabelerinden anlaşılmaktadır (Önge, 1997, s. 5). Sivas'ta 1271 tarihli Gökmedrese Çeşmesi ile Bolvadin'de 1278 tarihli Alaca Çeşme kitabelerinde "ayn" kelimesine rastlanmaktadır. Tokat Pazar yolunda Hatun Hanı'nın 1239 tarihli çeşmesinde, Afyonkarahisar'da 1379 tarihli iki lüleli çeşmede ve Sinop'ta 1429 tarihli Emir Şehabeddin Çeşmesi'ndeki kitabelerde ise Arapça "sikaye" kelimesiyle karşılaşılmaktadır. Ayrıca çeşme kelimesi Osmanlı dönemi çeşme kitabelerinde "çeşme-i âb-ı zülal", "çeşme-i kevser", "çeşme-i dilküşa" vb gibi ifadelerin sık sık kullanıldığı görülmektedir (Bektaşoğlu, 2013, s.43).

Yazılı kaynaklar ve açığa çıkan kalıntılara göre, Anadolu’da ilk çeşmelerin M.Ö. 2000 Hititlere kadar ileri gittiği düşünülmektedir. Günümüze kadar sağlam şekilde kalabilmiş en eski çeşmeler Urartulara aittir. M.Ö. 9-7. yüzyılları arasına tarihlenen bu çeşmeler, Van yakınındaki Urartu Kalesi içerisinde bulunmaktadır (Sinemoğlu, 1988, s. 89).

Roma döneminde varlıklı kişiler, evlerinin bahçelerine, çok zengin şekilde mozaiklerle süslenmiş, yuvarlak kemerli bir niş içinde bir oluktan suyu akan çeşmeler yaptırmışlardır. Bu çeşmelerin en güzel örnekleri Pompei’de bulunmaktadır. Türk çeşmelerine bir dereceye kadar benzemekle beraber bir bahçe süsü karakterinde olan çeşmeler Türk medeniyetindeki selsebillere benzemektedir. Kazılarda Pompei şehrinde, herkesin kullanabilmesi için devamlı akan sokak çeşmeleri yapıldığı tespit edilmiştir (Eyice, 1993, s. 277). Bu dönemde yapılan abidevi çeşmelere “nymphæum” adı verilmiş ve Anadolu’nun birçok kentine bu çeşmelerden yapılmıştır. Kaynaklardan kanallara getirilen su, nymphæumun havuzunda toplanmıştır. Çeşme binasının önü ve havuzun çevresi çok zengin kabartma ve heykellerle zenginleştirilmiştir. Bu çeşmelerin en ünlüleri Efes’teki Hadrian Çeşmesi ile Side antik kentinde ki eserlerdir. Bizans Dönemin’nde ise daha küçük boyutlu çeşmeler yapılmış, Hıristiyan sembolleri ile süslenmiştir (Denktaş, 2002, s. 873).

Türk mimarisinde en eski çeşmelerden biri, Mardin’de, Artuklular’dan Necmeddin İlgazi tarafından, 1109-1122 yılları arasında geniş bir külliyein içine yaptırılmıştır (Eyice, 1993, s. 11). İstanbul’da Osmanlı döneminde yapılmış en eski çeşme, fetihten önce Fatih Sultan Mehmed Han’ın Rumeli Hisarı’na yaptırmış olduğu 1452 tarihli çeşmedir. En eski kitabeli çeşme ise 1495 tarihli Davutpaşa Çeşmesi’dir (Ertuğ, 2006, s. 279).

Çeşme konusu incelenirken genellikle Osmanlı döneminde bahçe süsü olarak kullanılan selsebiller ile abdest almaya yarayan cami şadırvanlarını ve abdest musluklarını ayırmak gerekir. Ayrıca bazı dini yapılarda ve saray, konak, yalı, köşk gibi binaların avluları ile iç sofalarındaki fiskiyeli havuzlar da çeşmelerden ayrı olarak ele alınmalıdır. Bunlar dışında bir ya da birkaç çeşme ile beraber olan sebil de başlı başına ayrı bir mimari yapı teşkil etmektedir (Bektaşoğlu, 2013, s. 44).

Duvar çeşmeleri, köşe çeşmeleri, meydan çeşmeleri, sebillerle birlikte tasarlanan çeşmeler, namazgah çeşmeleri, oda çeşmeleri, sütun çeşmeler ve Osmanlı yapılarının

içinde, köşk ve yalı bahçelerinde dekoratif amaçlı, bir tür çeşme olarak nitelenebilecek selsebiller olmak üzere gruplanabilir (Önge, 1981, s. 115). Şadırvan, oda çeşmesi ve musluklar, Türk mimarisindeki çeşme tarifinin dışında kalan su tesisleridir (Eyice, 1993, s. 279).

Günümüze ulaşan vakfiyelerden çeşmelerin bakım onarımı için vakıflar kurulduğu anlaşılmaktadır. Cami, medrese gibi büyük anıtlara vakfedilen para ya da gayrimenkul çeşmeler içinde vakfedildiğini günümüze ulaşan vakfiyelerden görmekteyiz. Yine bir yere çeşme inşa edilmeden önce şehrin kadısından izin alındığını ve mutlaka zengin mallara sahip bir vakıf kurulduğunu ve vakfin senedinin şehrin kadısı tarafından onaylandığı vakfiyelerden anlaşılmaktadır (Denktaş, 2002, s. 872).

Bugün 1553 adet vakıf çeşmeden çok azı sağlam kalmıştır (Çeçen, 1984, s. 2). Yerleşme bölgelerine yapılan çeşmelerin suyu bazen kaynak sularından sağlanmış, birçok yerde ise uzak kaynaklardan suyolları ile getirilmiştir. Çeşmelerin bazılarının hazneleri vardır, bazıları direkt suyoluna bağlantılıdır. Bu çeşmelerden su ya devamlı akar ya da musluk takılarak ihtiyaca göre kullanılmıştır (Bektaşoğlu, 2013, s. 45).

Çeşmeler kent, kasaba ve yerleşim alanlarında olduğu gibi ana ulaşım hatlarında, yol kenarlarında, açık araziler ve kırlık bölgelerde çeşitli malzemelerden inşa edilmiştir. Yerleşim alanlarında inşa edilen çeşmelerin suyu bazen kaynaklardan sağlanmış, bazen de suyolları vasıtasıyla çeşmelere aktarılmıştır. Çeşmelerin bazılarında su hazneleri bulunurken, bazı çeşmelerde su haznesi yoktur ve doğrudan suyoluna bağlanır. İhtiyaca ve suyun yapısına göre bazı çeşmelere musluk takılarak doğrudan kullanılmıştır (Eyice, 1993, s. 278).

Türklerin hayır için yaptıkları çeşmeler şehir, kasaba ve yerleşme yerlerinde olduğu gibi ana yolların kenarlarında, açıklık ve kırlık yerlerde de inşa edilmiştir. Ulaşım hatlarında bulunan çeşmeler çoğunlukla “menzil çeşmeleri” olarak adlandırılmaktadır. Menzil çeşmelerinde insanların su ihtiyacını karşılayan lüle ve musluk bölümlerinden başka ek olarak yalak kısımları bulunmaktadır. Bu yalaklar çoğunlukla hayvanların su ihtiyaçlarını gidermek için tasarlanmıştır. Açık arazilerdeki çeşmeler ise çoğunlukla “çoban çeşmeleri” adıyla anılmaktadır (Eyice, 1993, s. 278). Osmanlı döneminde yerleşim yerlerinin içinde yapılan ve hepsi de hayrat olan çeşmelerin tiplerini, şadırvan çeşmeler, sütun çeşmeler, meydan çeşmeler, iskele çeşmeleri, duvar çeşmeleri şeklinde ayırmak mümkündür (Eyice, 1993, s. 278).

Çeşmeler buldukları yere göre mimariyle bağlantılı ve bağlantısız olarak ayrılmaktadır. Mimariyle bağlantılı çeşmeler yapı içi çeşmeleri, yapı dışı çeşmeleri ve çeşme yapısı olarak inşa edilmiş çeşmeler biçiminde üç başlık altında incelenmektedir. Yapı içi çeşmeleri oda, sofa, mutfak, hela gibi konut çeşmelerinin yanı sıra hamam ve camilerde karşımıza çıkmaktadır. Yapı dışında olan çeşmeler ise avlu, dış duvar, portal çeşmelerinden oluşmaktadır. Mimariyle bağlantısı olmayan kendisi bir tür mimari yapıyı oluşturan çeşmeler ise hazire, bahçe, çayır, sokak, meydan, çeşmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Barışta, 2002, s. 391).

Türk çeşmeleri genel olarak, kemerli bir niş içine alınmış, lüleli bir ayna taşı ve bunun önünde, zemine yerleştirilmiş bir tekeden ibarettir. Ancak bu sade formlu çeşme tipinden ayrı olarak, bir taç kapı gibi özenilerek yapılmış ve süslenmiş abidevi çeşmeler de vardır. Mevcut örneklerin araştırmalarından anlaşıldığı üzere, Anadolu'daki Türk çeşme mimarisi 13. yüzyıldan başlayarak büyük gelişmeler göstermiştir. 16. yüzyılda klasik karakterini kazanan Osmanlı devri mimarisinde gördüğümüz değişik formlardaki çeşme tipleri, daha sonra 18. yüzyılda yeni örneklerle büyük bir zenginlik ve çeşitlilik kazanmıştır (Önge, 1981, s. 115).

Osmanlı çeşmeleri her dönemin sanat üslubunun özelliklerine göre sade ya da süslemeli, yüzyıllara göre yapı malzemesi biçim ve üslup açısından değişim göstermektedir. Klasik dönemde biçimlenen çeşmelerin ana şemasına baktığımızda, suyun depo edildiği erken dönemlerde çeşme mimarisini de etkileyen önemli bir bölüm olan hazne, üzerinde daima akan salma ya da kesilebilen burma muslukların yer aldığı, genellikle ait olduğu dönemin mimarisine uygun süslemelerle bezeli ve çoğunlukla kemerli bir niş içerisinde bulunan musluk taşı ve ayna taşı, bu taşın üzerinde yer alan çeşmeyi yaptıran hayırseverin, kimi zaman suyun cinsinin, çeşmenin yapılış tarihinin belirtildiği kitabe, musluktan gelen suların toplanıp aktığı çukur tekne, kurna, yalak ve teknenin iki tarafında bekleme sekilerinden oluşmaktadır. Bu bölümler Osmanlı mimarisinin tarihsel süreç içerisinde değişen mimari üslup ve şehircilik anlayışı göre farklılık göstermiştir (Kara Pilehvarian, 2002, s. 248).

13. yüzyıla ait başlıca çeşme tiplerini incelediğimizde yapıların genellikle ön cephelerinde ve taç kapı yakınında yer alan profilli bir çerçevenin meydana getirdiği sade bir niş aynası içerisinde lüleli bir su haznesinden ibaret çeşmeler, yapıların ön cephelerine bitişik olarak yine taç kapı yakınında yer alan, sarkıtlı ya da kemerli derin

bir kavsara ile şekillenen niş duvarında, lüleli su haznesinden açılan yarı müstakil kütleli çeşmeler, yapıların iç avlularında genellikle taç kapıya yakın bir eyvan duvarında yer alan, tabanı alttaki lüleli su haznesine açılan bir nişten ibaret çeşmeler ve yapıların iç avlularında genellikle bir eyvanın duvarında yer alan dekorasyonu ve mimari kuruluşu ile mihrap görünüşünde bir niş içerisine yerleşmiş su mihrabı denilen çeşme ile dört çeşit çeşme tipleri olduğu bilinmektedir (Önge, 1997, s. 37).

14. yüzyılda mevcut çeşme tiplerinde değişiklik görülmezken 15. yüzyılda mevcut çeşme tipleri ile birlikte tonozlu kubbeli bir su deposunun kemerli ya da sarkıt kavsaralı olarak derince bir niş içerisine yerleştirilmiş çeşmeler ve üstü ahşap bir saçakla muhafaza edilmiş çeşme tiplerinin eklendiği görülmektedir (Önge, 1997, s. 37).

15. yüzyıldan sonra 16. yüzyılın ilk yarısına kadar sade bir mimariye sahip çeşmeler, İstanbul'da ve Anadolu'da yapılmaya devam etmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında mimaride ve süsleme programında değişiklikler ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Yapıların iç ya da dış cephelerinde yer alan ve bazılarında ayna taşlarında tas koyabilmek için küçük göz nişler kenarlarında sekiler bulunan burma lüleli forma sahip çeşmelerdir (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 99). Ayrıca namazgahlı çeşmeler, meydan çeşmeleri, iskele çeşmeleri ve suluk adı verilen çeşmeler bu dönemde ortaya çıkan farklı mimariye sahip çeşmelerdir (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 100).

16. yüzyılda inşa edilen çeşmelerde bazı değişiklikler de ortaya çıkmıştır. Sadece insanların su içmeleri için yapılan ve bazı yapıların dış ya da iç cephelerine yerleştirilen suluk adı verilen çeşmeler, bu yüzyılda inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde inşa edilen çeşmelerin nişleri içerisinde dinlenme sekileri ile su taşı koymak için nişler de yapılmaya başlanmıştır (Bayfidan, 2018, s. 7).

17. yüzyıl İstanbul çeşmeleri 16. yüzyıl çeşmelerinin karakteristik özelliklerini taşır ve üslup açısından devamı sayılabilirler. Klasik etkisindeki dönem olarak adlandırılan genel mimari karakterinde olduğu gibi çeşme mimarisinde de gerek klasik dönem oranlarının biraz yükselmesi gerekse çeşme yüzeyinin sekiler hizasında yükselen silmelerle çerçevelenmesi sonucu daha anıtsal bir etki kazanmıştır (Kara Pilehvarian, 2002, s. 249).

18. yüzyılda cephelerine ya da genellikle köşelerine yerleştirilmiş sebiller pencerelelerinden oluşmuş, sebilleri meydan çeşmeleri düzenlemesi görülmektedir (Önge,

1997, s. 39). Ayrıca 18. yüzyılda çeşme mimarisinde önemli bir yenilik olarak, iskele çeşmeleri inşa edilmeye başlanmıştır (Eyice, 1993, s. 279).

Çeşmeler daha çok bağımsız meydan çeşmeleri olarak tasarlanmıştır. Sivri kemerin derinliği azalmış, yuvarlak kemer, kaş kemer, dilimli kemer daha fazla kullanılmıştır. Kemerlerde istiridye nişleri kullanılmaya başlanmıştır. Çeşmelerde süslemeler daha yoğun ve dikkat çekici olduğu görülmektedir. Oval çerçeveler içinde yapıyı yaptırana ilgili bilgi veren işaret olan tuğralar kullanılmıştır. Mermer malzemeden yapılan çeşmeler artış göstermiş ve ince işçilikli Barok ve Rokoko akımı etkisi olan dalgalı hatlı saçaklar da sıkça görülmeye başlamıştır. Sahil çeşmeleri ve sütun çeşmeler, yine bu dönemde ortaya çıkan çeşme tipleridir (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 101).

Sultan II. Mahmud devrinden itibaren Fransız Ampir (Empire) üslubunun Türk sanatında görülmesi, büyük yapılarda olduğu gibi çeşmelerde de uygulandığı görülmektedir (Eyice, 1993, s. 285). Yapılarda Avrupa etkili biçimler çalışılmış ve 18. yüzyılda kullanılan S ve C kıvrımlı kemerlerin yanında, kemersiz ayna taşı kullanılmaya başlanmıştır. Değişen üslupların etkisiyle klasik dönemde kullanılan sütunlardan farklı olarak korint, iyon ya da dor düzeninde sütunlar cepheleri sınırlandırmıştır. “II. Mahmud Güneşi” olarak adlandırılan ışınal tepelikler, çeşmelere hareketlilik katmıştır. Ampir üslup etkisi ile çelenk, meşale, ok, kılıç, tüfek, askerlik ile ilgili motifler, Barok ve Rokoko etkisindeki çiçek yaprak rozetleri, perde püskül motifleri kullanılmıştır. 19. yüzyılın yarısından sonra çeşme süslemelerinde sadeliğe doğru gidilmeye başlandığı görülmektedir (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 101).

19. yüzyılda sadece su ihtiyacını karşılamak için çeşmeler yapılmamıştır. Teknolojik gelişmeler sonucu çeşmelerin su haznesi gibi artık gerekli olmayan bölümlerinin bulunmadığı örnekler ve şehir silüetine katkıda bulunan, yapı cephesi gibi tasarlanmış örnekler görülmeye başlamıştır (Kara Pilehvarian, 2002, s. 249). 19. yüzyılda mevcut örneklere devam edilmekle birlikte neoklasik akımın etkisiyle klasik dönem özellikleri taşıyan çeşme örnekleri de yapıldığı görülmektedir (Denktaş, 2002, s. 870). Bu yüzyılda Osmanlı çeşme mimarlığı diğer yapı türlerinde olduğu gibi Osmanlıya özgü aynı zamanda Avrupa ile yarışan bir mimari yaratma kaygısı içinde kimi zaman eş zamanlı, kimi zaman geçmiş Avrupa mimarisine ait ayrıntıları geleneksel formlara uyarlamaya çalışmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilen çeşmelerin

cephelerinde sade formlar ve prizmatik ögeler görülmektedir. Meydan çeşmelerinin cepheleri daha dar ve daha uzun yapılmaya başlamıştır. Bu yüzyılda ayna taşları ve lüleler daha işçilikli yapılarak, cepheden bağımsız görünüm kazandırılmıştır (Kara Pilehvarian, 2002, s. 251).

Osmanlı çeşmelerinin en son tipi I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde oluşturulmuştur. Sivri kemerli niş, yazı, rozet, mukarnaslı, kornişle 1914 tarihli Kısıklı Çeşmesi, Klasik Osmanlı Üslubu'nu yeniden yaşatma isteğini dolaysız olarak yansıtmaktadır (Ödekan, 1992, s. 182).

20. yüzyılda vakıf sularının belediyelere devredilmesi, modern su şebekelerinin kurulması ve evlere su verilmesi nedeniyle sanat değeri olan çeşmelerin inşası büyük oranda durdurulmuştur (Denktaş, 2002, s. 856).

Çeşme bölümlerini şu şekilde açıklayabiliriz;

Saçak: Çatı ile cepheyi birbirine bağlayan ve çeşmeyi kullananları kar, yağmur, güneş gibi doğal faktörlerden koruyan mimari öğedir (Özdeniz, 1995, s. 54).

Kemer: Çeşmenin cephesini, ayna taşı çevreleyen ve biçimlendiren yapı elemanıdır. Dönemsel değişiklik gösterir (Uçar, 2012, s. 19).

Ayna Taşı: Çeşmelerin genellikle kemer ile çerçevelediği niş içerisinde bulunan ve üzerinde lüle, musluk vb. suyun aktığı bölümdür (Pilehvarian vd, 2004, s. 25).

Kitabe: Çeşmelerin ön cephelerinde çeşmeyi inşa ettiren banî, usta ve varsa tamir bilgilerinin yer aldığı levhaya denir (Eyice, 1993, s. 282). Genellikle niş üzerinde bulunan kitabeler, çeşmelerin farklı bölümlerinde de görülebilir (Uçar, 2012, s. 20).

Tuğta: Çoğunlukla padişahların yaptırdığı çeşmelerde, banisini belgeleyen, mermer üzerine yazılmış tuğra, kitabe ile ya da kitabeden ayrı tek bir parça olarak, yuvarlak ya da oval formu ile bir parça olarak cepheye monte edilmiş olarak görülmektedir (Özdeniz, 1995, s. 54).

Lüle/Musluk: Ayna taşı üzerinde bulunan, suyun aktığı bölüme denilmektedir (Pilehvarian vd, 2004, s. 25).

Taslık Nişi: Çeşmelerde su tasının koyulduğu yuvadır ve her çeşmede görülmemektedir (Kara Pilehvarian, 2002, s. 397).

Yalak: Çeşitli formlarda görülebilmekte olup lüle ya da musluktan akan suyun toplandığı bölümdür (Kara Pilehvarian, 2002, s. 397).

Su Haznesi: Suyun yetersiz olduğu bölgelerde kullanılmadan önce, suyun depolandığı çeşme elemanıdır (Önge, 1997, s. 15)

Dinlenme Sekisi: Su ihtiyacını karşılamak için gelen insanların oturup dinlendikleri ya da su kaplarını koydukları yere denir. Oturma sekisi, testi sekisi ya da seki taşı gibi isimlerle de bilinen seki, tekne (yalak) bölümünün her iki yanında bulunan yüksek yatay düzliğe verilen denilmektedir (Özdeniz, 1995, s. 52).

4. KATALOG

4.1. Günümüze Ulaşan Çeşmeler

4.1.1. Karyağdı Çeşmesi

Yeri: İstanbul Eyüp'te, Pierre Loti Tepesi'nde Karyağdı Sokağı'nda duvara bağlı olarak yer almaktadır.⁴

İnceleme Tarihi: 19.02.2023

Çizim Numarası: 1-4

Fotoğraf Numarası: 1-6

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde dikdörtgen çerçevenin kenarlarına yazılmış ikişer satırlık iki kitabesi bulunmaktadır. Kitabesine göre 1813 yılında Sultan II. Mahmud'un tarafından yaptırılmıştır⁵.

Güney Kitabesi:

Metni	Okunuşu
۱ - غازيشد عبد الحميد خان زاده محمود خان	Gâzi şed Abdülhamid Han-zâde Mahmud Han
۲ - مدینه فتح مکة مؤده سی بولدي وصول	Hâkk Medine feth-i Mekke müjdesi buldu vusûl
سنه ۱۲۲۸	Sene: 1228

Anlamı:

- 1- Abdülhamid Han oğlu Mahmud Hak üzeredir.
- 2- Şehr-i Mekke müjdesi ona ulaştı.
- 3- Yıl 1813

⁴ Eser, 41°03'15°K 28°56'01°B koordinatlarında olup, rakım 76m olarak ölçülmüştür.

⁵ Kitabelerin hepsi tarafımızca yeniden okunmuştur.

Kuzey Kitabı:

Metni	Okunuşu
١- افضل العمل سقي الماء بيوومشدر رسول	“Efdalü'l-amel sakyü'l-mâ" buyurmuşdur Resûl
٢- سو سبيل الله لي روح الحسين	Su sebilullah lî rûhu'l-Hüseyin'in ola kabal
سنه ١٢٢٨	Sene: 1228

Anlamı:

- 1- Hadis-i Şerif: “Amellerin en üstünü su dağıtmaktır.”
- 2- Su Allah yolu üzerinedir. Hüseyini ruhuyla kabul olsun bu su
- 3- Yıl 1813

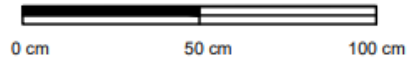
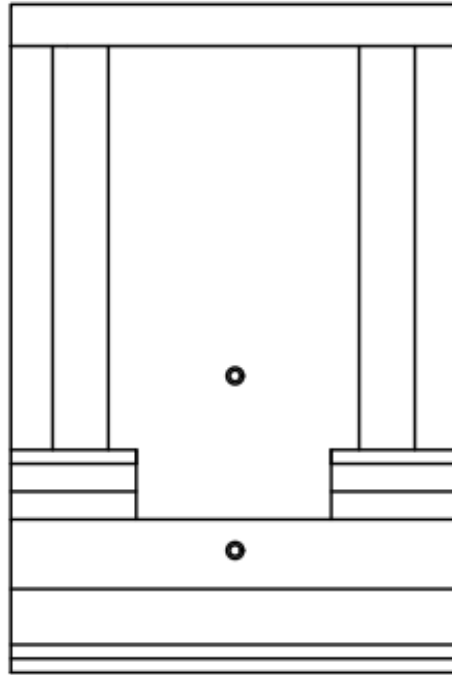
Fotoğraf 1: Karyagdı Çeşmesi Genel Görünüşü

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser bir duvar çeşmesidir. Adını Karyagdı Tekkesi'nin bulunduğu sokaktan alan çeşme, sokak duvarına konumlandırılmıştır.

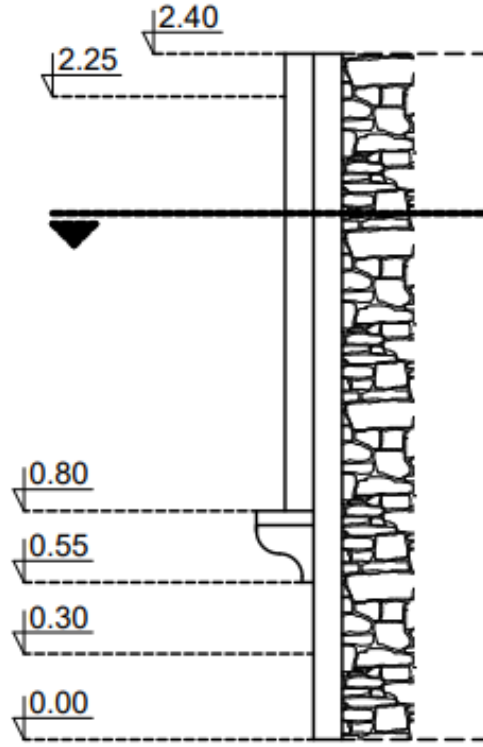
Yüksekliği 240cm olan eser, 190cm x 30cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Düz atkı kemerini taşıyan iki dikdörtgen sütun ayna taşını çevrelemiştir. Tekne 25cm derinliğinde 85cm x 20cm ölçülerinde olup sağlam durumdadır. Ayna taşını çerçeveleyen iki yanda dikdörtgen sütunlar üzerinde iki satırlık kitabesi bulunmaktadır. Çeşme sade bir düzenleme göstermektedir. Mevcut hali harap durumda ve aktif değildir.

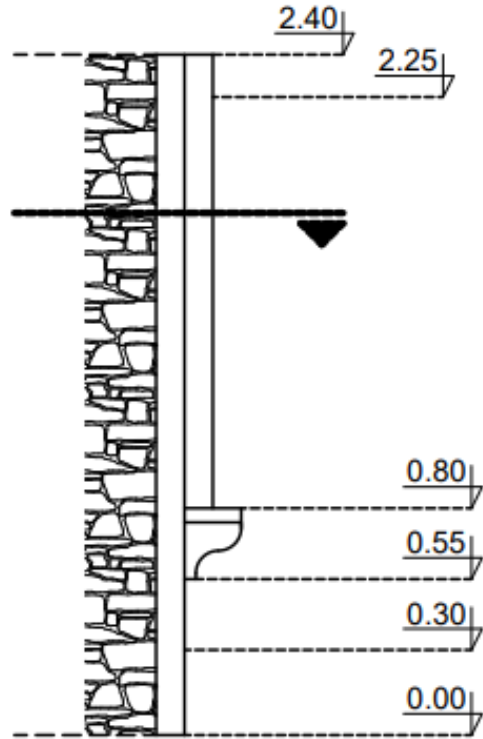
Çizim 1: Karyagdı Çelmesi Planı

Çizim 2: Karyagdı Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 3: Karyagdı Çeşmesi Yan Cephesi Görünüş

Çizim 4: Karyagdı Çeşmesi Yan Cephesi Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermer malzemeden yapılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Çeşme sade bir düzenleme göstermektedir. Mevcut durumda yapı üzerinde yazı süslemesinden başka bir süsleme bulunmamaktadır. Kitabesi kabartmalı olarak yapılmış ve belirginleştirmek için günümüzde yaldızlı renge boyanmıştır.

Fotoğraf 2: Karyagdı Çeşmesi Genel Görünüşü

Fotoğraf 3: Karyagdı Çeşmesi Genel Tekne (Yalak) Bölümü

Fotoğraf 4: Karyagdı Çeşmesi Kuzey Kitabe

Fotoğraf 5: Karyağdı Çeşmesi Güney Kitabı

Fotoğraf 6: Karyağdı Çeşmesi

4.1.2. Kandilli İskele Çeşmesi

Yeri: İstanbul'da Üsküdar Kandilli'de İskele Meydanı'nda yer almaktadır.⁶

İnceleme Tarihi: 25.12.2022

Çizim Numarası: 5-8

Fotoğraf Numarası: 7-11

Kitabesi ve Tarihi : Çeşmenin üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Ön ve arka cephesinde bulunan ta'lik hat ile yazılmış Sultan II. Mahmud'a ait tuğradan banisi anlaşılmaktadır. Kuzey cephesinde bulunan tarih bilgisine göre 1817 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحيد خان اوغلى محمود المظفر دائما (عدلى)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ1232

Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

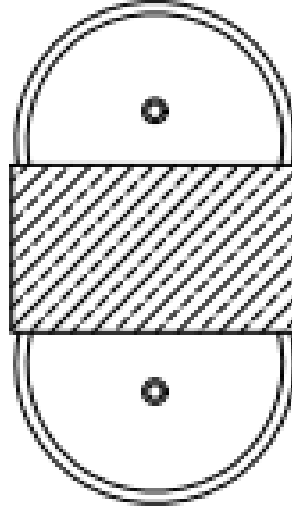
⁶ Eser, 41°04'27"K 29°03'30"D koordinatlarında olup, rakım 2m olarak ölçülmüştür.

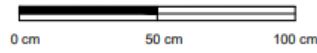
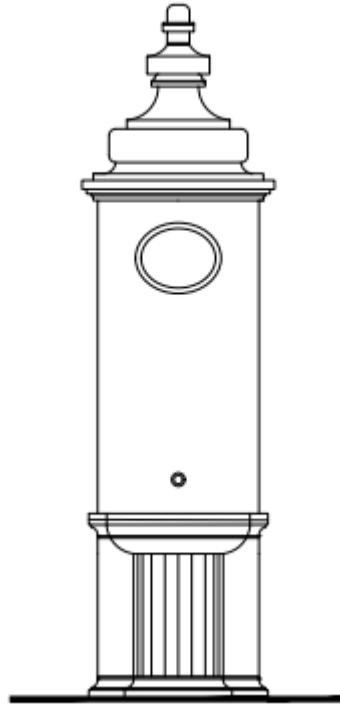
Fotoğraf 7: Kandilli İskele Çeşmesi Güney Cephe Genel Görünüş

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, dikilitaş görünümünde bir meydan çeşmesidir. İki taraflı olarak düzenlenen çeşmenin yüksekliği 310 cm olup 72cm x 52cm ölçülerindedir. Dikdörtgen planlı çeşmenin ayaklı oval bir kurnası vardır. Ayna taşının üzeri kademeli bir kubbe ile örtülmüştür.

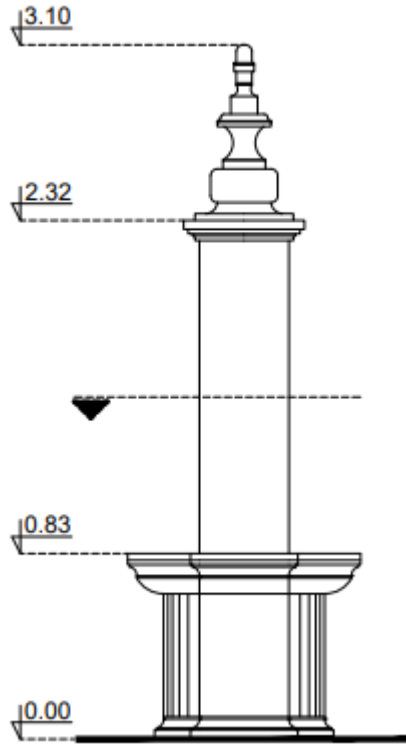
Doğu ve batı yüzlerinde bir niş derinliğine yer verilmiştir. Arka ve ön yüzleri birbirinin benzeri olan çeşmenin iki tarafında da yükseltilmiş kurnası ve musluğu bulunmakta olup aktif olarak kullanılır durumdadır.

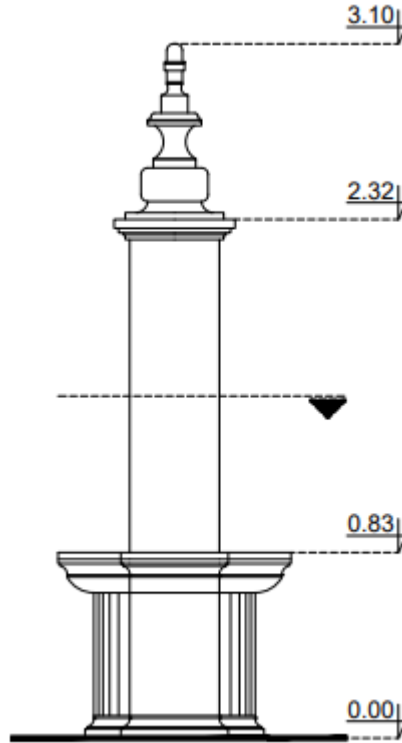
Çizim 5: Kandilli İskele Çeşmesi Planı

Çizim 6: Kandilli İskele Çeşme Kuzey ve Güney Cephe

Çizim 7: Kandıllı İskele Çeşme Batı Görünüş

Çizim 8: Kandıllı İskele Çeşme Doğu Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermer malzemeden yapılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda süsleme yoktur. Ancak doğu ve batı köşelerde sade birer nişe yer verilmiş ve Sultan II. Mahmud'un tuğrası, kuzey ve güney cephelerine oval bir niş içerisine yerleştirilmiştir. Kuzey cephede bulunan tuğranın altına inşa yılı ta'lik hat ile yazılmıştır. Günümüzde tuğrayı içine alan niş yeşil renge boyanmış, tuğra ve tarih altın yaldızlı renge boyanarak belirgin hale getirilmiştir.

Fotoğraf 8: Kandilli İskele Çeşmesi Güney Cephe Ayrıntı

Fotoğraf 9: Kandilli İskele Çeşmesi Güney Cephe Ayaklı Kurnası

Fotoğraf 10: Kandilli İskele Çeşmesi Yan Görünüş

Fotoğraf 11: Kandilli İskele Çeşmesi Kuzey Cephe Genel Görünüş

4.1.3. Eminönü II. Mahmud Çeşmesi

Yeri: İstanbul Fatih'te, Gedikpaşa Semsî'nde Piyer Loti Caddesi'nde Gedikpaşa Akarcası Sokak'ta 7 Numaralı Emir Sinan Cami'nin arka kapı duvarında bulunmaktadır.⁷

İnceleme Tarihi: 08.01.2023

Çizim Numarası: 9- 13

Fotoğraf Numarası: 12-19

Kitabesi ve Tarih: Eser tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış beş satırlık, iki bölümden oluşan kitabesi vardır. Sağlı sollu iki kitabe arasında Sultan II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır. Kitabesine göre çeşme, 1819-1820 yılları arasında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır. Çeşme üzerinde bulunan bilgi levhasına göre 2001 yılında İSKİ Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- یاد ایدوب محمود خانک قلزم الطافی	1. Yâd edip Mahmûd Hânın kulzüm-i eltâfını
۲- اند ایچرلر جودینا دریالر ایتدکچه قسم	2. And içerler cûdına deryâlar etdikçe kasem
۳- موجه سنمه دختر احاتک بر عینینی	3. Mevce sanma duhter-i ihsânının bir aynını
۴- صفائ دخره صبا زنجیر ایدوب ایلر رقام	4. Safha-i dehre sabâ zencîr edip eyler rakam
۵- قلزوم میل ایتدیریر هر سویاجبر روزگار	5. Kulzümü meyl etdirir her sûya cebr-i rûzgâr
۶- سوبسو جوش ایلر استرسه او دریا بی کرم	6. Sû-be-sû cûş eyler isterse o deryâ-yı kerem
۷- شمدي آب لطفی میل ایتدی بو سمت ارواسینا	7. Şimdi âb-ı lûtfu meyl etdi bu semt irvâsına
۸- راح حاقده بی ترازو ایلیوب صرف دیرم	8. Râh-ı Hakda bî-terâzu eyleyip sarf-ı direm
۹- بویله اشراب ایت آتاشه عزتا تاریخنی	9. Böyle işrâb et atâşa İzzetâ târîhini
۱۰- چشمه والا بنا ی شاه محمود الشیم (۱۲۳۵)	10. Çeşme-i vâlâ bînâ-yı şâh Mahmûdü'-ş-şiyem(1235)

⁷ Eser, 41°00'23K 28°58'09D koordinatlarında olup, rakım 35m olarak ölçülmüştür.

Anlamı:

- 1- Deryalar, Mahmut Han'ın cömertliğinin
- 2- Denizini anıp yemin etdikçe and içerler
- 3- İyiliğinin kızının bir gözünü dalga zannetme
- 4- Sabah rüzgârı zaman sayfasına zincir çekip yazar.
- 5- Rüzgâr zamanın gücü denizi her yere meylettirir
- 6- O kerem deryası isterse her yere coşup taşar.
- 7- Şimdi cömertliğinin suyu
- 8- Allah yolunda ölçsüz para harcayıp bu semtin sultanmasına yöneldi.
- 9- Ey İzzet, tarih mısrasını susamışlara şöylece içir
- 10- Mahmud huylu padişahın yaptırdığı, görkemli bir çeşmedir.

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحيد خان اوغلى محمود المظفر دائما (عدلى)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

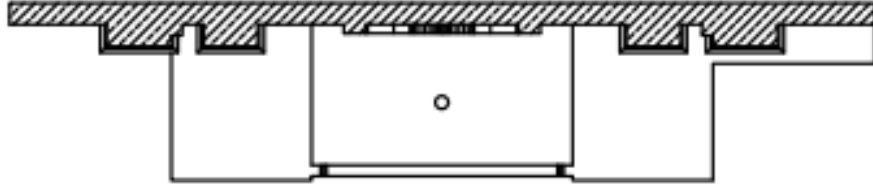
Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

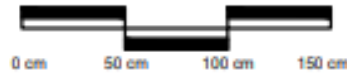
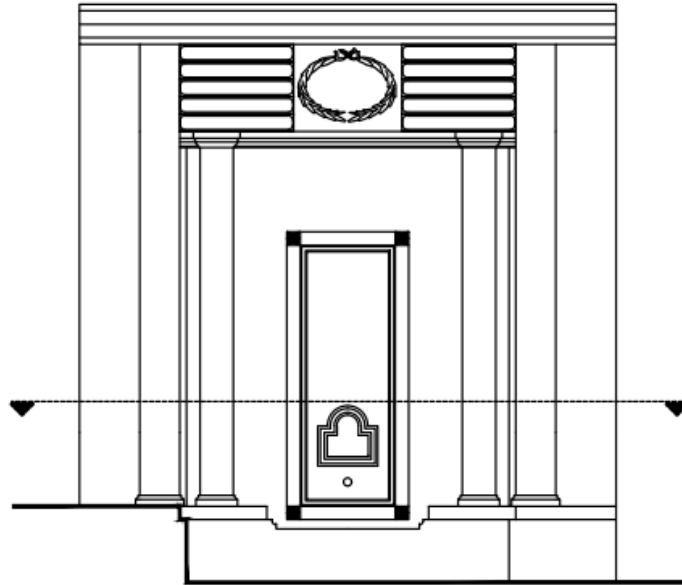

Fotoğraf 12: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüşü

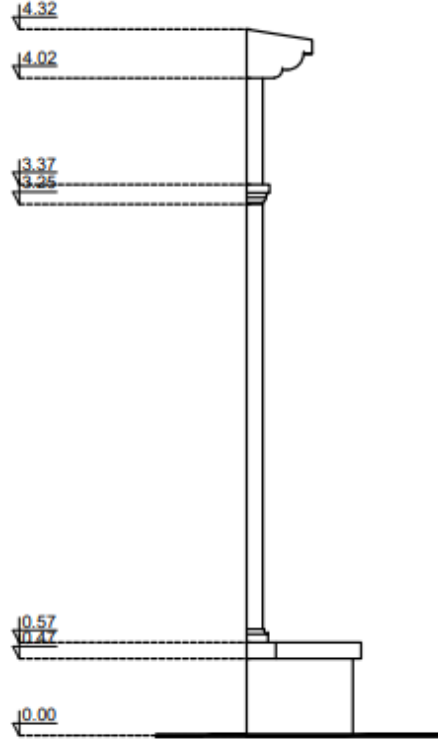
Plan ve Mimari Özellikleri: Eser tek cepheli bir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 432cm olan çeşme, 55cm x 390cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Saçak altında 65cm x 210cm ölçülerinde dikdörtgen alana iki bölümlü beş sıra olarak düzenlenmiş kitabesine ve ortalarında rozet içerisinde tuğraya yer verilmiştir. Çeşme kitabe altında bir silme ve iki yanda konsollar ile sınırlandırılmıştır. Aynalık bölümü dikdörtgen çerçeve ile kuşatılmıştır. Musluk üzerinde 45cmx 30cm ölçülerinde üstü yarım yuvarlak dikdörtgen bir tas yuvasına yer verilmiştir. Tekne (yalak) bölümü 55 cm derinliğinde 65cm. x 110cm. ölçülerinde sağlam durumdadır. Çeşme aktiftir.

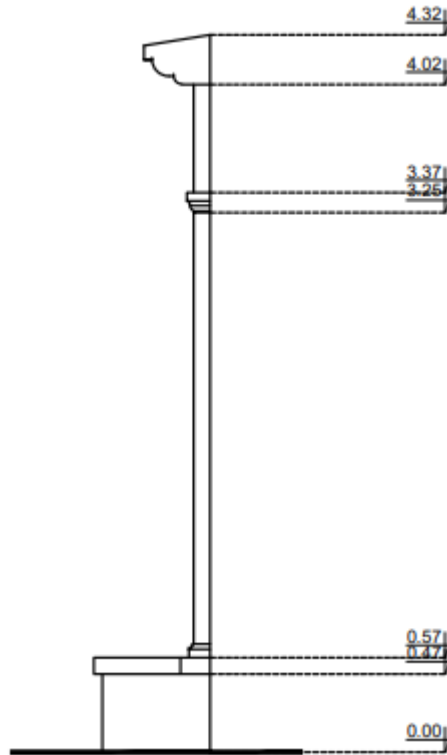
Çizim 9: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Planı

Çizim 10: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş

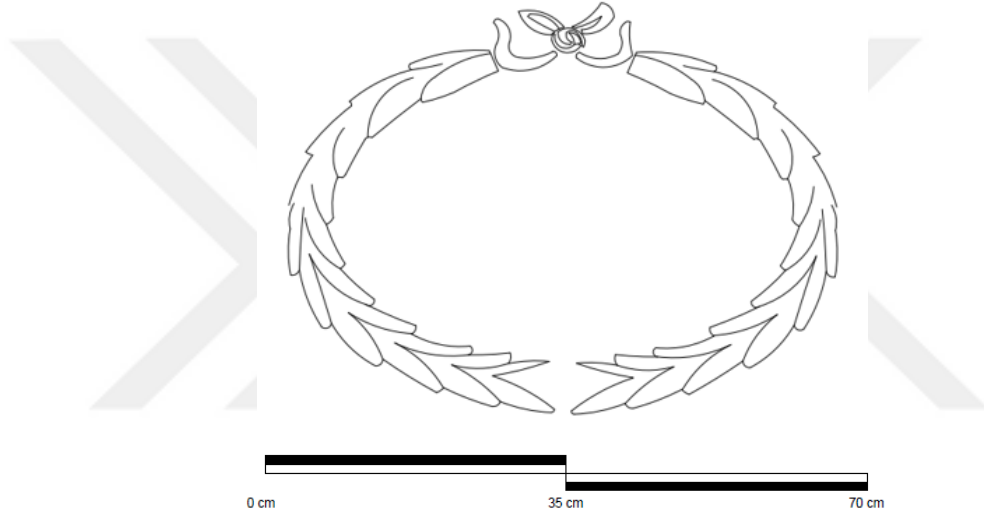
Çizim 11: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Çizim 12: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermer ve kesme taş malzemeden yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda bitkisel, nesneli, geometrik ve yazı süslemesi görülmektedir. Saçak altındaki iki bölümden oluşan beş satırlık kitabesi ve ortada yer alan tuğra günümüzde yaldızlı renge boyanmıştır. Oval rozet, iç içe geçmiş aşağı doğru bakan yaprakların yukarıda kurdela ile birleşmesiyle bir süsleme kompozisyonu elde edilmiştir. Aynalık bölümünü çevreleyen çerçevenin dört köşesine geometrik desenli dört rozet yerleştirilmiştir.

Çizim 13: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Süsleme

Fotoğraf 13: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Tuğra ve Oval Çerçeve Ayrıntı

Fotoğraf 14: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 15: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Aynalık Çerçeve Rozeti Ayrıntı

Fotoğraf 16: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Tas Yuvası Ayrıntı

Fotoğraf 17: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak)

Fotoğraf 18: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş

Fotoğraf 19: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş

4.1.4. Beyoğlu II. Mahmut Çeşmesi

Yeri: İstanbul Beyoğlu'n da Çukur Mahallesi Kalyoncu Kulluğu Caddesi üzerinde, Aya Konstantin Rum Ortadoks Kilisesi duvarında konumlanmaktadır.⁸

İnceleme Tarihi: 13.05.2023

Çizim Numarası: 14-18

Fotoğraf Numarası: 20-25

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin ön cephesinde celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin ortasında II. Mahmud'a ait tuğrası bulunmaktadır. Kitabesine göre çeşme 1820 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

⁸ Eser, 41°02'16"K 28°58'35"D koordinatlarında olup, rakım 58m olarak ölçülmüştür.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- منبع انحرار شوکت آب روی سلط	1. Menba‘-1 enhâr-1 şevket âb-1 rûy- ısaltanat
۲- غازی خان محمود عدلی شان محمود و اسکندر کمال	2. Gâzî Hân Maḥmûd-1 ‘Adli-şân ü İskender-Kemâl
۳- امر ایدوب بر چشمه دلچو ترین انشاسنی	3. Emr edüb bir çeşme-i dil-cû-terin inşâsını
۴- یاپدی هر سوده هزاران چشمه سار بیمتال	4. Yaptı her sûda hezârân çeşme-sâr-1 bi- misâl
۵- خاق قلوب تحتده دائم اول خدیو عالمی	5. Ḥak kılıb tahtında ihyâ ol hıdiv-i ‘âlemi
۶- سایه سندد ملک اوله معمر ..سوال	6. Sâyesinde mülk ola ma‘mûr su‘âl
۷- تشنه گانه بیله قیل تاریخی وصف بیان	7. Teşnegâna böyle kıl târihini vâşif beyân
۸- ناسا خان محمود اجرا ایلدی ماء زلال ۱۲۳۵	8. Nâsa Hân Maḥmûd icrâ eyledi mâ-i zülâl 1235-۱۲۳۵

Anlamı:

1. Saltanat’ın ve nice nehirlerin kaynağı olan
2. O sultan ki adı Mahmud Han (İskenderdir)
3. Bu güzel çeşmenin yapımını emretti.
4. Binlerce çeşme yaptırdı her yerde
5. Allah ona tahtı hak kıldı
6. Ve onun hasenatıyla âlemi kuşattı
7. Susamışlar ki onların tarihine böyle bir nitelik (beyan) kazandırdı Sultan Mahmud Han

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحید خان اوغلی محمود المظفر دائما (عدلی)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el- Muzaffer Daimâ

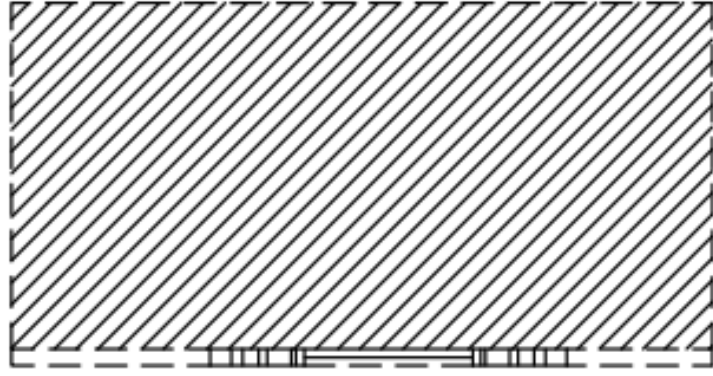
Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

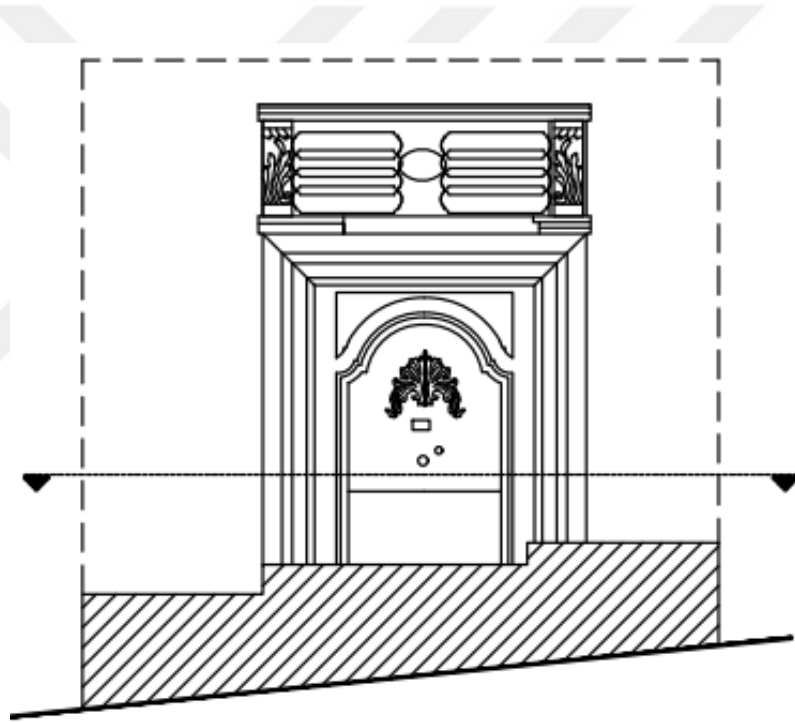

Fotoğraf 20: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş

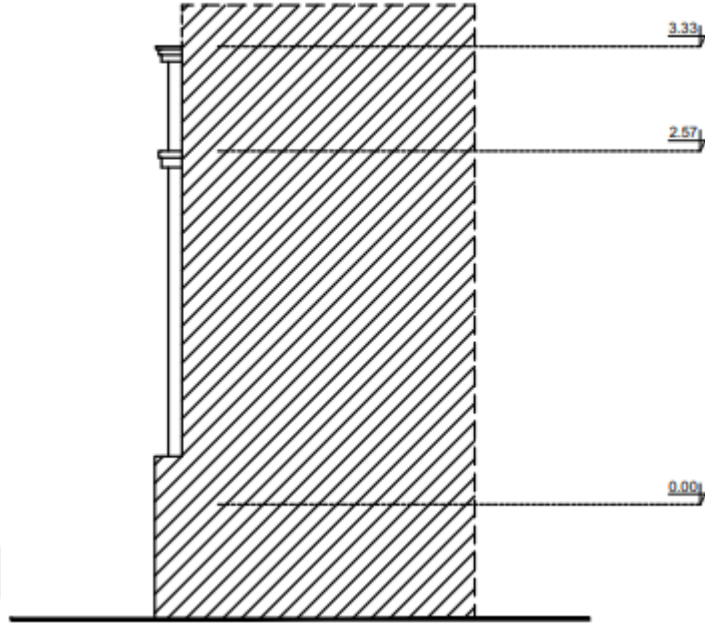
Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, tek cepheli bir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 333cm olan çeşme 228cm x 21cm ölçülerinde duvarda kalıntı şeklinde kalmış oldukça harap durumdadır. Kırık düz bir silme altında 65cm x 180cm ölçülerinde dört sıra kitabeye yer verilmiştir. Aynalık bölümü 108cm genişlikte 179cm yükseklikte olup kıvrımlı bir kemer ile sonlandırılmıştır. Tekne (yalak) bölümü günümüze ulaşmamıştır. Çeşme aktif değildir.

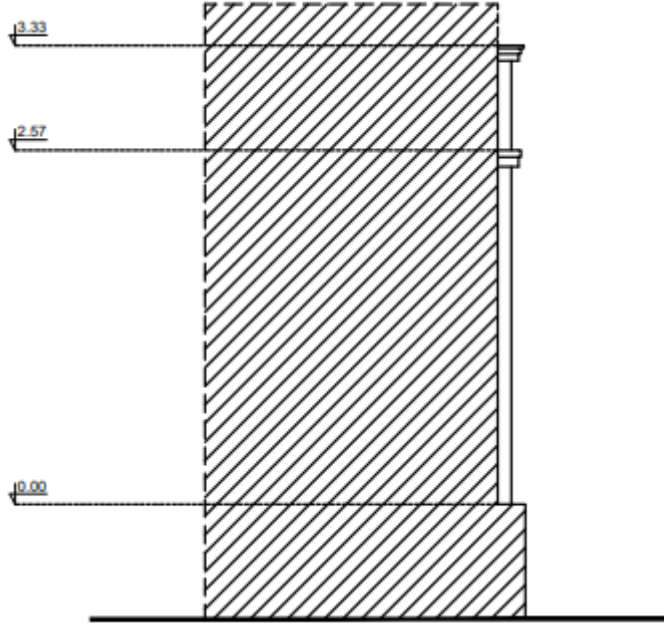
Çizim 14: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Planı

Çizim 15: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş

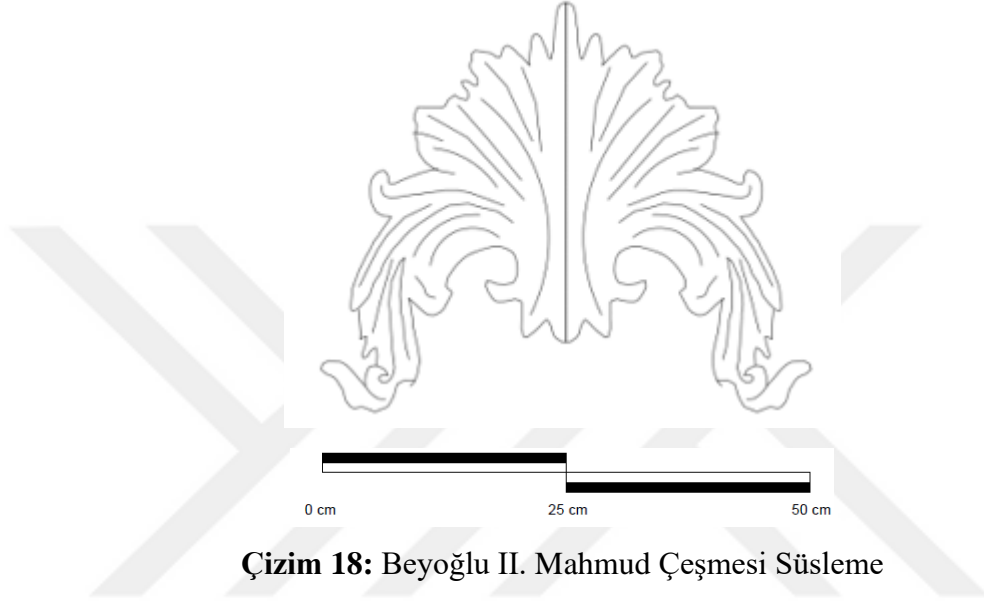
Çizim 16: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Çizim 17: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermermalzemedendir yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda bitkisel, geometrik ve yazı süslemesi görülmektedir. Çeşmenin alınlık bölümünde dört sıra kitabesi ve ortada oval bir rozet içerisinde Sultan II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. Kitabenin iki yanında bitkisel süsleme yaprak motifleri görülmektedir. Alınlık bölümünde kabartmalı geniş bir kenger yaprağı bulunmaktadır.

Fotoğraf 21: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntısı

Fotoğraf 22: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 23: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Aynalık Bölümü Ayrıntı

Fotoğraf 24: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi

Fotoğraf 25: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi

4.1.5. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi

Yeri: İstanbul Kireçburnu'nda Haydar Aliyev Caddesi üzerinde 118 numaralı VE Boğaziçi Otelinin teras bölümü önünde yer almaktadır.⁹

İnceleme Tarihi: 08.01.2023

Çizim Numarası: 19-23

Fotoğraf Numarası: 26-36

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin ön cephesinde celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış on satırlık kitabesi bulunmaktadır. Yan cephelerde oval rozet içerisinde celi ta'lik hatla Arapça yazılmış, iki ayrı kitabesi daha bulunmaktadır. Ana kitabenin üstünde Sultan II. Mahmud'a ait tuğrası vardır. Kitabesine göre çeşme 1822 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱-داور دریا نوالک مشرب شاهانه سی	1- Dâver-i deryâ- nevâlin meşreb-i şahânesi
۲-ایلمک در حیر جاریدن مثولات اکتساب	2- Eylemekdir hayr-i cârîden mesûbat iktisâb
۳-مهور بالای کرون الاولین مکیاسدر	3- Mihver-i bâlâ-yi kerûn-1 evvelînmikyâsıdır
۴-پور حروش اولدوکچه نیل لطف شاه جم جناب	4- Pür-hurûş oldukça Nîl-i lûtf-1 şah-1 Cem-cenâb
۵-اویله شه کیم آب لطف ایله سراب بحر ایدر	5- Öyle şeh kim âb-1 lûtfiyle serâbı bahr ider
۶-آتش قهریله استرسه ایدر بحر سراب	6- Âteş-kahriyle isterse ider bahri serâb
۷-فخر ایدر اولسه طرابیا قریه سی صوباشی سی	7- Fahr ider olsa Tarabya karyesi Sûbaşısı
۸-یول بلوب نوش روان ایتسه او شاهانتساب	8- Yol bulub nûş-i revân itse o şaha intisâb
۹-چشمه بنیاد ایلینججه اول شهی قلزوم آتا	9- Çeşme bünyâd eyleyince ol şeh-i külzüm-atâ
۱۰-شوک ایله کوهسردن دوشدی یوله بو آب طاب	10- Şevkile kûhsârdan düşdü yola bu âb-1 tâb
۱۱-قلدی استکبال او شهد جنت آب حیات	11- Kıldı istikbâl o şehd-i cenneti âb-1 hayât
۱۲-مجزا اولوب بیریرینه اولدی بو سویه رام نیاب	12- Mezc olub birbirine oldu bu sûye ram-ni-yâb
۱۳-بولدی حضر هممتی ماء الحیات انواعنی	13- Buldu Hızır himmeti mâ-ül hayat enva'ını
۱۴-ایلدی اسکندر دوران بو آب انتخاب	14- Eyledi İskender-i devrân bu âbı intihâb

⁹ Eser, 41°08'47"K 29°03'09"D koordinatlarında olup, rakım 3m olarak ölçülmüştür.

۱۵- ابر رحمتدراو شاهك اوستوموزده سایه سی	15- Ebr-i rahmetdir o şahın üstümüzde sâyesi
۱۶- رحشاء باران گبی خاق عمرک ایتسون حساب	16- Rahşa-i bârân gibi Hakk 'ömrin itsün bî-hisâb
۱۷- رهنورد وادی حزلان اولوب دشمنلری	17- Rehneverd-i vâdî-i hizlân olub düşmenleri
۱۸- ایله سنلر بر اچیم سو جست جوسیچون تناب	18- Eylesünler bir içim su cüst-cûsî'çün şitâb
۱۹- تشنه گانه مژده ایتدم عزتا تاریخیله	19- Teşnegâna müjde itdim 'İzzetâ târîhiyle
۲۰- جودک اجرا ایلدی محمود خان ماند آب ۱۲۳۰	20- Cûdın icrâ eyledi Mahmûd Hân-ı mânend-i âb

Anlamı:

1. Hakimlerin ilk meşreb-i şahanleri
2. Sevab almak için câri hayır işledi
3. Önceki kervanların ölçüsüdür bu
4. Derya dalgalandıkça şahı cenabı lütfunu kazanmaktır.
5. Öyle biliyorum ki âb-ı lütfuyla serabı deniz eder
6. Ateş kahırla istese eder denizi serab
7. İftihar eder olsa Tarabya karyesi subaşı
8. Yol olup akıl etse o şahı intisab
9. Çeşme bina olmayınca olsa kılırim
10. Ata şevk ile kardan düşdü su
11. Kıldı istikbal abı- hayat
12. Karışır birbirine bu suya olur muhtaç
13. Buldu Hızır hayat suyunun çeşitlerini eyledi
14. İskender deveran bu su için
15. Bir rahmettir o şahın üstümüze sayesi
16. Yağmur damlaları gibi hayat versin Cenab-ı Allah
17. Bir vadi kaynağı olub düşmanlara
18. Eylesin Rab ateşi ve zindanı
19. Onlara müjde edildi (İzzet) tarihiyle
20. Çünkü hayırla icra eyledi Mahmud Han çeşmeyi.

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحيد خان اوغلى محمود المظفر دائما (عدلى)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

Rozet İçerisindeki Kitabe:

Metni	Okunuşu
يٰٓاَیُّهَا تَسْمٰی سَلْسَبِيْلًا ١٢٣٧	Aynen fihâ tusemmâ selsebilâ 1237

Anlamı:

Orada bir pınar ki onaselsebil adı verilir.¹⁰

Rozet İçerisindeki Kitabe:

Metni	Okunuşu
وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ١٢٣٧	Ve sekâhum rabbuhum şarâben tahûrâ 1237

Anlamı:

Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.¹¹

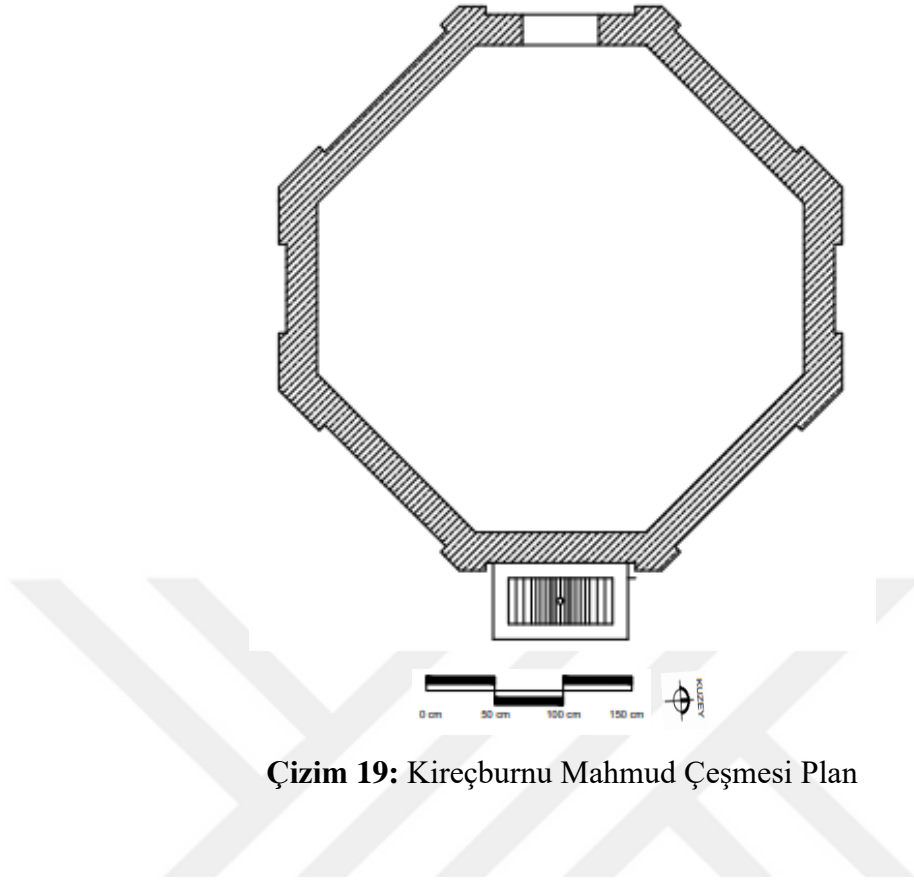
¹⁰ İnsan Suresi ayet 18

¹¹ İnsan Suresi ayet 21

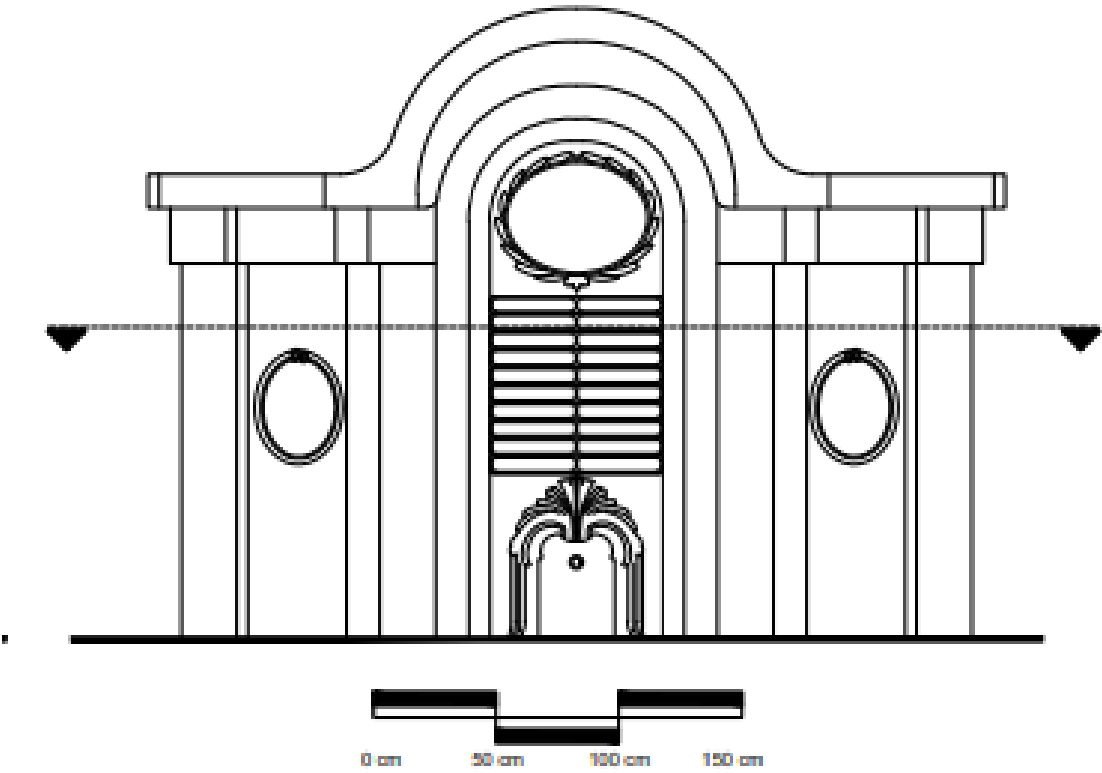

Fotoğraf 26: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş

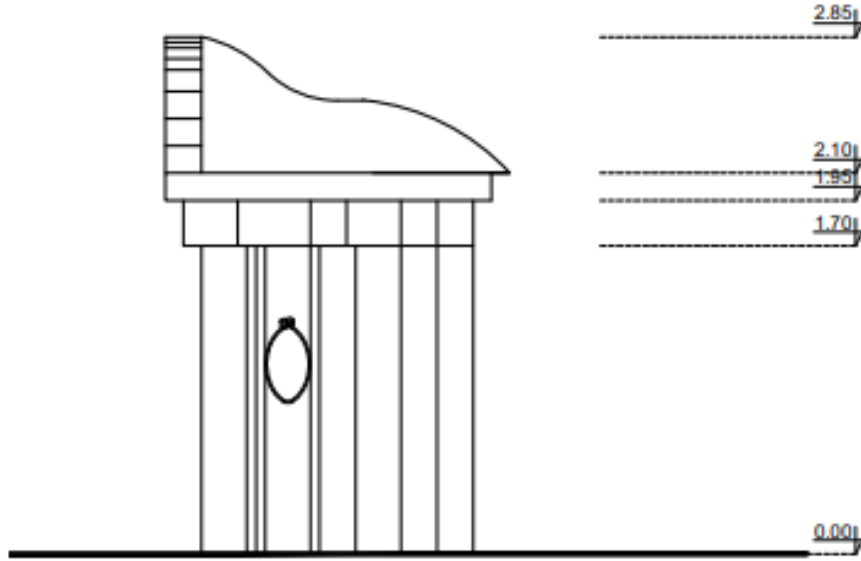
Plan ve Mimari Özellikleri: Eser üç cepheli sekizgen planlı bir meydan çeşmesidir. Yüksekliği 285cm olan çeşme 220cm x 185cm ölçülerinde sekizgen bir yapıya sahiptir. Sekizgenin köşelerinde 25cm x 25cm ölçülerinde destek payelerine yer verilmiştir. Ön cephede çatı yuvarlak kemer ile yükseltilmiş bir saçak kullanılmıştır. Yuvarlak bir kuşak içerisinde tuğra, kitabe ve musluğa yer verilmiştir. Oval bir rozet içerisinde II. Mahmud tuğrasının altında 72cm x 85cm ölçülerinde on sıra dikdörtgen kitabe yer verilmiştir. İki yan duvarlar dar hafif iç bükey olarak yapılmış ve oval madalyonlar yerleştirilmiş üzerlerine kitabeler yazılmıştır. Arkada çatı yuvarlak bir kemer ile yükseltilmiş ve 50cm x 60cm ölçülerinde yuvarlak kemerli bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Musluk yarım bir çerçeve içerisine alınmış ve aktif olarak kullanılmaktadır. Tekne (yalak) bölümü 72cm x 65cm ölçülerinde yere gömülü sağlam kullanılabilir durumdadır.

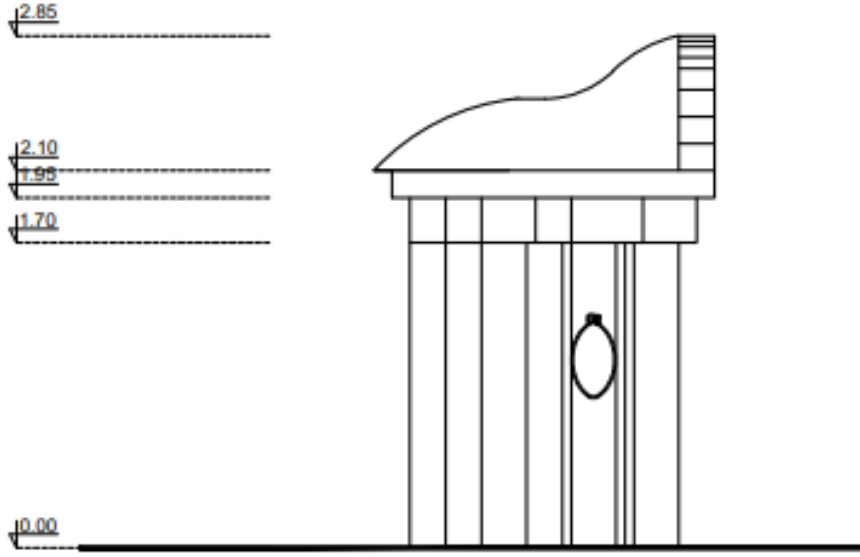
Çizim 19: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Plan

Çizim 20: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 21: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

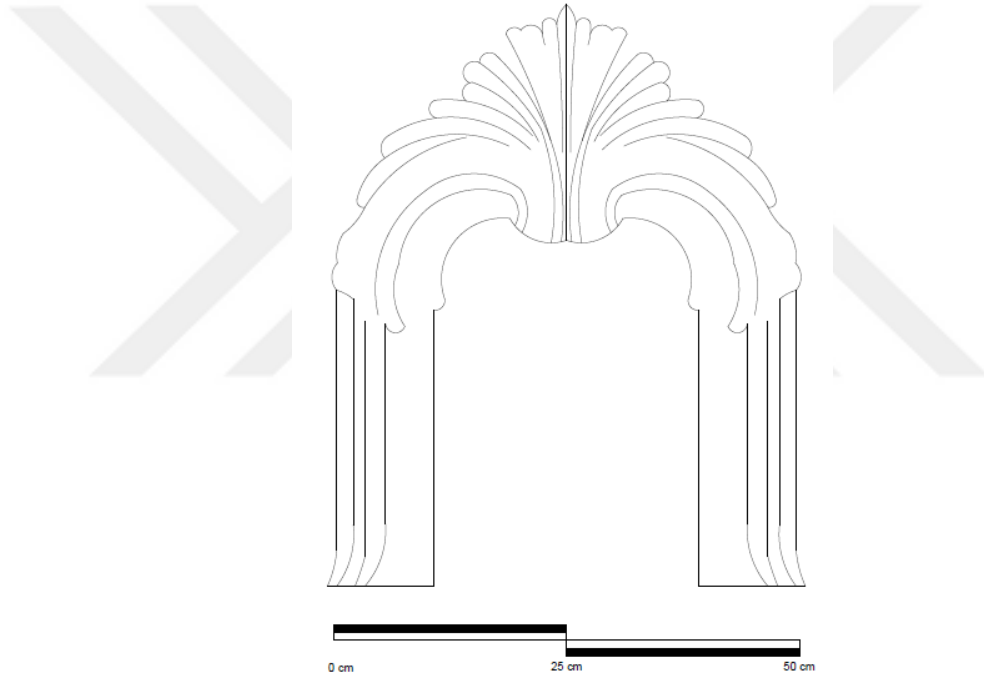
Çizim 22: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermerve kesme taş malzemedendir yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda bitkisel, nesneli, geometrik ve yazı süslemesi görülmektedir. Ön cephe de aynalık bölümünü kuşatılan silme içerisinde iç içe geçmiş yaprak motifleri görülmektedir. Yaprak motifleri arasına tepede ve yanlarda olmak üzere

üç adet kurdela motifi vardır. Yaprak motifi ile çevrenmiş oval rozet içerisinde tuğra yerleştirilmiştir.

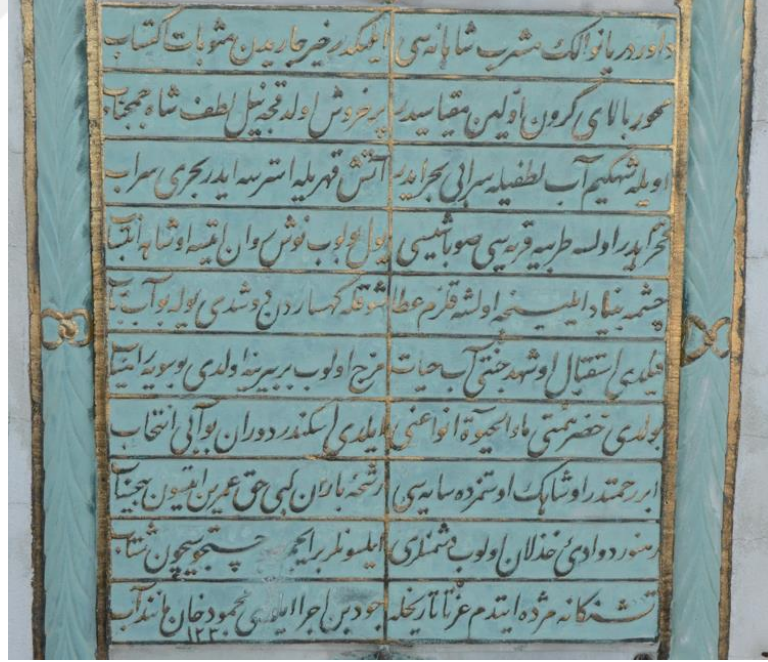
Tuğra altında yazı kitabesi görülmektedir. Günümüzde zemin yeşile boyanmış yazılar altın yıldız rengine boyanmıştır. Musluk çevresi tepede kenger yapraklı bir silme ile kuşatılmıştır. İki yan duvarda oval rozetler, iç içe geçmiş yapraklar tepede kurdela ile süslenmiştir. Çeşmenin beden duvarında arka köşesinde musluk çevresine yerleştirilen süslemeye benzer vazodan çıkan kenger yapraklı süsleme burada da görülmektedir.

Çizim 23: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Süsleme

Fotoğraf 27: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Tuğra Ayrıntı

Fotoğraf 28: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 29: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak)

Fotoğraf 30: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Musluk Süslemesi

Fotoğraf 31: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Sağ Yan Kitabe

Fotoğraf 32: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Sol Yan Kitabe

Fotoğraf 33: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Arka Görünüş

Fotoğraf 34: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Kuzeybatı Köşesi Süsleme

Fotoğraf 35: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi

Fotoğraf 36: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi

4.1.6. Fatih Mahmud Han Çeşmesi / Üç Yüzlü Duvar Çeşmesi

Yeri: İstanbul Fatih'te Hacı Evhaddin Caddesi'nde 92 numaralı Fevziye Küçük Efendi Cami'nin bahçe duvarında yer almaktadır.¹²

İnceleme Tarihi: 19.02.2023

Çizim Numarası: 24-30

Fotoğraf Numarası: 37-46

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin inceli ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış beş satırlık iki bölümden oluşan kitabesi vardır. Orta yüzde kitabe, yan yüzlerde birer tane Sultan II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır. Kitabesine göre 1825-1826 yılları arasında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- بحر زخار کرم شاهنشاه دریا نوال	1. Bahr-i zehhâr-ı kerem şâhenşeh-i deryâ-nevâl
۲- منبع فیض محامد حضرت محمود خان	2. Menba'-ı feyz-i mehâmid Hazret-i Mahmûd Hân
۳- چشمه یاپدی پیشگاه جامع فیضیه	3. Çeşme yapıdı pîş-gâh-ı Câmi'-i Feyziyye'de
۴- ایلدی گویا مطاف کعبیه زمزم روان	4. Eyledi gûya metâf-ı Kâ'beye Zemzem revân
۵- ایلدیه دنیایی ریائی ذلال خیر جود	5. Eyleye dünyâyı reyyân-ı zülâl-i hayr u cûd
۶- عمر اقبالک ایدوب افزون رب مستعان	6. Ömr ü ikbâlin edip efzûn Rabb-i Müsteân
۷- کلک تر ویردی ایکی تاریخ گوهر طاب آب	7. Kilk-i ter verdi iki târîh-i gevher-tâba âb
۸- بندہ سی پرتو ولوپ بو بیت ایله رتب الثان	8. Bendesî Pertev olup bu beyt ile ratbü'l-lisân
۹- چشمه یاپدردی جوار جامع فیضیه یه	9. Çeşme yapırdı civâr-ı Câmi'-i Feyziyye'ye
۱۰- قلزوم برر سہاب عاتفت محمود خان	10. Kulzüm-i birr ü sehâb-ı âtîfet Mahmûd Han

۱۲۴۱

Anlamı:

1. Cömertliğin coşkun denizi, derya gibi eli bol şahlar şalı

¹² Eser, 41°00'01"K 28°55'27"D koordinatlarında olup, rakım 27m olarak ölçülmüştür.

2. Övgüler feyzinin menbâı Mahmut Han Hazretleri
3. Çeşme yaptı pîş-gâh-ı Câmî' -i Feyziyye'de
4. Eyledi gûya metâf-ı Kâ'beye Zemzem revân
5. Eyleye dünyâyı reyyân-ı zülâl-i hayr u cûd
6. Ömr ü ikbâlin edip efzûn Rabb-i Müsteân
7. Kilk-i ter verdi iki târîh-i gevher-tâba âb
8. Bendesı Pertev olup bu beyt ile ratbü'l-lisân
9. Çeşme yaptırdı civâr-ı Câmî' -i Feyziyye'ye
10. Kulzüm-i birr ü sehâb-ı âtıfet Mahmûd Han Sene: 1241-Miladi: 1825-26

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحید خان اوغلی محمود المظفر دائما (عدلی)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

Anlamı:

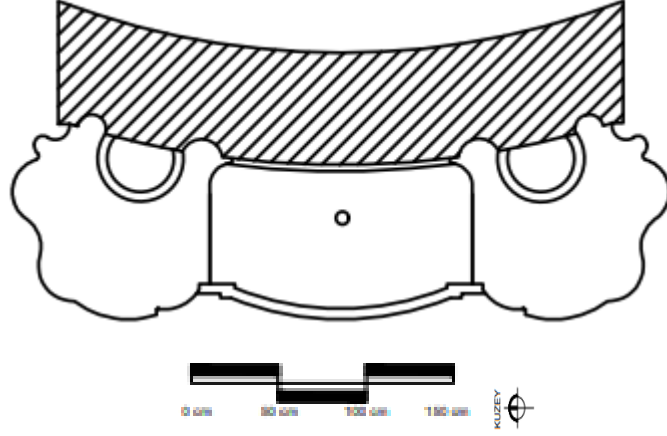
Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

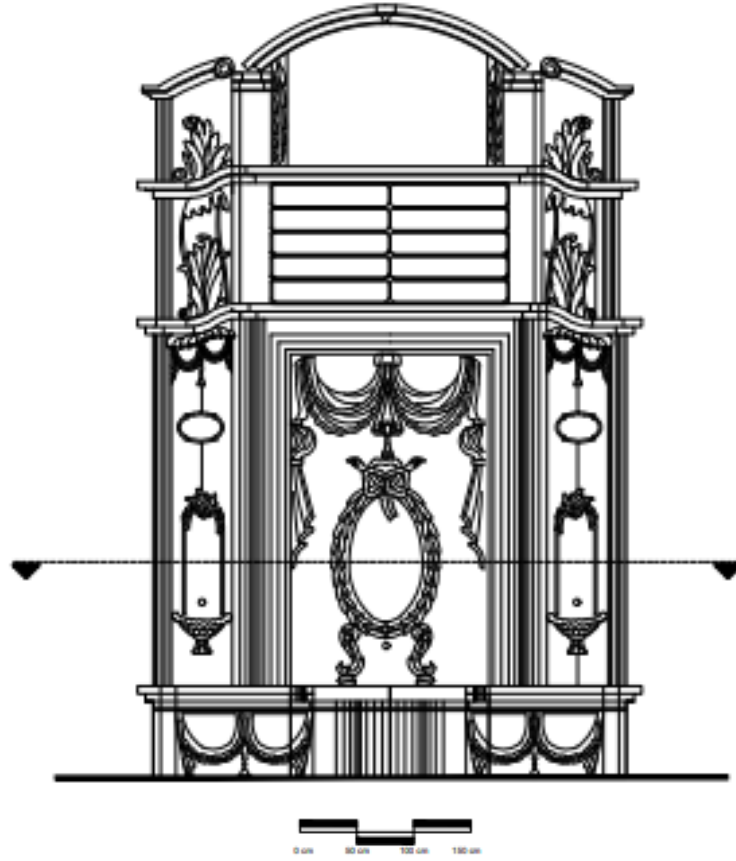
Fotoğraf 37: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Genel Görünüşü

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser üç cepheli bir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 505cm olan çeşme 380cm x 165cm ölçülerinde olup oval bir plana sahiptir. Yapıyı incelediğimizde üç ayrı cephesi bulunan çeşmenin ön cephesinde, yay şeklinde silme altında 100 cm yüksekliğindeki alınlığın boş yüzeyinde muhtemelen oval niş içinde tuğranın bulunduğu izler zemin üzerinde görülmektedir. İki yan cephesinde ise bitkisel süsleme görülmektedir. Silme altında 100cm x 200cm ölçülerinde dikdörtgen alanda beş sıra kitabesi bulunmaktadır.

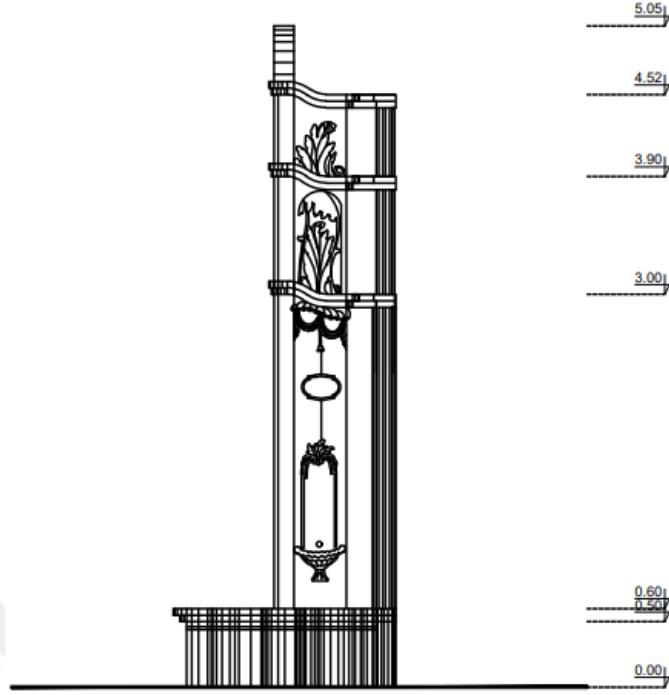
Ayna taşı dikdörtgen silme içerisine alınmış tepede süsleme ile sonlandırılmıştır. Musluk yeri üzerinde oval bir rozete yer verilmiştir. İki yan cephe birbirinin aynısı olup silmeler arasına oval bir niş içerisinde II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır. Tuğra altında iki yanda çerçeve içerisine alınmış nişlerin içinde musluk girişleri tekne (yalak) ile birlikte görülmektedir. Yapıda üç ayrı musluk girişi görülmekte olup yerleri boştur. Ön cephede ki tekne (yalak) bölümü 125cm x 50cm ölçülerinde, 45cm derinliğinde olup sağlamdır. Çeşme günümüzde aktif değildir.

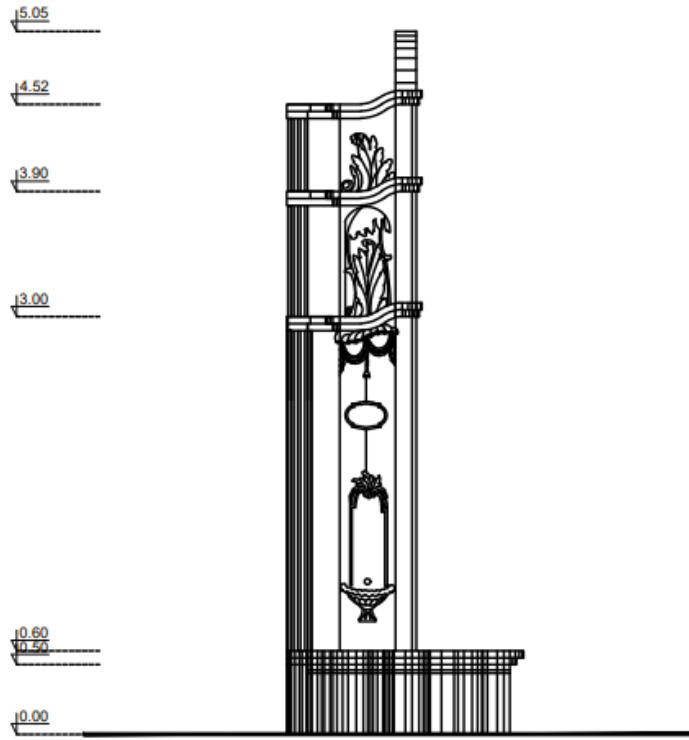
Çizim 24: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Plan

Çizim 25: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş

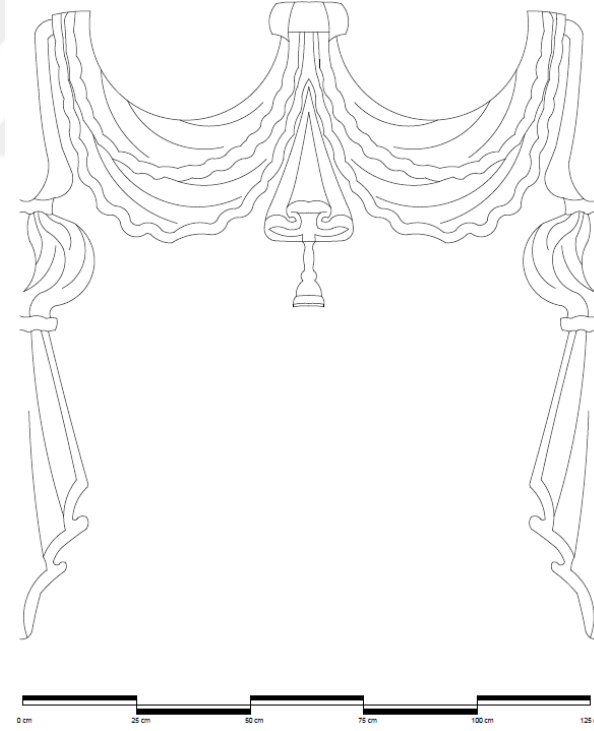
Çizim 26: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

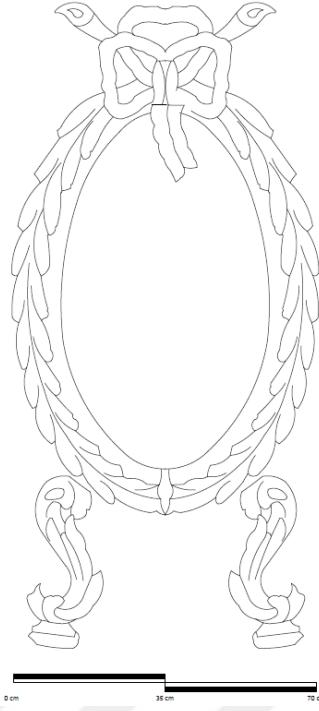
Çizim 27: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermermalzemededen yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

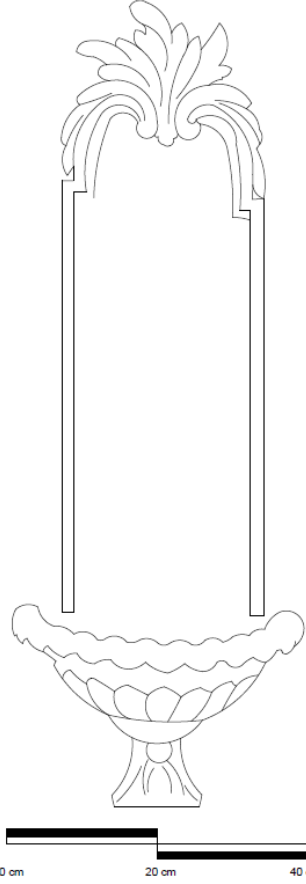
Süsleme Özellikleri: Yapıda bitkisel, nesneli, geometrik ve yazı süslemesi görülmektedir. Üç cephesinde de oldukça yoğun süsleme bulunmaktadır. Alınlık bölümü saçak altı yay şeklinde silme ile köşelerde volütlü geçmelerle tamamlanmıştır. Altında iki silme arasına dikdörtgen yüzeye beş satırlık altın renge boyanmış kitabesi bulunmaktadır. İki yan cephede saçak altı bitkisel süsleme ve kenger yapraklarına yer verilmiştir. Ayna taşı dikdörtgen bir silme ile çerçevelenmiş tepede kumaş dökümü motifi iki yana sarkmış perde motifi ortada sarkan bir püskül şeklinde bezenmiştir. Dikdörtgenin ortasında iç içe geçmiş yapraklar ile süslenmiş oval bir rozet tepede kurdela ile sonlandırılmıştır. Yan cephelerde kıvrımlı saçak altında yine kumaş dökümü motifi görülmektedir. Perde motifi altında oval bir niş içerisinde II. Mahmud' ait tuğra altın rengine boyanmıştır. İki yan cephede tepesinde kenger yaprakları ile süslenmiş nişler, kenarları kıvrımlı çukur tekneli suluklar ile tamamlanmıştır. Tekne etrafı şal şeklinde perde motifi ile süslenmiştir.

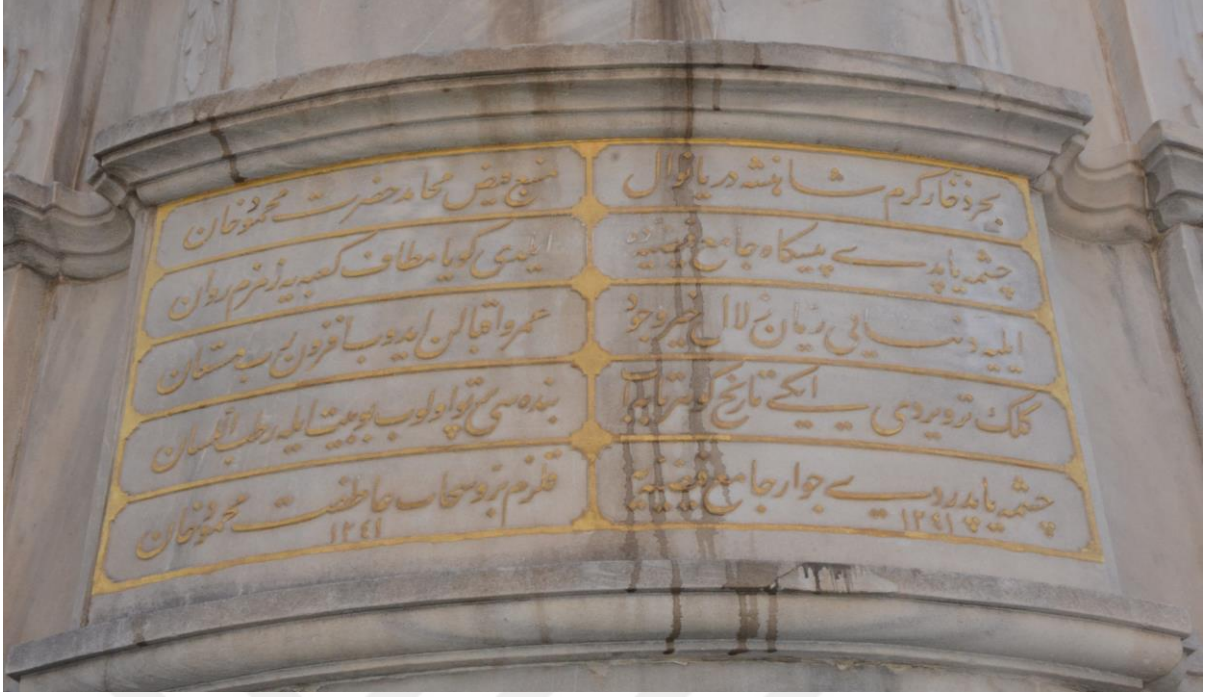
Çizim 28: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme

Çizim 29: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme

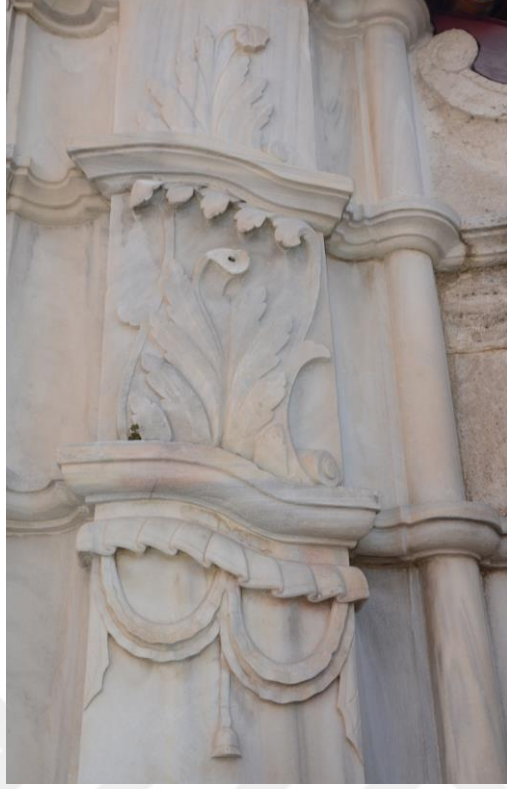
Çizim 30: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Çizimi

Fotoğraf 38: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 39: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Tuğra Ayrıntı

Fotoğraf 40: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 41: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Yan Cephe Suluk Ayrıntı

Fotoğraf 42: Fatih Mahmud Han eşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 43: Fatih Mahmud Han eşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 44: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 45: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Ayrıntı

Fotoğraf 46: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Genel Görünüşü

4.1.7. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi

Yeri: İstanbul Üsküdar'da Beylerbeyi Abdullah Ağa Caddesi'nde, Beylerbeyi Sarayı ve Hacı Sabancı Anadolu Lisesi arasında lisenin bahçe duvarında Şahbaz Yiğit Sokağı'nda bulunmaktadır.¹³

İnceleme Tarihi: 13.05.2023

Çizim Numarası: 32-36

Fotoğraf Numarası: 45-57

¹³ Eser, 41°02'34"K 29°02'28"D koordinatlarında olup, rakım 5m olarak ölçülmüştür.

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin ön cephesinde celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış üç satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabesine göre 1829 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

Kitabe:

Metin	Okunuşu
۱- آب روی سلطنت خاقان محمود الشیم	1. Âb-rû-yı saltanat hâkân-ı Mahmûdu'-ş-şiyem
۲- یاپدی بو نوچشمه زمزم نهاد اطهار	2. Yapdı bu nev-çeşme-i zezem-nihâd-ı atharı
۳- بسمله ایله نوش ایدن آب شفا باحشاسنی	3. Besmeyle nûş iden âb-ı şifâ-bahşâsını
۴- عمر اولدوقچه اولور انواع علتدن	4. Ömri oldukça olur envâ'-ı illetden berî
۵- حلمیا تاریخنی جوهرله تحریر ایلدم	5. Hilmiyâ târîhini cevherle tahrîr eyledim
۶- خان محمود ایلدی اجرا بو عین کوثری ۱۲۴۵	6. Hân Mahmûd eyledi icrâ bu 'ayn-ı Kevser'i (1245)
۷- الفقیر یساری زاده مصطفی عزت غفر لهما	7. El-fakîr Yesârîzâde Mustafa İzzet gufire lehumâ

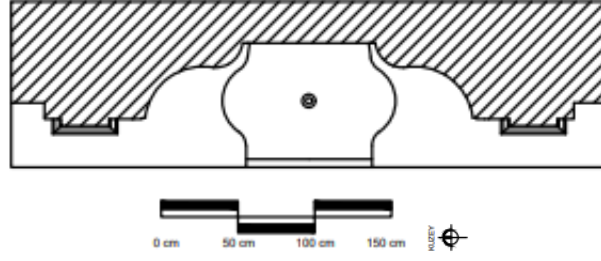
Anlamı:

1. Saltanatın yüzü suyu ve güzel ahlakın ve hasletlerin hâkânı
2. Bu çeşmeyi bina eyledi en temiz su ile (zemzem ile vücuda getirdi)
3. Besmeyle başlayan şifa bulsun.
4. Ömrü devam ettikçe her türlü illetten beri dursun.
5. Bu çeşmenin tarihini kayda geçirdim
6. Mahmud Han ise bu çeşmeyi yaparak kevser havzına dönüştürdü. (1829)
7. Allah'ın huzurunda fakir kullarından biri olan Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye Allah rahmet eylesin.

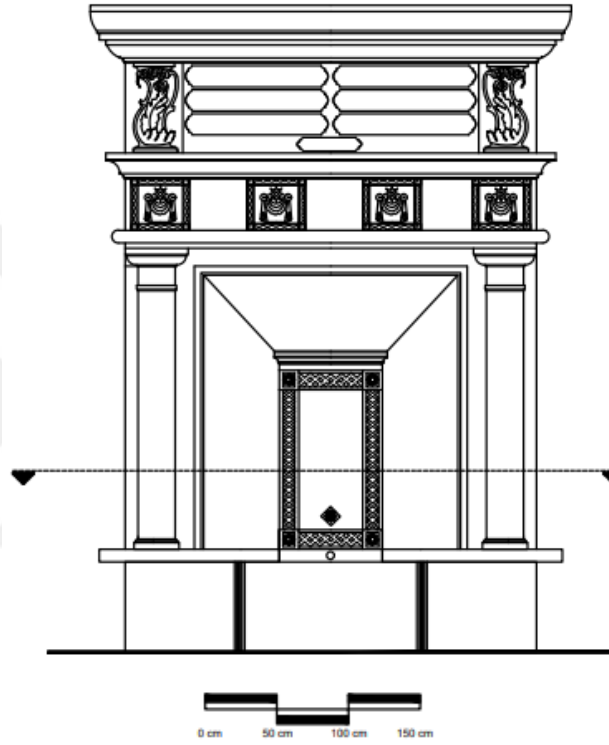

Fotoğraf 47: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi

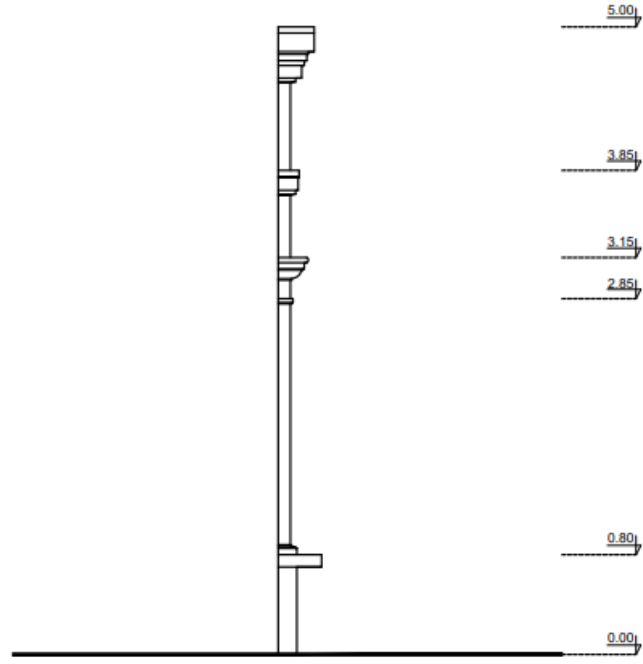
Plan ve Mimari Özellikleri: Eser tek cepheli bir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 500cm olan çeşme, 280cm x 90cm ölçülerindedir. Saçak altında 225cm x 75cm ölçülerinde üç sıra dikdörtgen kitabe yer verilmiştir. Kitabe altında 50cm x 50cm ölçülerinde dört tane kare rozet bulunmaktadır. Aynalık bölümü iç bükey olarak tasarlanmış tekne üzerinde bir çatı biçimi oluşturulmuştur. Aynalık bölümü ortada dikdörtgen bir silme ile çerçeveselmiştir. İki yanda dikdörtgen gömme sütüncelere yer verilmiştir. Tekne (yalak) bölümü 150cm x 60cm ölçülerinde gömme ve dışa taşkın olarak düzenlendiği görülmektedir. Musluk aktif kullanılmaktadır. Tekne (yalak) sağlam kullanılabilir durumdadır.

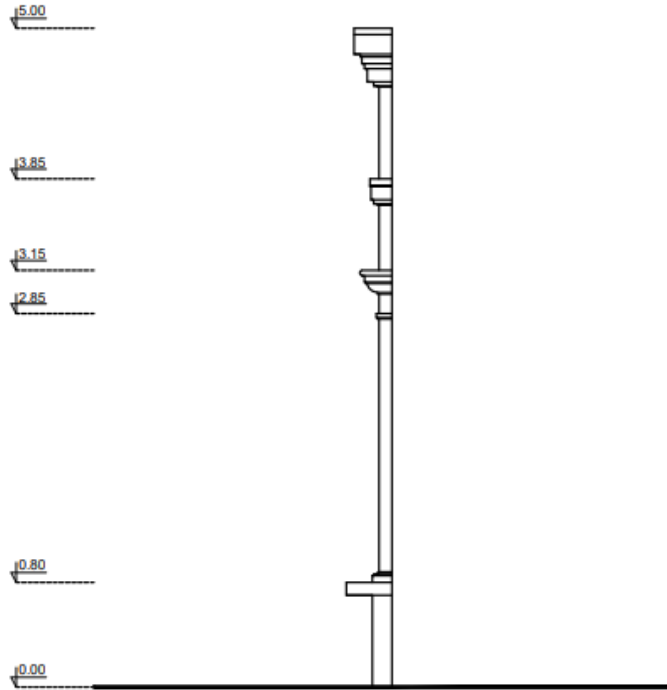
Çizim 31: Kireçburnu II. Mahmud Han Çeşmesi Plan

Çizim 32: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş

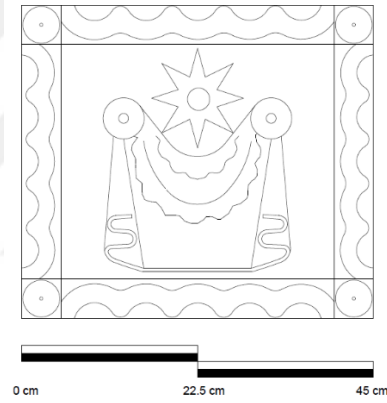
Çizim 33: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

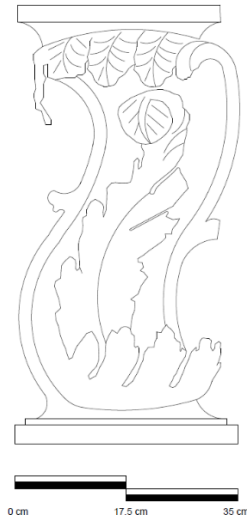
Çizim 34: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermermalzemededen yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda bitkisel, nesneli, geometrik ve yazı süslemesi görülmektedir. Ön cephe de saçak altında üç satırlık kitabeye yer verilmiştir. Kitabenin iki yanında yaprak motifli bitkisel süslemeler görülmektedir. Kitabenin altında dört kare rozet bulunmaktadır. Karenin dört tarafında kıvrımlı bir süsleme kuşatılmıştır. Rozetin içinde perde ve dökümlü kumaş motifi üzerinde yıldız arması bulunmaktadır. İç bükey olarak tasarlanıp dikdörtgen bir zemin oluşturan aynalık bölümünü kuşatılan silme içerisinde baklava dilimi motifi görülürken köşelerde çiçek motifi vardır. Bu çiçek motifi musluk çevresinde de görülmektedir. Kitabe yazıları ve çiçekler altın sarısı rengine boyanmıştır.

Çizim 35: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Çizimi

Çizim 36: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Çizimi

Fotoğraf 48: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş

Fotoğraf 49: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi

Fotoğraf 50: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf 51: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 52: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 53: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 54: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 55: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Aynalık Bölümü

Fotoğraf 56: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Bölümü

Fotoğraf 57: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi

4.1.8. Karnavola Çeşmesi / II. Mahmud Çeşmesi

Yeri: İstanbul Beyoğlu'nda Çukur Mahallesi Karakum Sokak'ta bulunmaktadır.¹⁴

İnceleme Tarihi: 13.05.2023

Çizim Numarası: 37-40

Fotoğraf Numarası: 58-63

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin ön cephesindeceli ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabesine göre çeşme 1830 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

Kitabe:	Metni	Okunuşu
	۱- شه دریا هم سلطان محمود کرم کارن	1. Şeh-i derya-himam Sultân Mahmûd-i kerem-kârın
	۲- فروغ محر الطاف جهان روشنا قیلدی	2. Fûrûg-i mihr-i eltâfi cihânı rûşenâ kıldı
	۳- ایدوب خیراتی احیا اندرون ملک از- جمله	3. İdüb hayrâtı ihyâ enderûn-ı mülkü ez-cümle
	۴- چکورکنده کی بو آب لطیفی پور صفا قیلدی	4. Çukurundaki bu âb-ı lâtifî pür-safâ kıldı
	۵- خدا اقبال عمر شوکت شانک ایده افزون	5. Hüdâ ikbâl-ü ömr-ü şevket, ü şanın ide efzûn
	۶- او شاهک آب لطف روب مسکونه وفا قیلدی	6. O şâhın âb-ı lûtfu rub'-i meskûna vefâ kıldı
	۷- بجادر یازسه رفعت بنده سی تاریخ دل-جوسون	7. Becâdır yazsa Rif'at bendesi târih-i dil-cûsun
	۸- بو سویه شاه دوران چشمه بالا بنا قیلدی سنه ۱۲۴۶	8. Bu sûye Şah-ı devran çeşme-i bâlâ bina kıldı

¹⁴ Eser, 41°02'18"K 28°58'41"D koordinatlarında olup, rakım 57m olarak ölçülmüştür.

Anlamı:

1. Derya denizlerinin şâhı (padişahı) lütüfkâr olan Sultan Mahmûd Hân
2. Ay gibi parlak olan latifi, cihanı aydınlattı
3. Bilhassa Mülk-i Osmani topraklarında (Dahilde) hayratları ihyâ eyledi
4. Bu çeşmeyi ihya ederek o çeşmeyi aydınlık ve temiz hale getirdi.
5. Allah onun ömrünü ve şânını bollaştırsın.
6. O Sultanın oturduğu yeri ve kendisine vefa ederek ömrünü uzattı
7. Kulu Rıf'at yazsa en güzel tarih diliyle.
8. Bu suyu çeşmeyi devirlerin şâhı âli kıldıH.1246/M.1830

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحيد خان اوغلى محمود المظفر دائما (عدلى)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

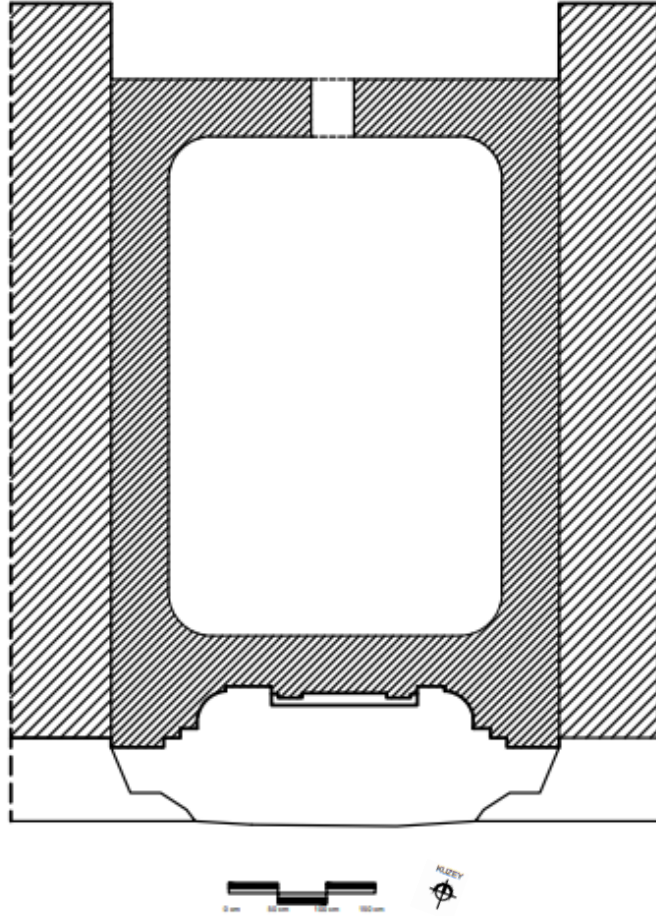
Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

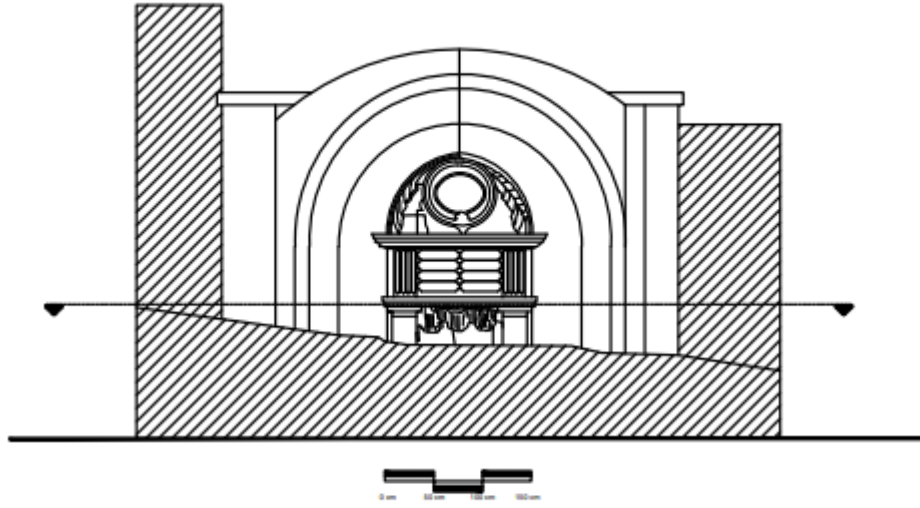

Fotoğraf 58: Karnovala Çeşmesi Genel Görünüş

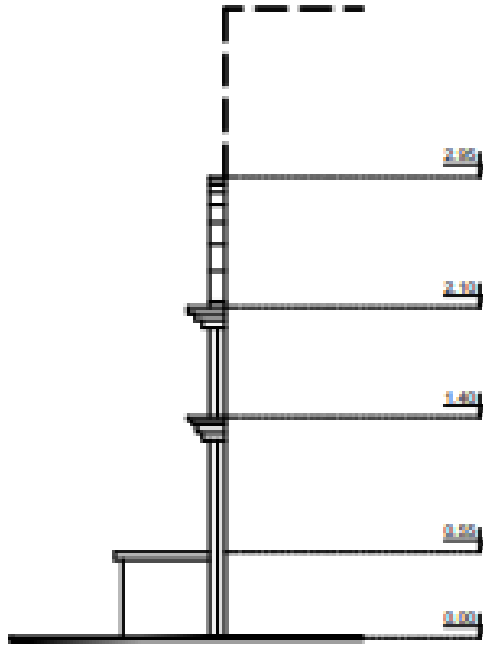
Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, tek cepheli dikdörtgen depolu bir duvar çeşmesidir. Su deposunun kuzeydoğu cephesine yerleştirilen çeşme, kot seviyesinin 150cm altında kalmış yüksekliği 295cm olup ön cephe genişliği 526cm'dir. Çeşme geniş yuvarlak kemerli bir cephe düzenlemesine sahiptir. Kemer içine çift sıra tuğla örülerek çeşmenin asıl kullanım alanına saçak görevi oluşturulmuştur. Alınlık bölümüne Sultan II. Mahmud'un tuğrası rozet içerisine yerleştirilmiş ve yuvarlak bir kemerle sonlandırılmıştır. Silme altında 100cm x 50cm ölçülerinde dört sıra dikdörtgen kitabe yer verilmiştir. Kitabe altında silme, iki yanda iki gömme sütun üzerine oturmaktadır. Oldukça harap durumda olan çeşmenin alınlık bölümü tahrip edilmiş musluk bulunmamaktadır. Tekne (yalak) bölümü kot farkının altında kalmış dikdörtgen ve gömme olarak görülmektedir. Günümüzde demir teller ile çevrilmiş çeşme aktif değildir.

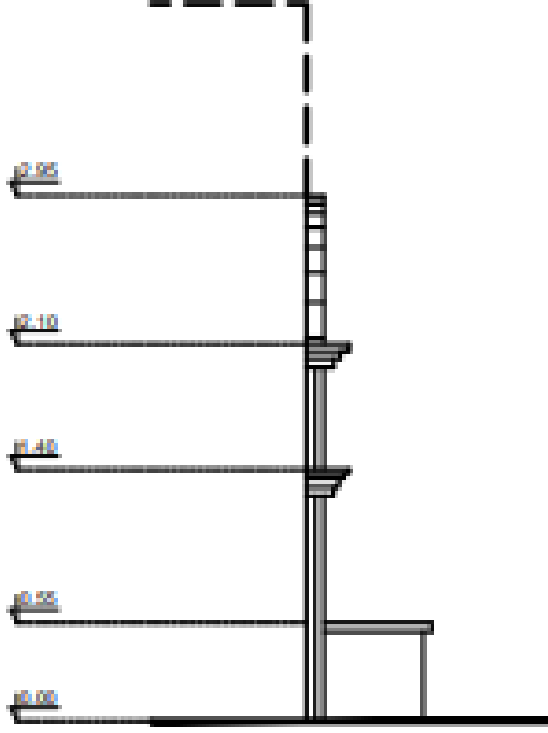
Çizim 37: Karnovala Çeşmesi Plan

Çizim 38: Karnovala Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 39: Karnovala Çeşmesi Yan Görünüş

Çizim 40: Karnoala Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermer, tuğla ve kesme taşmalzemedен yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapı oldukça tahrip edildiği için süslemelerin seçilmesi zordur. İncelediğimizde yapıda geometrik ve yazı süslemesi görülmektedir. Çeşmenin alınlık bölümünde ortada oval bir rozet içerisinde Sultan II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. Oval rozet geometrik şekiller ile süslenmiştir. Dört sıra kitabesi ve tuğra günümüzde altın sarısı rengine boyanmıştır.

Fotoğraf 59: Karnovala Çeşmesi Ayrıntı

Fotoğraf 60: Karnovala Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf 61: Karnovala Çeşmesi Ayrıntı

Fotoğraf 62: Karnovala Çeşmesi

Fotoğraf 63: Karnoala Çeşmesi

4.1.9. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi

Yeri: İstanbul Beyoğlu'nda Kalyoncu Kulluğu Mahallesi'nde Kurdela Sokak'ta bulunmaktadır.¹⁵

İnceleme Tarihi: 13.05.2023

Çizim Numarası: 41-44

Fotoğraf Numarası: 64-67

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin mevcut kitabesi bulunmaktadır. Beyoğlu Belediyesi tarafından 2007'de restore edilen çeşmenin yanına kaynaklarda geçen kitabesi ve tarihi yazılıp asılmıştır. Bu kitabeye göre çeşme, 1830 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

¹⁵ Eser, 41°02'15"K 28°58'33"D koordinatlarında olup rakım 58m olarak ölçülmüştür.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- رفعتہ دیل ویرسہ تاریخہ سزا ماء حیات	1. Rıf'atâ dil virse târihe sezâ mâ-i hayat
۲- عدلی خان محمود آب لطف اجرا ایلدی ۱۲۴۶	2. Adl-i Han Mahmud âb-ı lûtfu icra eyledi

Anlamı:

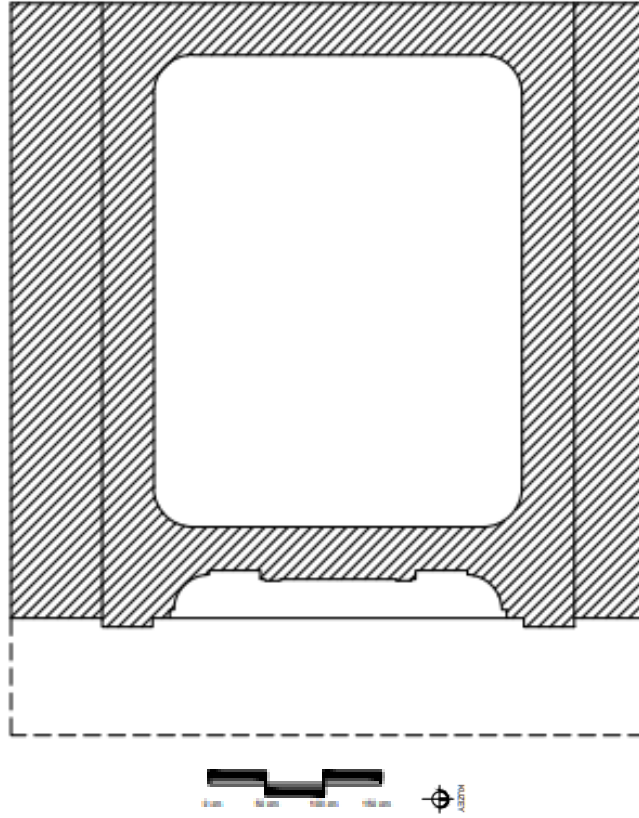
1. Bu çeşme tarihe (o güzel tarihe) yaraşır bir âb-ı hayattır (hayat veren ruh veren sudur).
2. Mahmud Hân bu çeşmeyi lütfuyla H.1246/M.1830'da bina eyledi.

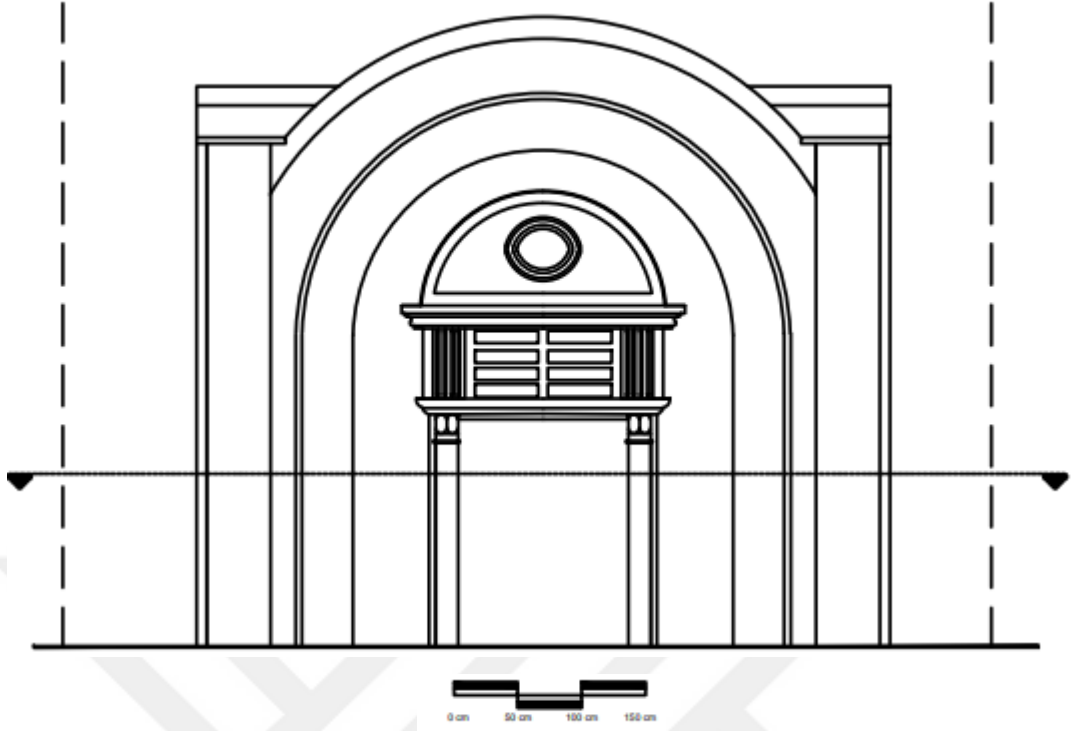
Fotoğraf 64: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, tek cepheli depolu dikdörtgenbir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 495cm olan çeşmenin ön cephe genişliği 550cm olarak

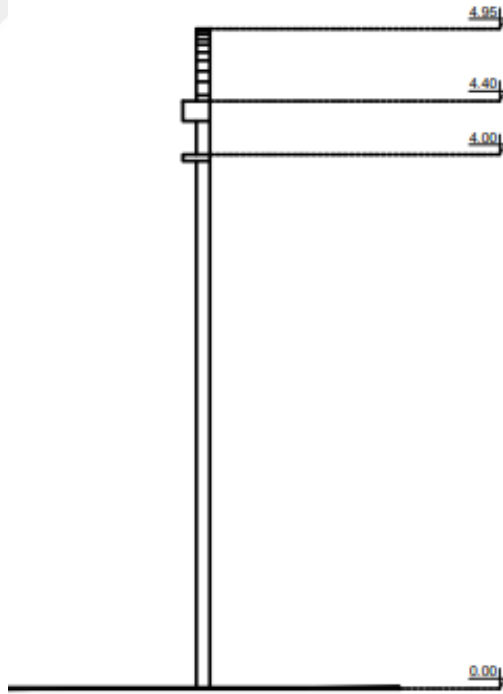
ölçülmüştür. Çeşme kot 85cm kot seviyesinin altında kalmıştır. Çeşme geniş yuvarlak kemerli bir cephe düzenlemesine sahiptir. Kemer içine çift sıra tuğla örülerek çeşmenin asıl kullanım alanına saçak görevi oluşturulmuştur. Alınlık bölümü 100cm yüksekliğinde yuvarlak silmeli olarak düzenlenmiş ve ortasında bir rozete yer yerilmiştir. Alınlık altında 60cm x 105cm ölçülerinde kitabe bölümü günümüzde dört sıra olacak şekilde yapı üzerinde belirtilmiştir. Aynalık bölümü iki yanda 27cm genişliğinde gömme sütunlar ile sonlandırılmıştır. Musluk ve tekne (yalak) bölümü kot farkının altında kalmıştır, yoktur. Bugün içerisi tuğla ile örülmüştür. Günümüzde demir korkuluk ile önüne çit çekilen çeşme aktif değildir.

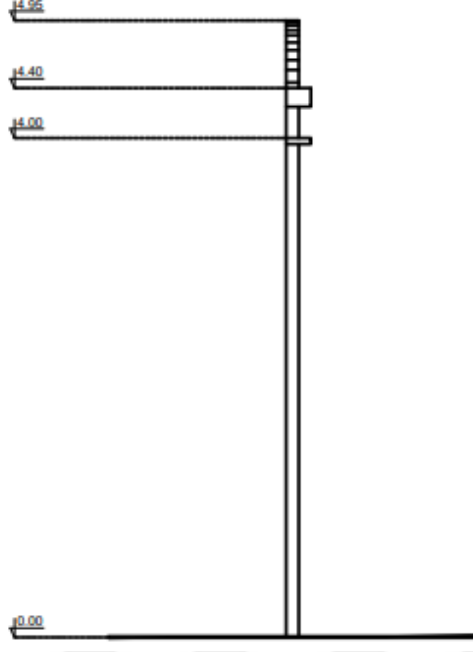
Çizim 41: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Plan

Çizim 42: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 43: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Çizim 44: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermer, tuğla ve kesme taşmalzemenen yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapı2007 yılında yeniden restore edildiği için günümüzde mermer malzemenin sade bir şekilde eser üzerine uygulandığı görülmektedir. Alınlık bölümüne oval bir rozet yerleştirilmiş kitabelik bölümü oyularak dört sıra oluşturulmuştur. Geniş kemer üzerine çift sıra dizilen tuğlalar görülmektedir. Eser üzerinde geometrik süsleme bulunmaktadır.

Fotoğraf 65: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi

Fotoğraf 66: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Onarım Kitabesi

Fotoğraf 67: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Kot Altında Kalan Aynalık Bölümü Tekne (Yalak) Bölümü

4.1.10. Tarabya II. Mahmud Çeşmesi / Sütun Çeşme

Yeri: İstanbul Tarabya'da Haydar Aliyev Caddesi'nde, Tarabya Marina Tekne Parkı içerisinde yer almaktadır.¹⁶

İnceleme Tarihi: 08.01.2023

Çizim Numarası: 45-50

Fotoğraf Numarası: 68-74

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış dört cephesini dolanan iki satırlık kitabesi vardır. Kitabesine göre 1831 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- شاه اسکندر حشم خاقان دریا حمتک	1. Şâh-ı İskender-haşem ¹⁷ hâkân-ı deryâ himmetin?
۲- سو بسو دنیا لطف جود آباد ایلدی	2. Sû-be-sû dünyâ-yı lûtf u cûdî âbâd eyledi
۳- بندہ سی رفعت کورب تاریخ دل جو سویلدی	3. Bendesî Rif'at görüb târîh-i dil-cû söyledi
۴- خان محمود آبا زیا چشمه بنیاد ایلدی (۱۲۴۷)	4. Hân-ı Mahmûd âba zîbâ ¹⁸ -çeşme bünyâd eyledi (1247)
۵- بیلدی از جمله طریبا آبا محتاج اولدیغک	5. Bildi ez-cümle Tarabyâ âba muhtâc oldığın
۶- امر ایدوب بو چشمه ساری جود ایجاد ایلدی	6. Emr idüb bu çeşme-sârı cûd-ı îcâd eyledi
۷- نعمت عدلیله دل سیر اولمه دق یر قلمدی	7. Ni'met-i 'adliyle dil-sîr olmadık yer kalmadı
۸- آب لطف جمله عطشانای دل شاد ایلدی	8. Âb-ı lûtfî cümle-i 'atşânı ¹⁹ dil-şâd ²⁰ eyledi

¹⁶ Eser, 14°08'20"K 29°03'13"B koordinatlarında olup rakım 3m olarak ölçülmüştür.

¹⁷ Maiyet, erkân.

¹⁸ Güzel, süslü.

¹⁹ Susamış, susuz.

²⁰ Gönlü sevinçle dolu.

Anlamı:

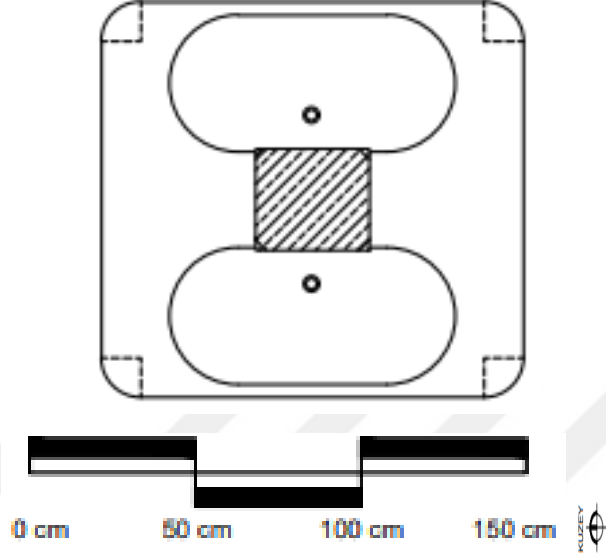
1. O yardımsever, ailesi İskender gibi olan denizlerin hükümdarı
2. Dünyanın her yanında ihsan ve cömertlik (suyunu) sonsuz kıldı
3. Padişaha kul olan Rıfat (bu güzel çeşmeyi) görerek gönül alıcı bir tarih söyledi
4. Mahmut Han suya böyle güzel bir çeşme yaptı. 1831
5. Bütün Tarabya halkı suya muhtaç olduğunu bildi, anladı
6. (Padişah da) Emrederek pınarı çok olan bu yerde cömertlik (suyunu) ortaya çıkardı
7. Adalet nimetiyle gönülleri (suya) doymayan yer (ve kimse) kalmadı
8. İhsan suyu bütün susayanların gönlü sevinçle dopdolu oldu.

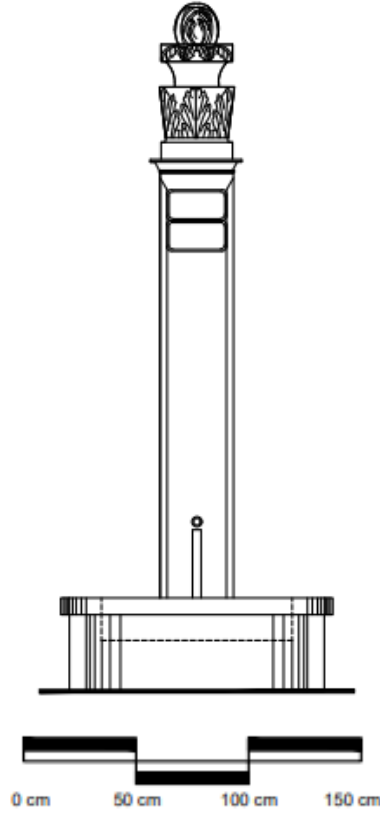
Fotoğraf 68: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser dikilitaş görünümünde bir sütun çeşmesidir. Yüksekliği 350cm olan çeşme 150cm x 150cm ölçülerinde olup kare planlıdır. Çeşme dört cepheli olup sütun gövdesi 35cm x 35cm ölçülerindedir. Saçak altında dört cephesinin dönen iki satırlık kitabeye yer verilmiştir. Saçak üzerinde kademeli düzenlenen kenger yaprakları tepelik bölümünü oluşturmuştur. Dikdörtgen iki teknesi bulunmaktadır. Tekne (yalak) bölümleri birbirinin aynısıdır. Teknelerin 45cm derinliği

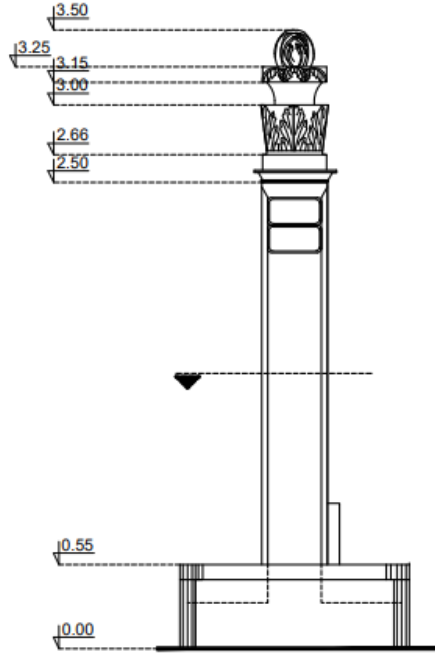
oval şekilde ağız olup birbirine bağlı iki cephesinde görülmektedir. Çeşmenin her iki musluğu da aktif durumdadır.

Çizim 45: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Planı

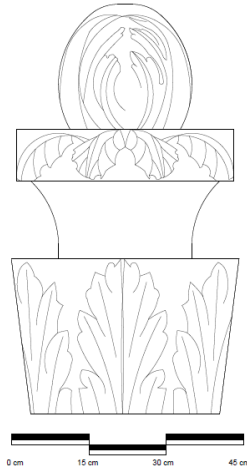
Çizim 46: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 47: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermer malzemedен yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda bitkisel ve yazı süslemesi görülmektedir. Silmenin üstünde üç kademeli bir tepelik düzenlemesi görülmektedir. Yukarı doğru bakan kenger yaprakları en tepede yaprak geçişli silme üzerinde kengerlerin buluşması ile bir topuz oluşturmaktadır. Silme altındaki dört cepheyi saran kitabe günümüzde yaldızlı renge boyanmıştır.

Çizim 48: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Süsleme

Fotoğraf 69: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Tepelik Ayrıntısı

Fotoğraf 70: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntısı

Fotoğraf 71: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak) Ayrıntısı

Fotoğraf 72: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak) Ayrıntı

Fotoğraf 73: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Doğu Cephesi Görünüşü

Fotoğraf 74: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüşü

4.1.11. II. Mahmud Han Çeşmesi / Namazgah Çeşme

Yeri: İstanbul'un Kadıköy ilçesinde, Bostancı Mahallesi Bağdat Caddesi'nde, 559 numaralı sokak meydanında yer almaktadır.²¹

İnceleme Tarihi: 25.12.2022

Çizim Numarası: 51-54

Fotoğraf Numarası: 75-82

Kitabesi ve Tarihçesi: Çeşmenin üstünde celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış 2 kitabesi bulunmaktadır. Yapının ön cephesinde dikdörtgen bir niş içerisinde bulunan beş sıra kitabesinden edinilen bilgiye göre çeşme 1831 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır. Beş satırlık kitabenin üzerinde çeşmenin tepelik kısmındaki iki satırlık kitabede bani ismi olarak Sultan II. Mahmud geçmektedir.

²¹ Eser, 40°57'11.85'' K 29°05'44.17''D koordinatlarında olup rakımı 2m olarak ölçülmüştür.

Çeşmenin batı tarafında bulunan namazgah duvarında kartuş içerisinde celi ta'lik hatla yazılmış Arapça bir kitabe daha bulunmaktadır.

Çeşme 1982 yılında mihrap taşı ile birlikte günümüzde ki konumuna taşınmıştır (Egemen, 1993, s. 525).

Tepelik Kitabesi:

Metni	Okunuşu
۱- بانسی محمود عدلی غازی حان	1-Bânisi Mahmûd-ı Adlî Gazî Hân
۲- بنده سی بنا شرف قیل بر احسان ۱۲۴۷	2- Bendesî ²² bennâ ²³ şeref kıl bir ihsân

Anlamı:

1. İnşa edeni Mahmud-ı Adlî Gâzi Han'dır.
2. Çeşmeyi inşa edeni şerefle ihsan kıl, güzelleştir onu.

Dikdörtgen Kitabesi:

Metni	Okunuşu
۱- باعث احیای دهر اولدی وجود دولتی	1-Bâ'is-i ihyâ-yı dehr oldı vüçûd-ı devleti
۲- قیلدی آب جودین اجرا سو بسو شاه زمان	2- Kıldı âb-ı cûdın icrâ sû-be-sû şâh-ı zemân
۳- سیر ایلدی ۳- نعمت عدلی بوتون جهانی دیل	3- Ni'met-i adlî bütün cihânı dil-sîr eyledi
۴- تشنگانه ویردی حضر همتی بر تازه جان	4- Teşne-gâna virdi hızr himmeti bir tâze cân
۵- جسر دربنده حصوصا یاپدی بو نو چشمه یی	5- Cisir-i derbende husûsân yapıdı bu nev-çeşmeyi
۶- نوش ایدوب آبک دعایتسون او شاهه ره روان	6- Nûş idüb âbın du'â itsün o şâha reh revân
۷- طرح دیل کش آبدر ماننده آب حیات	7- Tarh-ı dilkeş âbıdır mânende-i âb-ı hayât
۸- طاق زیباسی مزین هم جو طاق آسمان	8- Tâk-ı zîbâsı müzeyyen hem-çü tâk-ı âsumân
۹- جورین تاریخی دلجو یازدی رفعت بنده سی	9- Cevherin târih-i dil-cû yazdı Rıf'at bendesi
۱۰- قیلدی حان محمود عدلی چشمه دن جودن روان سنه ۱۲۴۷	10- Kıldı Hân Mahmûd-ı Adlî çeşmeden cûdun revân Sene 1247

²² Kul, Köle

²³ Bina yapan kimse mimar, kalfa.

Anlamı:

- 1- Onun vücudu dünyayı yaşamaya değerdir.
- 2- Bu zamanın şahı cömertlik suyunu her tarafa yaydı.
- 3- Adalet nimetiyle bütün cihanda yürekli olarak bilindi
- 4- Susamışlara Hızır'ın ölümsüzlüğü gibi taze can verdi
- 5- Boğaz köprüsüne özellikle bu yeni çeşmeyi yaptı.
- 6- Buradan yürüyüp geçenler, suyunu içenler yapana (Şaha)dua etsinler.
- 7- Ölümsüzlük suyuna benzemesiyle gönülleri de buraya çeker.
- 8- Kapısı sanki kâinatın süsleriyle süslenmiş gibidir.
- 9- Bu güzel esere kul olan Rıfat, gönül çeken bir tarih yazdı.
- 10- Bu çeşmeden adaletli Sultan Mahmud'un cömertliği aktı 1831.

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحيد خان اوغلى محمود المظفر دائما (عدلى)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

Anlamı:

Abdülhamid Oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

Namazgahtaki Kitabesi:

Metni	Okunuşu
كَلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ	Küllemâ dehalé aleyhâ Zekeriyye'l-mihrâb ²⁴

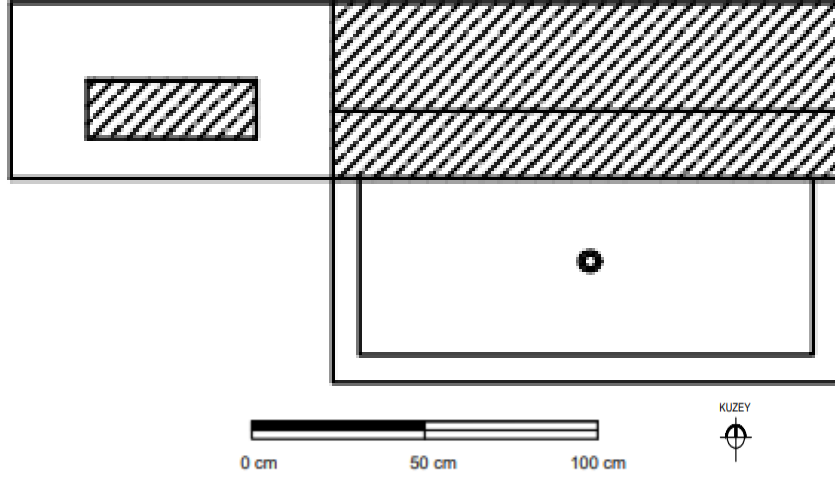
²⁴ Bu âyet-i kerime Âl-i İmrân Sûresi'nin 37. âyetinin lafz-ı ilâhisidir ve hemen hemen tüm mihrap kitabelerinde sıkça hakkedilen bir lafızdır. Anlamı ise şöyledir: “Ne zaman Zekeriyya onun yanına, kutsal mabede girse...” dir.

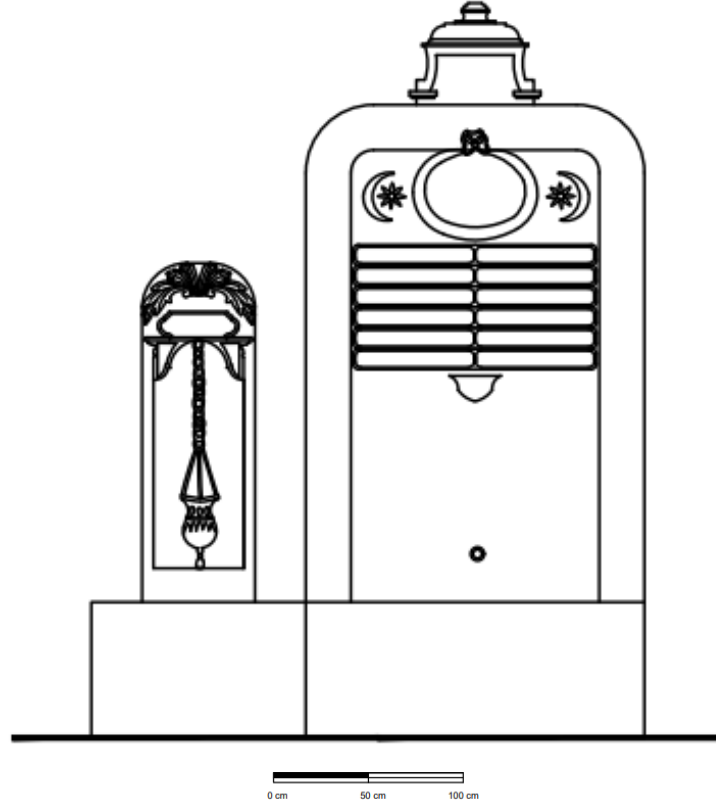
Fotoğraf 75: Namazgah Çeşmesi Genel Görünüşü

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser tek cepheli, bağımsız bir meydan çeşmesidir. Yükseklik 325cm eni 127cm x 150cm doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Çeşme üst köşeleri yuvarlanmış mermer bir blok şeklindedir. Blok mermerin üzerinde taştan yapılmış tepelik elemanı bulunmaktadır. Çeşmenin dikdörtgen tekne (yalak) kısmı sağlam durumda olup derinliği 60cm 75cm x 150cm ölçülerinde mermerden yapılmıştır. Mermer blok 235cm x 150cm ölçülerinde ince sıva ile sıvanmış kesme taş örülü bir duvara yaslanmaktadır.

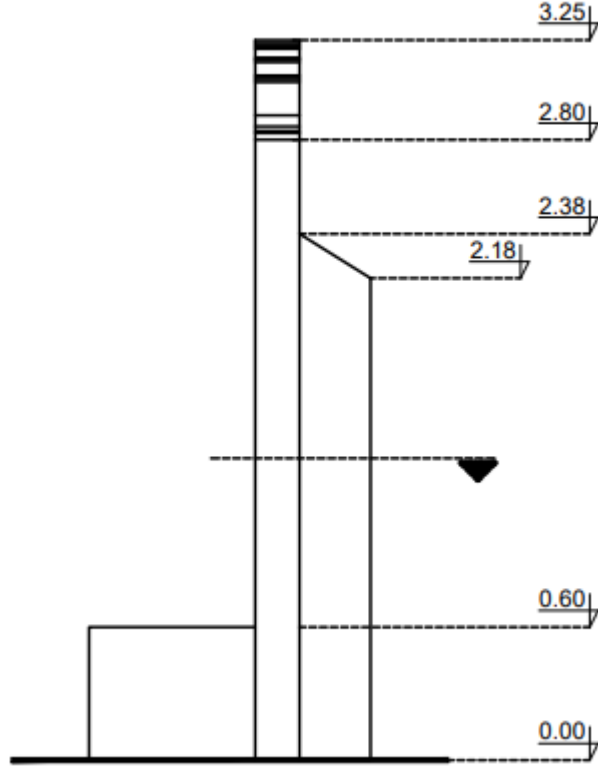
Çeşmenin batı cephesinde namazgah bölümü bulunmaktadır. Yüksekliği 150cm eni 50cm olup dikdörtgen bir mermer blok şeklindedir. Blok mermer, yüksekliği 60cm olan eni 95cm x 60cm ölçülerinde dikdörtgen bir kaide üzerine oturtulmuştur. Eser, kuzey cephesinde asılı bulunan bilgiye göre 2007 yılında Kadıköy Belediyesi tarafından restore edilmiş olup günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

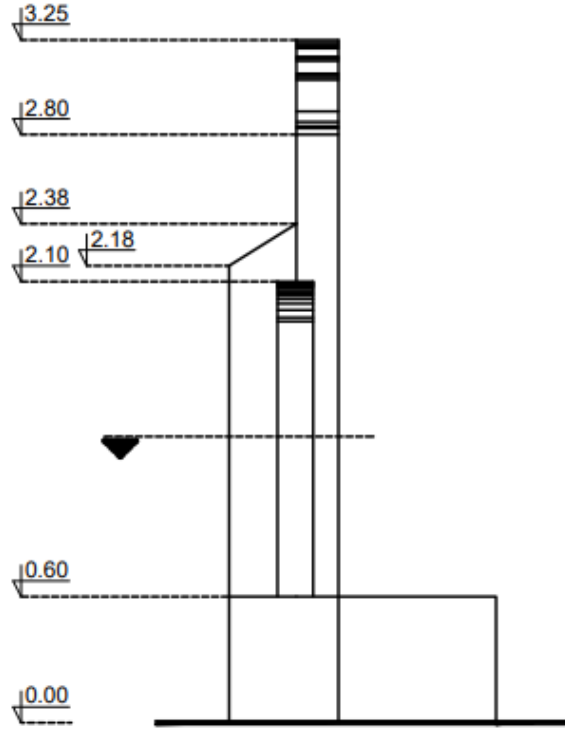
Çizim 49: Namazgah Çeşmesi Planı

Çizim 50: Namazgah Çeşmesi Güney Cephesi Ön Görünüş

Çizim 51: Namazgah Çeşmesi Doğu Cephesi Yan Görünüş

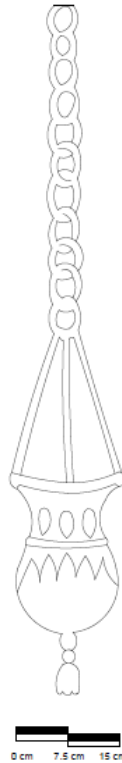

Çizim 52: Namazgah Çeşmesi Batı Cephesi Yan Görünüş

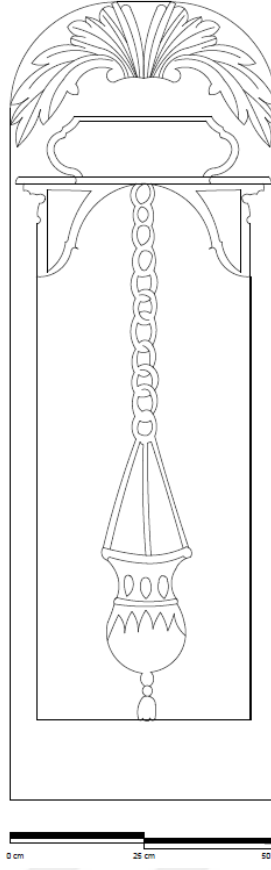
Malzeme ve Teknik Özellikleri: Mermer malzemedan yapılan çeşmenin üzerinde bulunan tepelik, taş malzemedan yapılmıştır. Blok mermerin yaslandığı duvar kesme taş ile örölüp ince sıva ile sıvanmıştır. Oyma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Çeşmenin ön cepesinde nesneli, gometrik ve yazı süslemesine yer verilmiştir. Ayna taşı sade bir kuşak ile çerçevenmiştir Ayna taşında oval bir madalyon içerisinde II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. İki yanında birbirine bakan ay ve yıldız motifleri yer almaktadır. Günümüzde kitabelik bölümleri, tuğranın bulunduğu oval madalyon, ay ve yıldız motiflerinin olduğu yer yeşil renge boyanmıştır.

Namazgah bölümünde nesneli, bitkisel, yazı ve gometrik süslemeye ver verilmiştir. Ön cephede kısa kenarı dilimli dikdörtgen bir kitabe çerçevesi, kitabenin üzerini kaplayan kenger yaprakları bulunurken, gövde kısmında bir perde motifi işlenerek ortasından iç içe geçmiş zincirler ile asılı olarak betimlenen bir kandil motifi yer almaktadır. Mermer bloğun iki yanı sütun motifi ile sonlandırılmıştır.

Çizim 53: Namazgah Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Çizim 54: Namazgah Çeşmesi Namazgah Bölümü Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 76: Namazgah Çeşmesi Taş Tepelik

Fotoğraf 77: Namazgah Çeşmesi Kitabe ve Süslemesi

Fotoğraf 78: Namazgah Çeşmesi Tekne (Yalak)

Fotoğraf 79: Namazgah Çeşmesi Namazgah Bölümü Ayrıntı

Fotoğraf 80: Namazgah Çeşmesi Namazgah Bölümü Ön Görünüş

Fotoğraf 81: Namazgah Çeşmesi Genel Görünüşü

Fotoğraf 82: Namazgah Çeşmesi Kuzey Cephe Görünüşü

4.1.12. Kuru Çeşme

Yeri: İstanbul'da Üsküdar'da Fıstık Ağacı Caddesi'nde Kuru Çeşme Parkı'nda yer almaktadır.²⁵

İnceleme Tarihi: 25.12.2022

Çizim No: 55-58

Fotoğraf No: 83-87

Kitabesi ve Tarihi: Akmadığı için halk tarafından kuru çeşme olarak anılan eserin üstünde celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış kitabesi bulunmaktadır. Yapının ön cephesinde saçak kısmının altında yatay dikdörtgen bir alan üzerine yerleştirilmiş beş sıra kitabesinden edinilen bilgiye göre çeşme, 1831 yılında Sultan II. Mahmud tarafından, yaptırılmıştır.

²⁵ Eser, 41°01'37"K 29°01'59"D koordinatlarında olup, rakım 84m olarak ölçülmüştür.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- معلا آب روی سلطنت شاهنشاه عالم	1- Mu'allâ âb-rû-yı saltanat-ı şâhenşâh-ı 'âlem
۲-جهان مستغرق بحر سخا و لطفیدر حالا	2- Cihân müstağrak-ı bahr-i sühâ ve lütfudur hâlâ
۳-دمادم جویبار جود جار اولدی دوران	3- Demâdem cûybâr-ı cûdı cârî oldı devrân?
۴-احاطا ایتدی دریایی عطاشی عالمی حقا	4- İhâta itdi deryâyı 'atâsı 'âlemi hakkâ
۵-او شاه مالک بحرین همت منبعدیر کیم	5- O şâh-ı mâlik-i bahrin himmet-i menba'ıdır kim
۶-نمه آسار اولدی دنیا	6-Neme âsâr u (.....) oldı dünyâ?
۷-نو آسارگ بریده اشته بو آب زلال آنجاق	7- Nev-âsârın beride işte bu âb-ı zülâl ancak
۸-یرنده سو بسو خیری او شاهگ اولمه ده اجرا	8-Yerinde sû-be-sû hayrî o şâhın olmada icrâ
۹-بو اترافگ کمال احتیاجی و آرایدی سو	9- Bu etrâfin kemâl-i ihtiyâcı ve ârâydı sû?
۱۰-حیاتی تازه گلدی بو محالگ حلقتنه محزا	10- Hayât-ı tâze geldi bu mahallin halkına mahzâ
۱۱-قبیله عمرنی همان حاق بحرنی بیاندن افزون	11- Kıla ömrini heman Hak bahrini yayandan efzûn
۱۲-موفق هر زمان آساره اول سای ایده مولا	12- Muvaffak her zamân-ı âsâra ol sây ide Mevlâ
۱۳-کتبه الداعی بساری / لبیحا آقدی آب صافی تاریخگ	13- Ketebehü'd-dâ'î Yesârî / Lebîbâ akdı âb-ı sâfi târîhin ider işrâb
۱۴-ایدرا شراب,مجدد خان محمود ایله دی بو چشمه یی احیا	14- Mücedded Hân Mahmûd eyledi bu çeşmeyi ihyâ
۱۵-زاده مصطفی عزت فخر هما ۱۲۴۷	15 Zâde Mustafa İzzet fahr-i hüma 1247

Anlamı:

- 1- Yüce cihan padişahının yüzü suyu hürmetine
- 2- Dünya şükür denizine garkolmuşçasına hala cömerttir.
- 3- Bu cömertlik nehri daima akmaktadır.
- 4- Gerçekten alemdeki denizleri ihsanıyla kuşattı
- 5- O denizlerin sahibi sahibi olan padişahın gayretinin kaynağıdır.
- 6- ...
- 7- Yepyeni eserleri ancak beride güzelce akan saf su gibidir.
- 8- O şahın yaptırdığı hayır işleri her tarafta kendini gösteriyor.
- 9- Çevresinde olanların su ihtiyacını kemale erdirdi

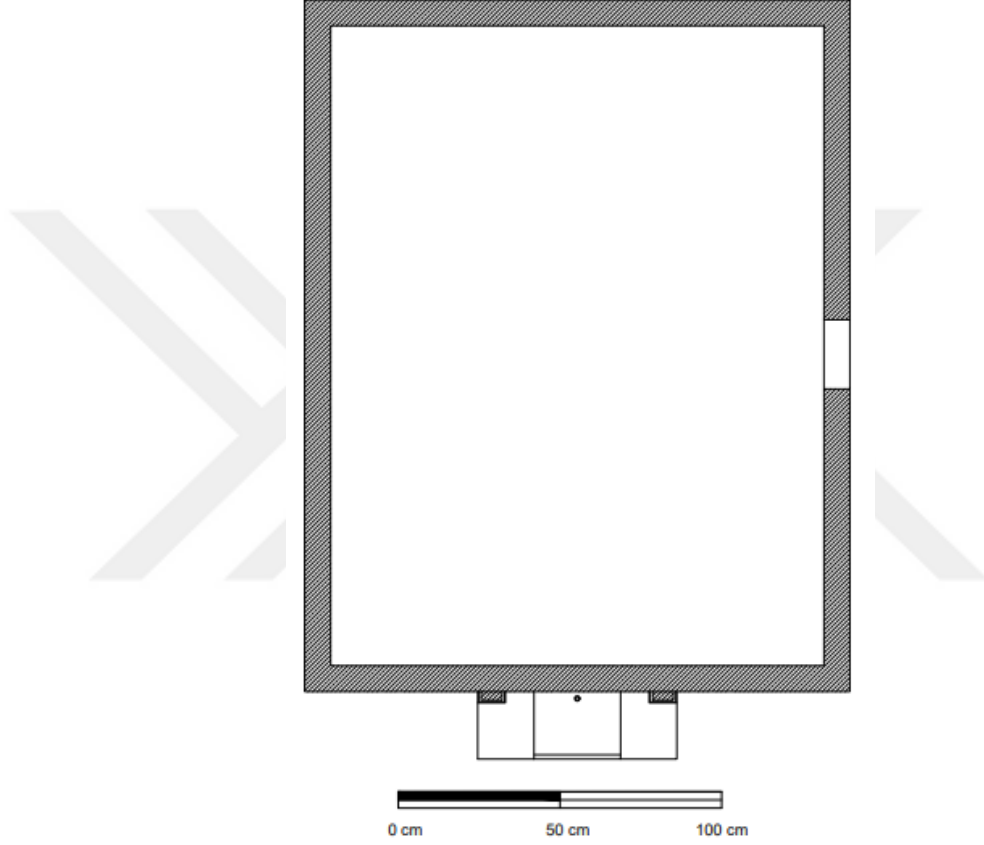
- 10- Böylece bu bölgenin hayatına (bu su) taze bir hayat gibi oldu
- 11- Tanrı bu suyu dağıtanın ömrünü uzun kılsın
- 12- Buraya sen bakar mısın?
- 13- O'nun (Padişahın) duacısı Yesari bunu yazdı. Lebiha yazılan bu tarihte tertemiz akan sudan içti.
- 14- Sultan Mahmud bunu yenileyerek tekrar ayağa kaldırdı.
- 15- Oğul Mustafa İzzet için derecesi yüksek olsun. 1831

Fotoğraf 83: Kuru Çeşme Genel Görünüş

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser tek cepheli, duvara bitişik olarak düzenlenmiş depolu bir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 500cm olan depo, 630cm x 800cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Moloz taş örgülüsu deposunun batı cephesinde bir pencere açıklığına yer verilirken, güney cephesine çeşmeye yer verilmiştir.

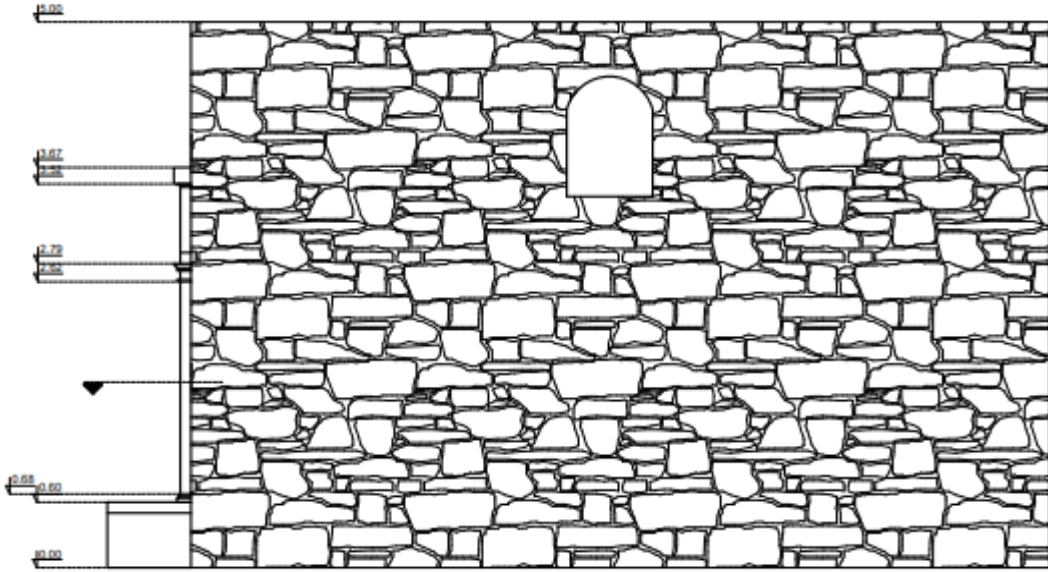
Çeşmenin yüksekliği 367cm olup, 230cm x 78cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Tek cepheli çeşmenin üst bölümünde saçak altında, 230cm x 60cm ölçülerinde yatay dikdörtgen kitabesi mevcuttur. Tekne (yalak) kısmı sağlam olup dikdörtgen planlıdır. Üstünde yer alan bilgi levhasına göre Üsküdar Belediyesi tarafından yeniden restore edilen çeşme günümüzde aktif olup kullanılmaktadır.

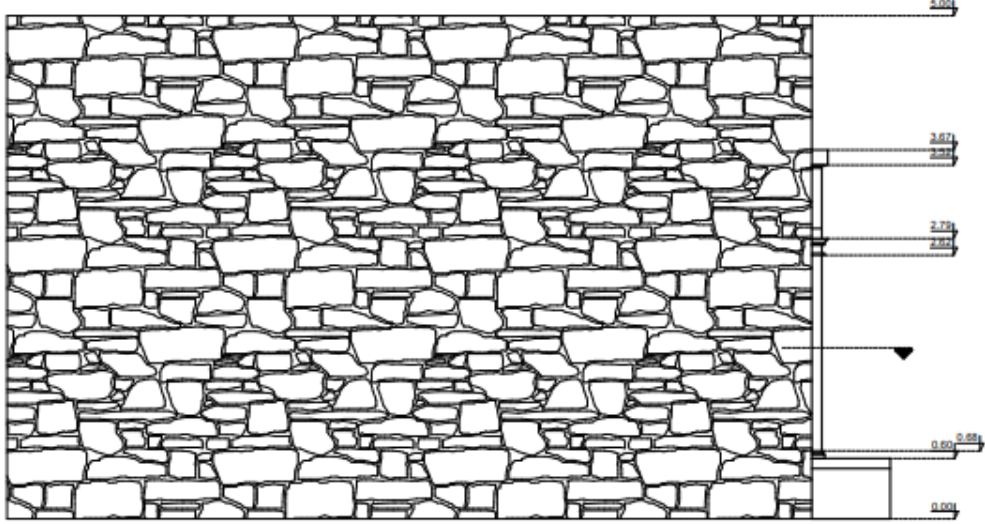
Çizim 55: Kuru Çeşme Planı

Çizim 56: Kuru Çeşme Ön Görünüş

Çizim 57: Kuru Çeşme Yan Görünüş

Çizim 58: Kuru Çeşme Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Duvarları moloz taş ve 50cm. aralıklarla iki sıra tuğla ile örülmüş dikdörtgen bir su deposuna bitişik olarak mermer malzemenen yapılmıştır.

Süsleme Özellikleri : Yapı sade bir cepheye sahiptir. Çeşmenin iki yanında birer köşeli gömme düz sütun bulunmaktadır. Sade ayna taşının üzerinde bir silme bulunmaktadır. Saçak altına 5 sıra kitabe yer verilmiştir. Kitabe son onarımında altın yaldızlı renge boyanarak belirginleştirilmiştir.

Fotoğraf 84: Kuru Çeşme Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 85: Kuru Çeşme Tekne (Yalak)

Fotoğraf 86: Kuru Çeşme Yan Görünüş

Fotoğraf 87: Kuru Çeşme Su Deposu Kuzey ve Doğu Cephesi

4.1.13. Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi

Yeri: İstanbul Üsküdar'da Çengelköy Caddesi'nde Kaptan-ı Derya Seyyid Ali Paşa Sokak ile Hacı Ömer Cami Sokak'ının köşesinde bulunmaktadır.²⁶

İnceleme Tarihi: 08.01.2023

Çizim Numarası: 59-64

Fotoğraf Numarası: 88-94

Kitabesi ve Tarihi: Çeşmenin celi ta'lik hatla, Arapça yazılmış tek satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabesini okuduğumuzda tarih kaydına rastlanılmamaktadır. Çeşmenin cephesinde Sultan II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır. Eser İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi'nde kayda alınmış ve 1831 – 1832 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Ertuğ, 2006, s. 9). Sultan II. Mahmud bu çeşmeyi Saliha Sultan adına yaptırmıştır (Egemen, 1995, s. 525).

²⁶ Eser, 41°02'59° K 29°03'13°D Koordinatlarında olup rakım 4m olarak ölçülmüştür.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
وَمِنَ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَيٍّ	Ve Mine'l- Mâi Kulli Şey'in Hayy

Anlamı:

Hayatı olan her şeyi sudan yarattık.²⁷

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحيد خان اوغلى محمود المظفر دائما (عدلى)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

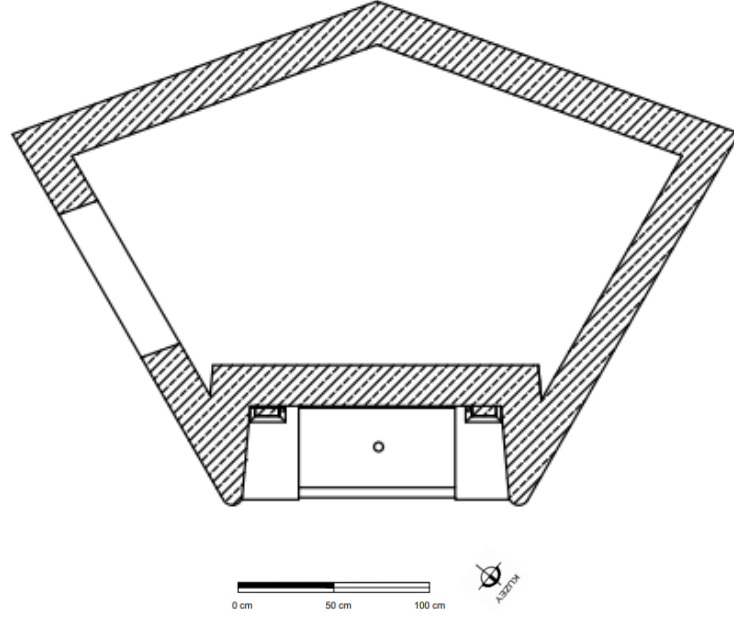

Fotoğraf 88: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Genel Görünüş

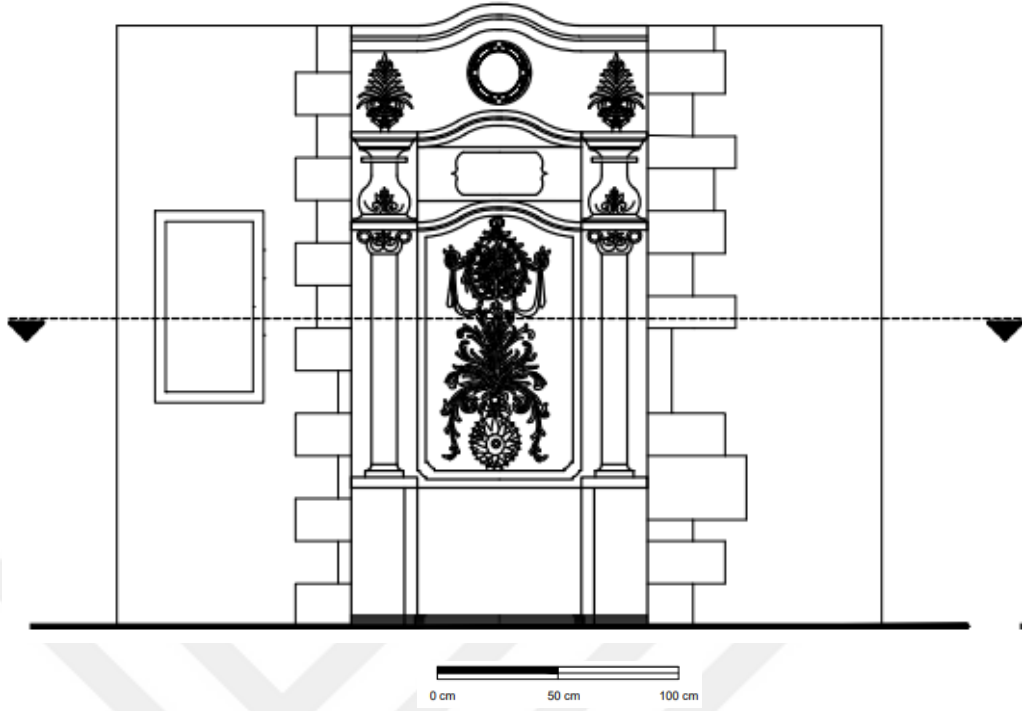
²⁷ Enbiya Suresi 30. Ayet.

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser üç cephelibir meydan çeşmesidir. Yüksekliği 292cm olan çeşme ön cephesi 145cm olup 220cm x 220cm ölçülerindedir. Su deposuyla birlikte inşa edilen çeşme beşgen planlıdır. Ön cephesi üç tarafı köşe oluşturacak şekilde meydana bakmakta diğer iki cephesi özel arazi içerisinde kalmıştır. Çeşme duvar içine gömülü şekilde yapılmıştır. Caddeye bakan güneydoğu duvarında bir pencere açıklığına yer verilmiştir.

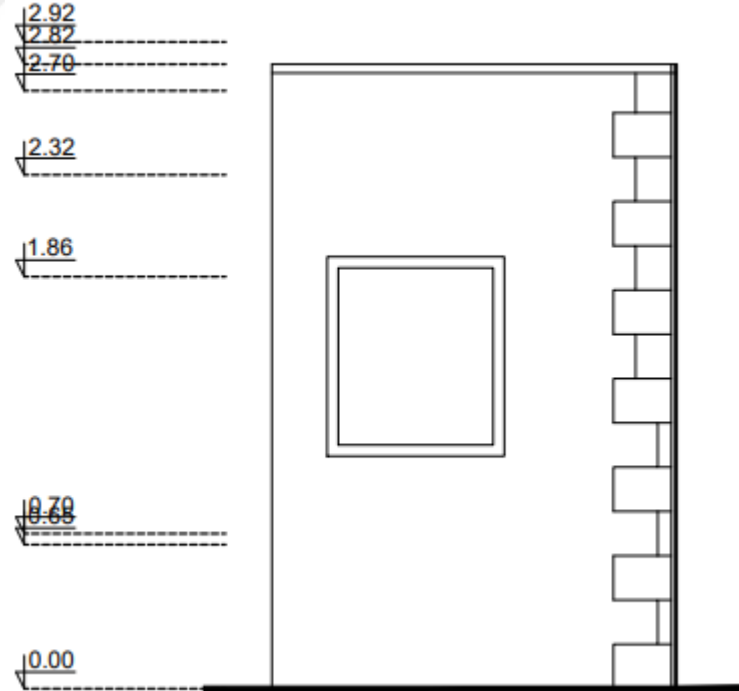
Saçak altında oval bir rozetin içinde II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. Kitabe bölümü 47cm x 100cm ölçülerinde iki saçak arasına tek satır halinde yazılmıştır. Çeşme aynası hareketli olup musluk bölümü lüle şeklinde kalmış köşeleri gömme sütunlar ile sonlandırılmış sütun başlıkları vazo şeklinde başlıklar ile tamamlanmıştır. Tekne (yalak) dikdörtgen planlı olup 63cm yüksekliğinde, 75cm x 50cm ölçülerinde sağlamdır. Çeşme günümüzde aktif değildir.

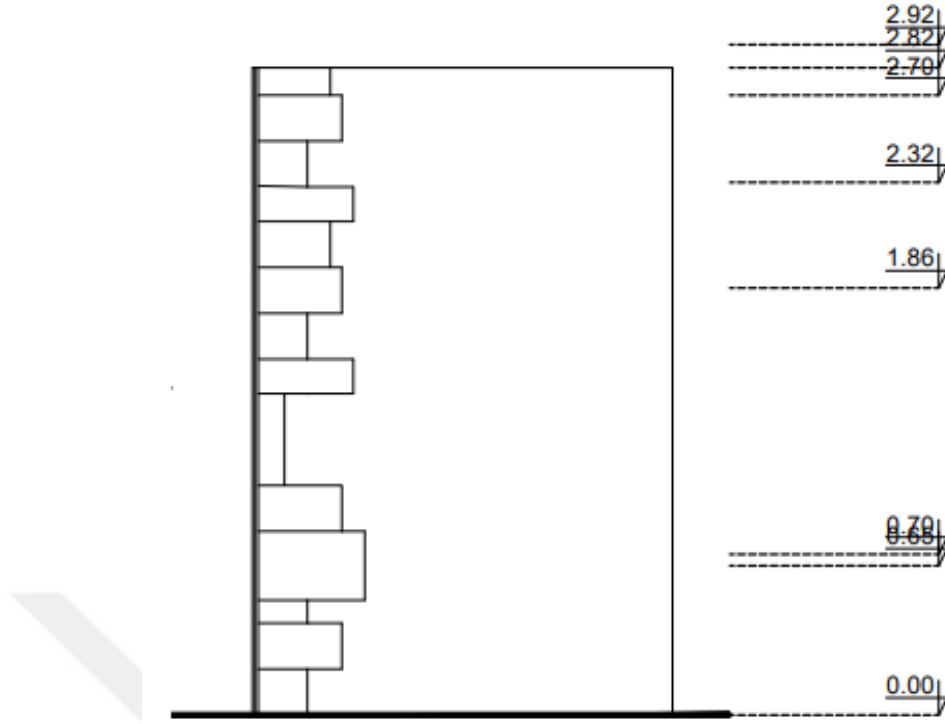
Çizim 59: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Planı

Çizim 60: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 61: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Yan Görünüş

Çizim 62: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Yan Görünüş

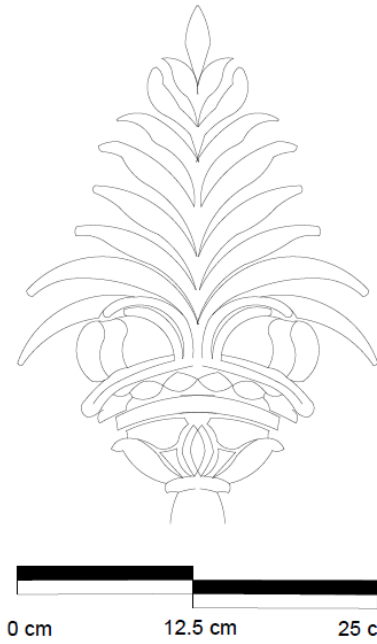
Malzeme ve Teknik Özellikleri: Kesme taş ve mermer malzemeden yapılmıştır. Duvarları ince sıva ile kaplanmıştır.

Süsleme Özellikleri: Çeşme de bitkisel, nesnel ve yazı süsleme çeşitleri görülmektedir. Taç kısmında dalgalı saçak altında, oval dışa taşkın bir rozetin içine II. Mahmud'un tuğrası ve iki adet çiçek motifi yerleştirilmiştir. Tuğranın iki yanında konsollar üzerinde yükselen vazodan çıkan çiçek motifi bulunmaktadır. Konsollar volütlü sütun başlıklarına oturmaktadır. Sütun başlıklarında yıldız ve perde motifi bulunmaktadır.

Volütlü sütun başlıkları üstüne çiçek ve perde motifi işlenmiştir. Konsolların arasında dalgalı silmelerin ortasına kitabe yerleştirilmiştir. Ayna taşı üstünde üsluplaştırılmış bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Oniki kollu kabaranın içinde musluk yeri bulunmaktadır.

Çizim 63: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Çizim 64: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 89: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Hayat Ağacı Motifi Süsleme

Fotoğraf 90: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Sütun Başlığı Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 91: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Tuğra Ayrıntı

Fotoğraf 92: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Aynalık Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 93: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Musluk ve Tekne (Yalak) Bölümü

Fotoğraf 94: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Genel Görünüşü

4.1.14. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi

Yeri: İstanbul Üsküdar'da, Beylerbeyi İskele Caddesi'nde Hamid-i Evvel Cami Sokak'ta iki numaralı Çeşmigil Cafe girişinin önünde yer almaktadır.²⁸

İnceleme Tarihi: 01.08.2023

Çizim Numarası: 65-69

Fotoğraf Numarası: 95-104

Kitabesi ve Tarihi: Eser bir sütun çeşmedir. Çeşmenin celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış, dört cephesinde iki satırlık kitabeleri bulunmaktadır. Kitabesini okunduğunda II. Mahmud'un annesi için yaptırmış olduğu bir hayrat çeşmesi olduğu yazmaktadır. Kitabe üzerinde tarih kaydı bulunmayan çeşmenin iki cephesinde Sultan II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır.

Eser, İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı'nda kayıta alınmış ve 1831 – 1832 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Ertuğ, 2006, s.314). Eseri İ.H. Tanışık, H.1226-M.1811 yılına tarihlemiştir (Tanışık, 1943, s.406).

Kuzey Kitabesi:

Metni	Okunuşu
۱- روان والیدی چون ایلدی بو چشمه یی ایجاد	1- Revân-ı vâlidî'çün eyledi bu çeşmeyi icad
۲- او شاهنشاهک اولدی بو اکثری بو خیر موجودک	2- O Şâhenşâh'ın oldı bu ekseri bu hayr-ı mevcudun

Anlamı:

- 1- (Bu dünyadan göçüp) giden annesi için bu çeşmeyi yaptı
- 2- Böylece o şahlar şahının birçok hayır eserlerinden biri daha vücuda geldi

²⁸ Eser, 41°02'42°K 29°02'43B koordinatlarında olup, rakım 2m olarak ölçülmüştür.

Güney Kitabesi:

Metni	Okunuşu
۱- بحق مروه یوقدر بر سوزم عزت بو تاریخه	1- Be-hakk-ı merve yokdur bir sözüm izzet bu Tarihe
۲- صفای بال اوله ایچ زمزمندن خان محمودک	2- Safâ-yı bâl ola iç zezeminden Hân-ı Mahmûd'un

Anlamı:

- 1- Merve? Hakkı için İzzet tarihedir bu sözüm
- 2- Esenlik balından Sultan Mahmud'un zezeminden içer gibi iç

Doğu Kitabesi:

Metni	Okunuşu
۱- او بحر لطفله اسکندر لب تشنه طارتلسون	1- O bahr-i lütf ile İskender leb-i teşne tartılsın
۲- ترازوی خرده یوقسه فرق قلزومی ورودک	2- Terâzu-yı hıredde yoksa fark-ı kulzum-i vürudun
۳- الهی والد شاه جهانہ صحن جنتده	3- İlahi vâlid-i şâh-ı cihâna sahn-ı Cennet'te
۴- نشیمنگاه اوله سویی کنار ی خوض مورودک	4- Neşimen-gâh ola sû-yı kenârı havz-ı mevr'udun

Anlamı:

1. O Padişah'ın susamış dudaklarıyla lütuf denizi tartılsın
2. Kabaran denizde Akıl terazisinde farkı yoksa
3. Allah'ın cihan ş-âhının babasını cennetteki
4. Havuzun kenarı ona yuva olsun.

Batı Kitabesi:

Metni	Okunuşu
۱- ایدوب فرمان اجرا آب شمشریله محمود	1- İdüp fermân icrâ âb-ı şemşiriyle Hân Mahmûd
۲- حریم بیتنی تطہیر قیلدی حی معبودک	2- Harim-i Beytini tathîr kıldı Hayy-i Mâ'budun
۳- کتوردی زمزمی امریلینجه فاتح کعبه	3- Getürdi zemzemi emreyleyince Fâtihi Ka'be
۴- بو یولده سعیی مشکور اولدی الحاق ابر پر چدوگ	4- Bu yolda sa'yi meşkûr oldı el-hâk ebr-i pür-cüdûn

Anlamı:

1. Sultan Mahmud sonsuzluk kılıcıyla bir ferman ortaya koydu
2. Ölümsüz Tanrı'nın kutsal evini tertemiz yaptı
3. Kâbe'nin fatihi olan (sultan) emredip zemzem suyunu getirdi
4. Bu yolda çalışmaları gerçekten övünce lâyıktır, (ki kendisi de cömerttir).

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحید خان اوغلی محمود المظفر دانما (عدلی)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

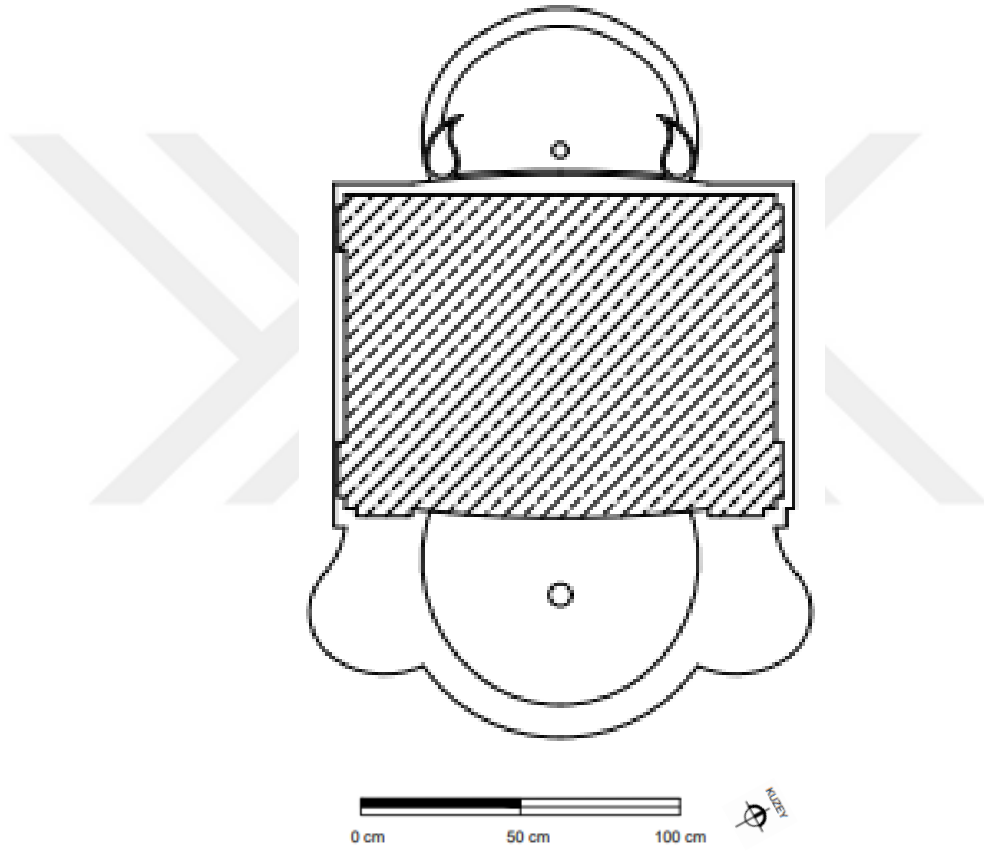
Fotoğraf 95: Beylerbeyi II. Mahmut Han Çeşmesi Genel Görünüşü

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, dört cepheli bir sütun çeşmedir. Yüksekliği 340cm çeşme 136cm x 197cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. İki cephesinde de taç ve aynalık bölümü benzerdir.

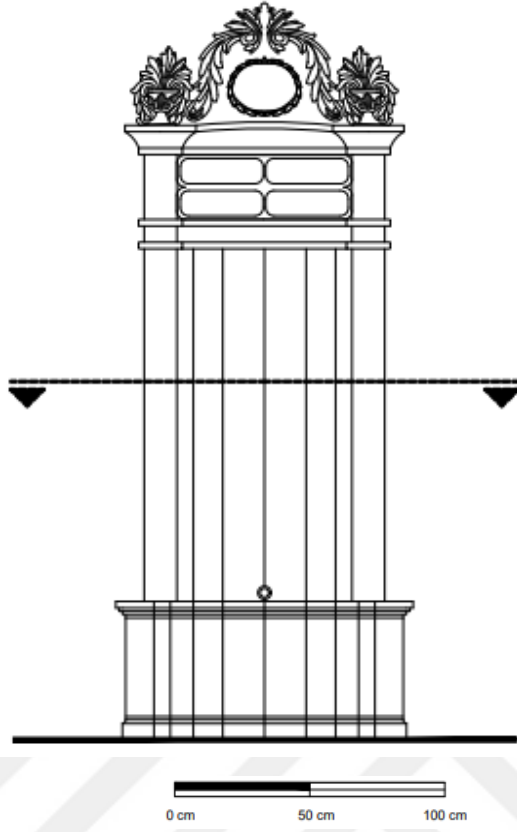
Ön cephe olan batı cephesinde taç kısmı saçığın üzerinde iki yanda vazodan çıkan kenger yaprakları ve ortada büyük üsluplandırılmış bir kenger yaprakları ile süslenerek yükseltilmiştir. Ortada taçlı bir rozet içerisinde II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır. Bu bölüm iki cephede de kendini aynı şekilde göstermiştir. Saçak altında iki satırlık kitabesi bulunmaktadır. Aynalık bölümü sade bombeli olarak düzenlenmiş ve iki köşesinde gömme sütunlar ile sonlandırılmıştır. Tekne (yalak) bölümü 136cm. x 50cm. ölçülerinde olup 63cm. derinliğinde oval şekilde yapılmıştır. Musluk aktif durumdadır.

Doğu cephesi, batı cephesi süslemesi ve ölçüleri aynı olacak şekilde yapılmıştır. Tek değişiklik tekne (yalak) bölümündedir.

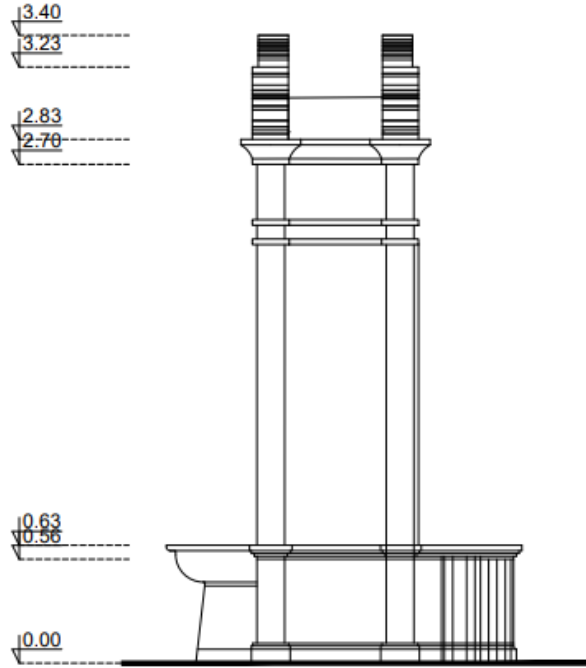
Tekne (yalak) yerine yüksekliği 63cm olan 76cm x 40cm ölçülerinde ayaklı bir kurna bulunmaktadır. Kurnanın musluğu da aktif durumdadır. Kuzey ve güney cepheleri yine birbirinin benzeri olup sade olarak düzenlenmiştir. Saçak altında iki sıra kitabeye yer verilmiştir.

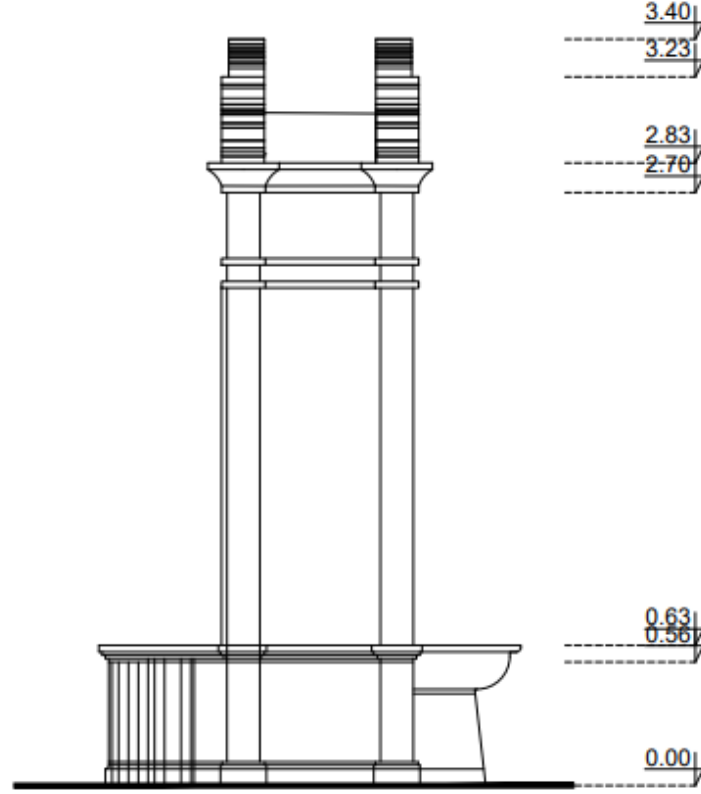
Çizim 65: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Planı

Çizim 66: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 67: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

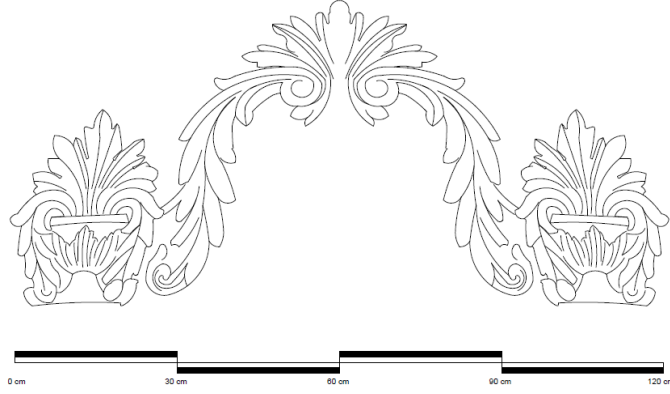

Çizim 68: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Eser, mermer malzemedendir. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Çeşme de bitkisel, nesnel, geometrik ve yazı süslemelerine yer verilmiştir. Taç kısmı saçak üzerinde iki yanda vazodan çıkan kenger yaprakları ortada yine üsluplaştırılmış bir kenger yaprağı ile taçlandırılmış olduğu görülmektedir.

Ortada oval bir rozet içerisine sultanın tuğrası yerleştirilmiştir. Saçak kısmı dalgalı olarak yapılmış, altında dört cephede iki sıra kitabe ile süslenmiştir. Çeşmenin iki cephesinde ki aynalık bölümü bombeli olarak düzenlenmiştir. Tekne (yalak) bölümü kenarları oval dışa taşkın olarak yapılmıştır. Kurna bölümünde kuş sulukları yaprak şeklinde oyulmuştur.

Çizim 69: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 96: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Sultan II. Mahmud Tuğrası

Fotoğraf 97: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Batı Cephesi Taç ve Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 98: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Doğu Cephesi Taç ve Kitabe

Fotoğraf 99: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Taç ve Kitabe

Fotoğraf 100: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kuzey Cephesi Kitabe

Fotoğraf 101: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Bölümü

Fotoğraf 102: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) ve Kurna Bölümü

Fotoğraf 103: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kurna Bölümü

Fotoğraf 104: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kurna Ayrıntı

4.1.15. Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi

Yeri: İstanbul Beykoz'da Dereseke Köyü'nde Karakulak Mevkii'nde bir su deposu içerisinde yer almaktadır.²⁹

İnceleme Tarihi: 08.01.2023

Çizim Numarası: 70-73

Fotoğraf Numarası: 105-109

Kitabesi ve Tarihi : Eser bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin üç satırlık celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış kitabesi bulunmaktadır. Kitabesi okunduğunda tarih kaydına rastlanılmamaktadır.

Ancak, eser İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı'nda kayıta alınmış ve 1836- 1837 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Ertuğ, 2006). Eserin bulunduğu yerde daha önce ki dönemlerde de bir çeşmenin varlığı bilinmektedir. Mevcut kitabesinden ve ortasına bulunan II. Mahmud'a ait tuğraya göre, çeşme II. Mahmut tarafından yeniden inşa edilmiştir.

²⁹ Eser, 41°09'03''K 29°07'58''D Koordinatlarında olup, rakım 75m olarak ölçülmüştür.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱ - قره قولاق صویبی در چشمه سی اولمشدی حراب	1- Kara Kulak suyudur çeşmesi olmuşdı harâb
۲ - قیلدی احیا یگیدن یادشاه دریا جود	2- Kıldı ihyâ yeniden pâdişeh-i deryâ cûd
۳ - تاکی ریزان اوله مضراب سمدان باران	3- Tâ ki rîzân ola mîzâb-ı semadan bârân
۴ - رشخاسنجه ایده ایامنی حاق نا حدود	4- Reşhasınca ide eyyâmını Hakk-ı nâ-hudûd
۵ - آقدی آغزیم صوی تاریخ یازار ایکن پرتو	5- Akdı ağzım suyu târîh yazarken Pertev ³⁰
۶ - بمسلی اولدی زهی چشمی سلطان محمود	6- Bî-misl oldı zehî ³¹ çeşme-i Sultân Mahmud

Anlamı:

1. Kara Kulak Suyu Çeşmesi yıkılmaya yüz tutmuştu
2. İhsan denizinin padişahı burayı yeniden ayağa kaldırdı
3. Tâ ki rîzân ola mîzâb-ı semadan bârân
4. Reşhasınca ide eyyâmını Hakk-ı nâ-hudûd
5. Bu tarihi yazarken Pertev, ağzımın suyu aktı
6. Sultan Mahmud'un bu çeşmesi çok güzel ve benzersiz oldu.

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحید خان اوغلی محمود المظفر دائما (عدلی)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

³⁰ Parlaklık

³¹ Güzel, hoş

Anlamı:

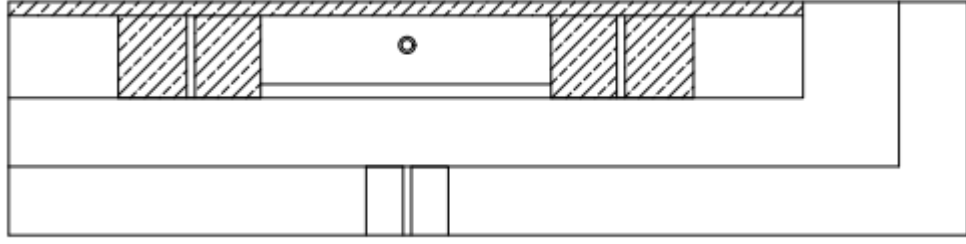
Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

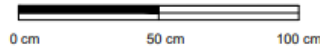
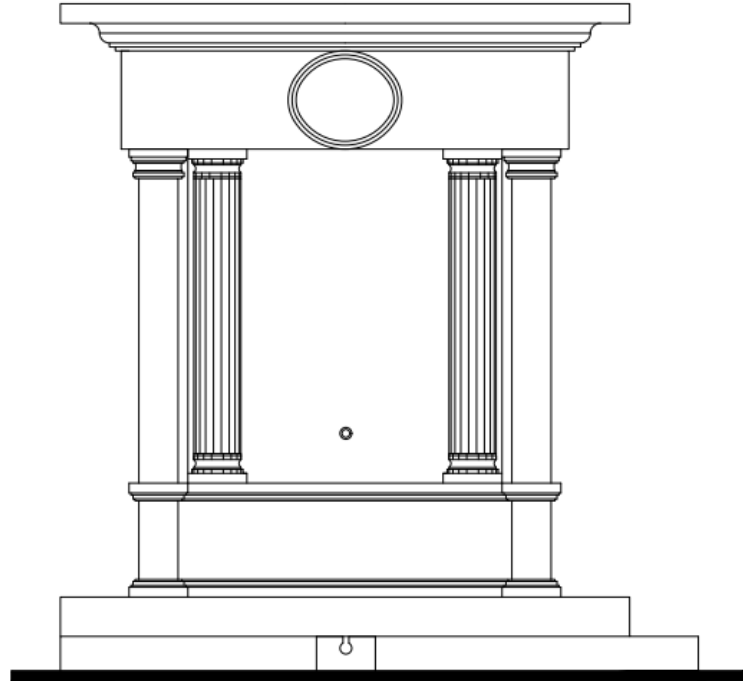
Fotoğraf 105: Beykoz II. Mahmut eşmesi Genel Görünüş

Plan ve Mimari zellikleri: Eser, Karakulak diye anılan bir kaynak suyunun bulunduğu arazide yapılmış tek cepheli bir duvar eşmesidir. Yüksekliği 342cm olup 305cm x 50cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Bir su deposunun içerisinde duvara gömülü olan çeşmenin deposu toprak altındadır.

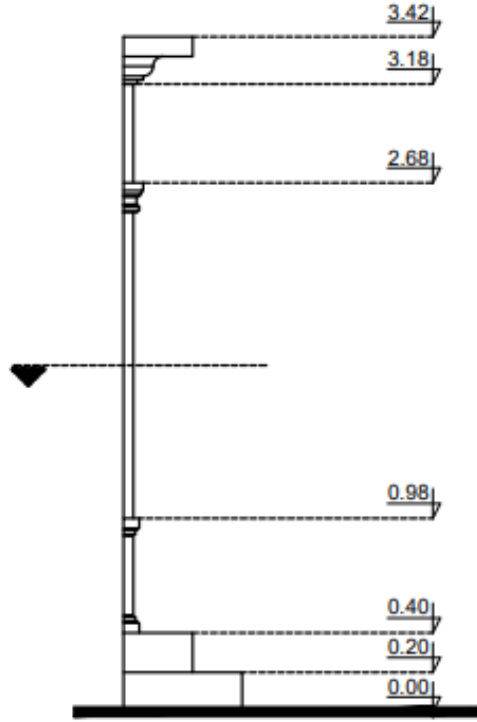
İki basamaklı merdiven ile yükseltilmiş olan çeşmenin tekne kısmı 45cm x 80cm ölçülerinde dikdörtgen yapılmıştır. Teknenin her iki yanında gömülü dikdörtgen sütunlar ve onların yanında silindir sütunlar yer almaktadır. Ayna kısmı sade olan çeşmenin üstünde 210cm x 50cm ölçülerinde yatay dikdörtgen kitabesi 30cm'lik kademeli bir saçak ile sonlandırılmıştır. Çeşme gideri, mermer malzemededen bir uzantı ile mazgala aktarılmaktadır. Çeşme günümüzde aktif değildir.

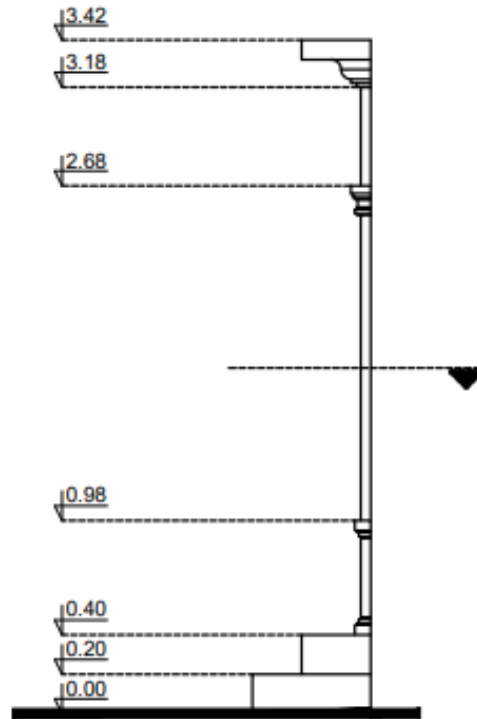
Çizim 70: Beykoz II. Mahmud Han Planı

Çizim 71: Beykoz II. Mahmud Han Ön Cephe

Çizim 72: Beykoz II. Mahmud Han Yan Görünüş

Çizim 73: Beykoz II. Mahmud Han Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Eser, mermer malzemeden yapılmıştır. Oyma kabartma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda sade bir görünüş hakimdir. Çeşmenin iki yanında iki köşeli gömme düz sütun onların yanında da yine kare kaideli sade silindir sütunlar bulunmaktadır. Sade ayna taşı kalın bir silme ile sonlandırılmıştır. Saçak kademeli olarak yapılmış altında yatay dikdörtgen alana her iki yana 3 sıra kitabeye yer verilerek oval sade bir rozet içerisine Sultan II. Mahmud'un tuğrası yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 106: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi Tuğra Ayrıntısı

Fotoğraf 107: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf 108: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Bölümü

Fotoğraf 109: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi

4.1.16. Kavacık Çeşmesi / Sütun Çeşme

Yeri: İstanbul'da, Beykoz Kanlıca'da Kavacık Çiftliği'nde havuz başında yer almaktadır.³²

İnceleme Tarihi: 25.12.2022

Çizim Numarası: 74-77

Fotoğraf Numarası: 110-116

Kitabesi ve Tarihi: Eser dikilitaş görünümünde bir sütun çeşmesidir. Çeşmenin dört tarafını dönen, celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış kitabesi bulunmaktadır. İki satırlık kitabe şeridi dört tarafını dolanmaktadır. Kitabesini okuduğumuzda tarih kaydına rastlanılmamaktadır. Ancak, İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi'nde eser 1837-1838 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Ertuğ,2006, s.284).

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- منبع نهر کرم پادشاه بر همم	1. Menbâ-ı nehr-i kerem Pâdişah-ı berr-ü himem
۲- فیض مجرای حکم ظل ظلیل معبود	2. Feyz-i mecrâ-yi hükm-i zıll-i zalil-i ma'bud"
۳- ای تدی سر چشمه یی اجناد لطف اولوب شمدی بو صو دل سود	3. İtdi ser-çeşme-i ecnâd-ı lûtf olub şimdi bu sû-yi dil-sûd
۴- نشر اولردی آدم اکلیمنه اسباب حیات	4. Neşr olurdu âdem iklimine esbâb-ı hayât
۵- جود احساننه اولصه ایدی مساعی مهود	5. Cûd-i ihsânına olsaydı mesâğı mehûd
۶- ایلیه جوش حروش تاکی جهانده انحار	6. Eyleye çûş-ı huruş tâ ki cihanda enhâr
۷- رشحاتنجه ایده عمرینی حاق نا معدود	7. Reşhâtınca ide ömrünü Hak nâ-ma'dûd
۸- یازدی تاریخک تحسین قولی شکر اولسون	8. Yazdı târihin Tahsin kulu şükr olsun
۹- اولدی بو عین حیات چشمی سلطان محمود	9. Oldu bu ayn-ı hayât çeşme-i Sultan Mahmud

³² Eser, 41°05'36"K 29°05'03" B koordinatlarında olup, rakım 92m olarak ölçülmüştür.

Anlamı:

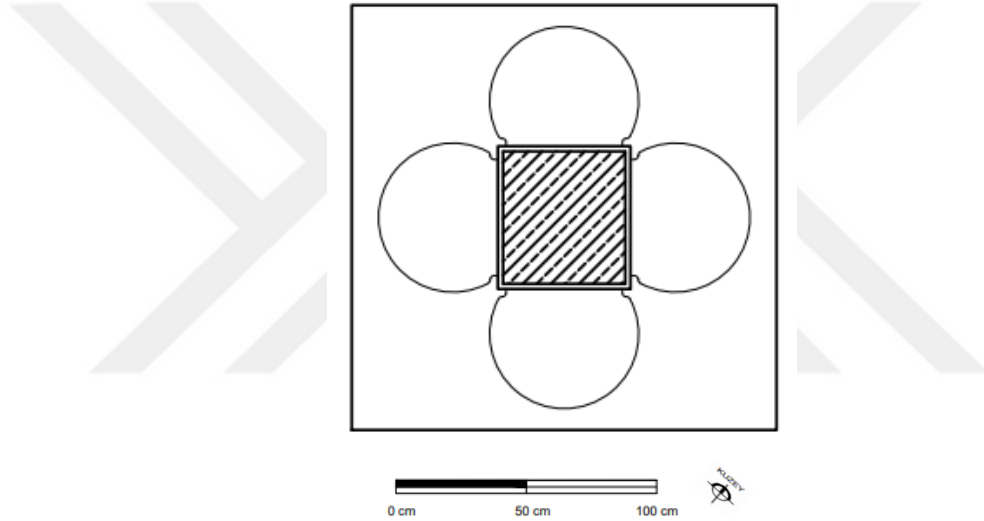
1. Cömertlik nehrinin kaynağı ihsan topraklarının padişahı
2. Hakimiyet yolunun bolluk (ve bereketi) Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi
3. Şimdi bu gönülleri kârı ve cömertlik askerlerinin baş çeşmesi olan bu su
4. Hayatın sebepleri insanların ülkesine yayılırdı?
5. Ortaya çıktığı yerde cömertlik nimeti (için) izni olsaydı
6. Dünyadaki bütün nehirler coşarak (kendinden geçse)
7. Tanrı ömrünü o damlaların sayısı kadar sonsuz eylesin
8. Şükürler olsun ki Tahsin kulu (yapımı için) tarih yazdı
9. Sultan Mahmud'un çeşmesi ile (herkese) hayatın kaynağı oldu

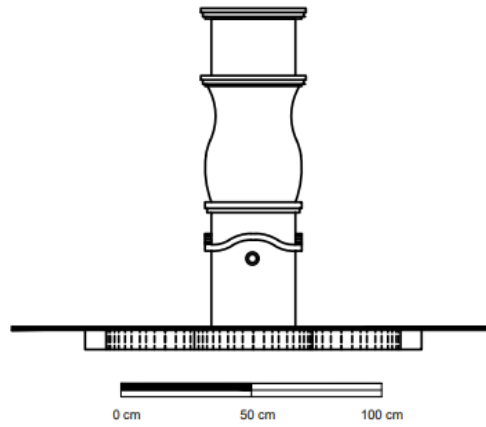
Fotoğraf 110: Kavacık Çeşmesi Genel Görünüş

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, dikilitaş görünümünde kare bir sütun çeşmesidir. İki cepheli olarak düzenlenen çeşmenin yüksekliği 142cm olup, 40cm x

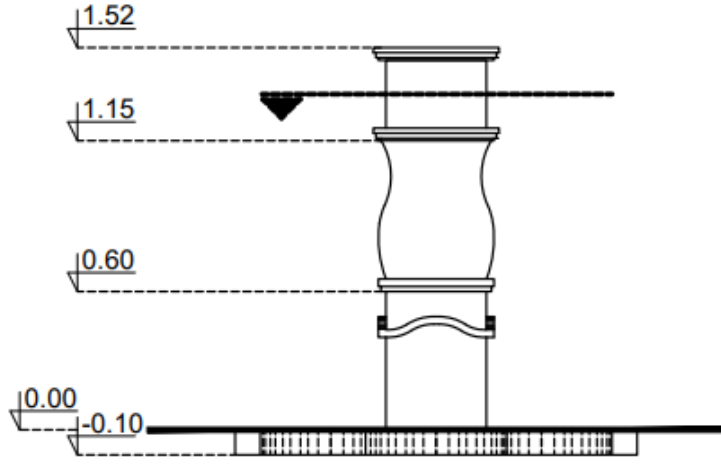
40cm ölçülerindedir. Sütun çeşme, 160cm x 160cm ölçülerinde taş bir alanın ortasına yerleştirilmiştir. Çeşme, zemin yükseline kot farkı olarak zeminden 27cm aşağı da kalmıştır. Zeminde çeşmenin dört köşesine gömülü teknelere (yalak) yer verilmiştir. Çeşmenin kuzey ve güney yönlerinde, bugün aktif olmayan iki musluk girişi bulunmaktadır. Üst kısmı yıkılmış olduğu görülen çeşmenin kare gövde bölümünde dört cephesine yazılmış dokuz satırlık kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin dört tarafı da birbirinin benzeri olarak tasarlanmıştır. Çeşmenin kare kaidesi dört köşesine yerleştirilen yonca yaprağı şeklinde tekne (yalak) bölümleri arasına yerleştirilmiştir. Günümüzde kot farkının altında kalmıştır. Çeşme aktif değildir.

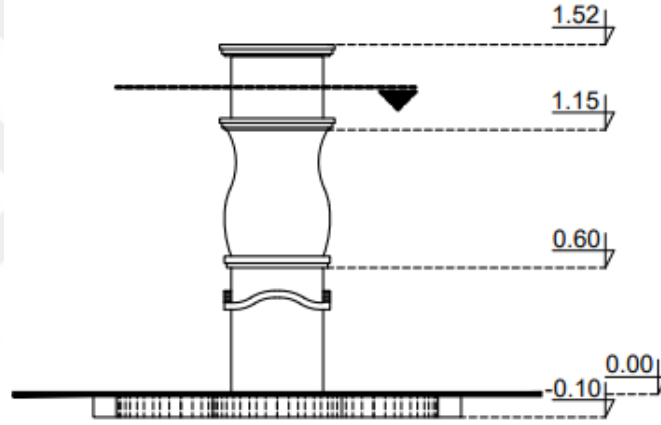
Çizim 74: Kavacak Çeşmesi Planı

Çizim 75: Kavacak Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 76: Kavacık Çeşmesi Yan Görünüş

Çizim 77: Kavacık Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Eser, taş bir kaidenin üzerine mermer malzemeden sütun şeklinde bir çeşme olarak inşa edilmiştir. Tekne (yalak) bölümü taş malzemeden yapılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapının genel görünüşü sade olarak tasarlanmıştır. Üst kısmı günümüze ulaşmayan yapının kalan kısmı dört köşesini dönen kitabesi ile donatılmış gövde bölümü kıvrımlı olarak lale şeklinde betimlenmiştir. Bölümler birbirinden silmeler ile ayrılmıştır.

Sütunun alt bölümünde kıvrımlı bir silmenin altında lüle girişlerine yer verilmiştir. Çeşmenin kare kaidesi dört köşesine yerleştirilen yonca yaprağı şeklinde tekne (yalak) bölümleri arasına yerleştirilmiştir. Görünüş olarak bir yonca yaprağı arasından çıkan lale gibi ele alınan yapı bugün son derece harap şekildedir.

Fotoğraf 111: Kavacak Çeşmesi Kuzey Cephesi Kitabe Ayrıntısı

Fotoğraf 112: Kavacak Çeşmesi Tekne (Yalak)

Fotoğraf 113: Kavacık Çeşmesi Güney Cephesi Kitabe Ayrıntısı

Fotoğraf 114: Kavacık Çeşmesi Güney Cephesi

Fotoğraf 115: Kavacık Çeşmesi Güney ve Doğu Cephesi

Fotoğraf 116: Kavacık Çeşmesi Batı Cephesi

4.1.17. Sarıyer II. Mahmut Han Çeşmesi

Yeri: İstanbul Sarıyer’de Emirgan Mevkii’nde Boyacıköy Hekim Ata Caddesi’nde, Boyacı Çeşme Sokak’ta kavşak kenarında yer almaktadır.³³

İnceleme Tarihi: 08.01.2023

Çizim Numarası: 78-82

Fotoğraf Numarası: 117-124

Kitabesi ve Tarihi: Eser bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin celi ta’lik hatla, Osmanlı Türkçesi’nde yazılmış beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabesi okuduğunda Sultan II. Mahmud Han tarafından 1837-1838 yıllarında yaptırıldığı yazmaktadır. Çeşme, kuzey cephe üstündeki bilgi levhasına göre 2008 yılında Sarıyer Belediyesi ve Türkan Sabancı tarafından restore edilmiştir.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- یادشاه یم نسیم خاقان اسکندر عالم	1- Pâdişâh-ı yem-şiyem hâkân-ı İskender-alem
۲- داور دار آحتم شاهنشاه صاحب قران	2- Dâver-i dâr-ı ahşem şâhenşeh-i sâhib-kırân
۳- حضرت سلطان محمود خان غازی کیم اودور	3- Hazret-i Sultân Mahmûd Hân Gâzî kim odur
۴- ملجی جمله انام مفخار دور زمان	4- Melce’i cümle enâm ü mefhar-ı devr-ü zemân
۵- جو بیار قدرت جاری جهانه سو بسو	5- Cûybâr ³⁴ kudreti câri ³⁵ cihâne sû-be-sû

³³ Eser, 41°06’09”K 29°03’12” B koordinatlarında olup, rakım 37m olarak ölçülmüştür.

³⁴ Akarsu

³⁵ Akan

۶- آفتاب رفعت شامل بفرق امن جان	6- Âfitâb ³⁶ -i re'fet ³⁷ -i şâmil ³⁸ -i be-fark-ı inş ü cân
۷- بحر جودگدان بولندی گوهر امددی قام	7- Bahr-i cûdundan bulundu gevher ³⁹ -i ümmîd ü kâm ⁴⁰
۸- یمن اخدمدن بولندی معنی امن امان	8- Yemn-i ahdinden bulundu ma'nî-i emn ü emân
۹- سایسندده اهل اسلام و رعایه جملتک	9- Sâyesinde ehl-i İslâm ve re'âyâ cümleten
۱۰- اولدی دیلسیری نعام شراب لطف رایغان	10- Oldı dilsîr-i ni'am-ı şîrâb-ı lûtf-ı râygân
۱۱- آسنه اجرا ایلیوب بو قریبه یا معین	11- İşte icrâ eyleyüb bu karyeye yâ Mu'in
۱۲- اولدی هب ریان احسان همایون تهننگان	12- Oldı heb reyyân ⁴¹ ihsân-ı hümâyûn-ı teşnegân
۱۳- عمر شان شوکتی افزون اولوب گندن گنه	13- Ömr ü şân u şevketi efzûn olub günden güne
۱۴- تا ابد اولسون سریر سلطنتکنده قاران	14- Tâ ebed olsun serîr-i saltanatında kâmrân
۱۵- آقفا تاریخ انشاسک ایدرکن جستو جو	15- Âkifâ târîh-i inşâsın iderken cüst-cû
۱۶- نسخای افکارده با فیض رب مستعان	16- Nûsha-i efkârda bâ-feyz-i Rabb-i Müste'ân
۱۷- کتبه یصاری زاده	17- Ketebehû Yesârî-zâde
۱۸- سو گبی بر مسراع بر جستته آقدی خامدن	18- Sû gibi bir mısra' bir ceste akdı hâmeden
۱۹- یایدی بو نوع چشمه پاکزه بی محمود خان ۹۱۲۵۳	19- Yapdı bu nev-çeşme-i pâkîzeyi Mahmûd Hân / 1253
۲۰- مصطفی عزت غفره لها	20- Mustafa İzzet Gafere-lehâ

³⁶ Güneş

³⁷ Merhamet etme

³⁸ İçine alan

³⁹ Mücevher

⁴⁰ Arzu, meram

⁴¹ Suya kanmış.

Anlamı:

- 1- Alemin en güzel huylu İskenderi olan
- 2- Dünya ve ahiret saadetinin adaletli şâhı
- 3- Bütün milletin ve devrin sığınılacak yeri o'dur,
- 4- O sultan aynı zamanda zamanın övünülecek Sultanıdır.
- 5- Cihanın her yanına yayılan
- 6- Her şeyi kapsayan güneş gibi olan
- 7- Cömertliği öylesine zengin ki ümid edicidir
- 8- Güven ve itimat verdi yeminiyle
- 9- Sâyesinde ehl-i İslâm ve re'âyâ cümleten
- 10- Oldı dilsîr-i ni'am-ı şîrâb-ı lûtf-ı râygân
- 11- Bu beldeye bina eyledi yardımını
- 12- Suya kananlar oldu bu ricalin lütfuydu
- 13- Her gün ömrü bereketli olsun O sultanın
- 14- İlelebet olsun hükümdarlığı saltanatı boyunca
- 15- Bu tarihi yapıyı ederken bina ve umumun nezdinde feyizli olsun
- 16- Umumun nezdinde feyizli olsun ve Hakk ona yardım eylesin.
- 17- Yesarizade bunu yazdı
- 18- Mısraları su gibi süsledi. Kalemî ile bu yapıyı süsledi
- 19- Mahmud Han bu temiz çeşmeyi bina eyledi
- 20- Allah Mustafa İzzet'e rahmet eylesin

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحيد خان اوغلى محمود المظفر دائما (عدلى)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

Anlamı:

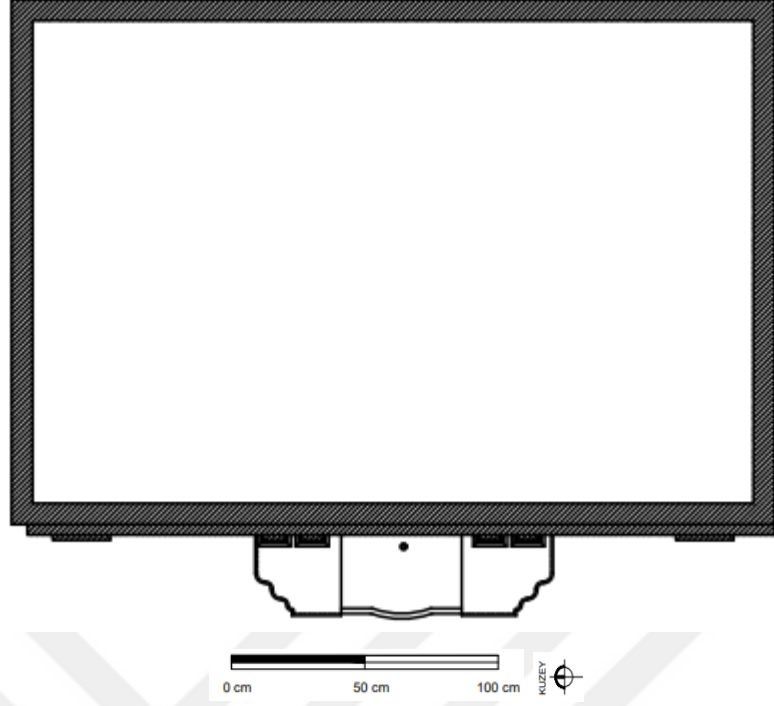
Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

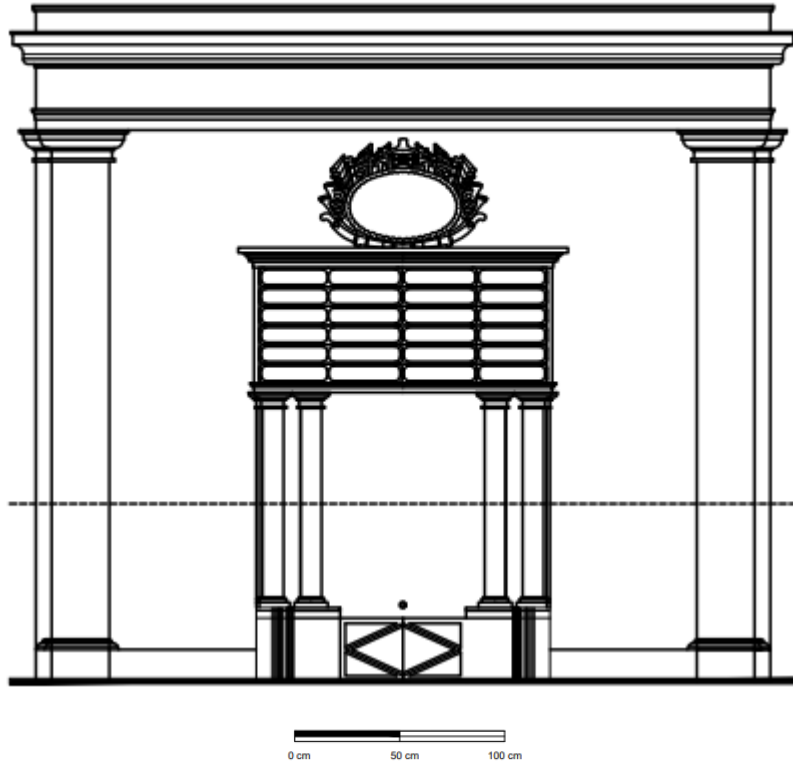
Fotoğraf 117: Sarıyer II. Mahmut Han Çeşmesi Genel Görünüşü

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser tek cepheli bir duvar çeşmesidir. Çeşme, yüksekliği 644cm olan, 700cm x 570cm ölçülerinde su deposunun batı yönüne yapılmıştır. Batı cephesi tamamen mermer malzemeden yapılmış olup duvar köşeleri gömme sütunlar ile sonlandırılmıştır. Cephede saçak kısmının altına kitabe silmesi üstüne oturtulmuş dışa taşkın, dalgalı çerçevesi olan oval bir rozet içinde Sultan II. Mahmud'un tuğrası yerleştirilmiştir.

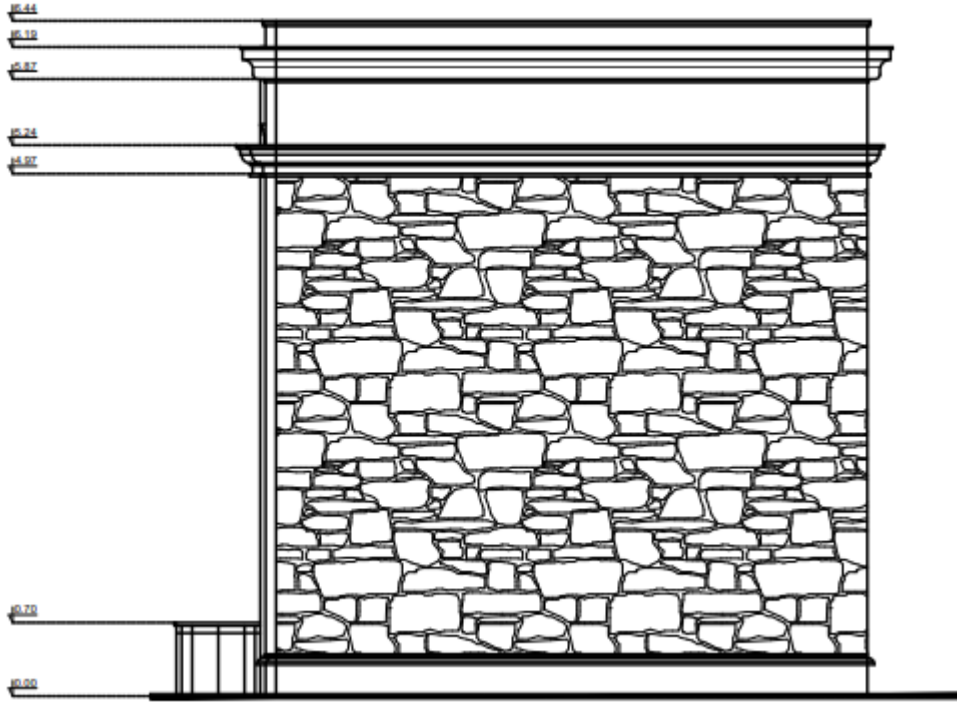
Silmenin altında 110cm x 260cm ölçülerinde beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. Ayna taşı iki yanında ikişer sade gömme sütun ile sonlandırılmıştır. Tekne bölümü 120cm x 70cm ölçülerinde olup çeşme aktif durumdadır.

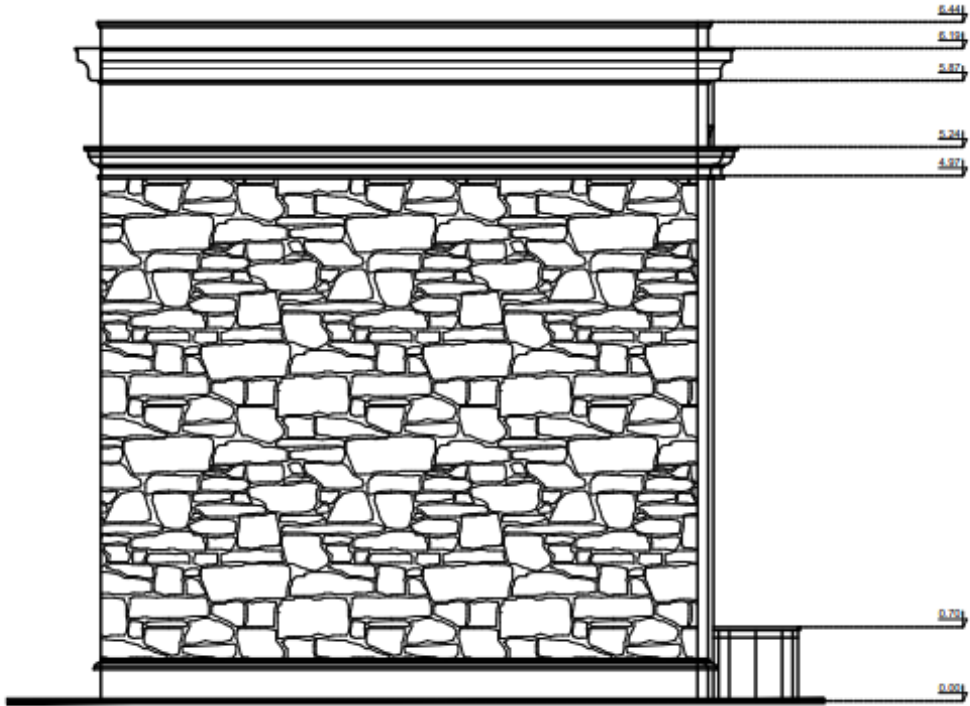
Çizim 78: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Planı

Çizim 79: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 80: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

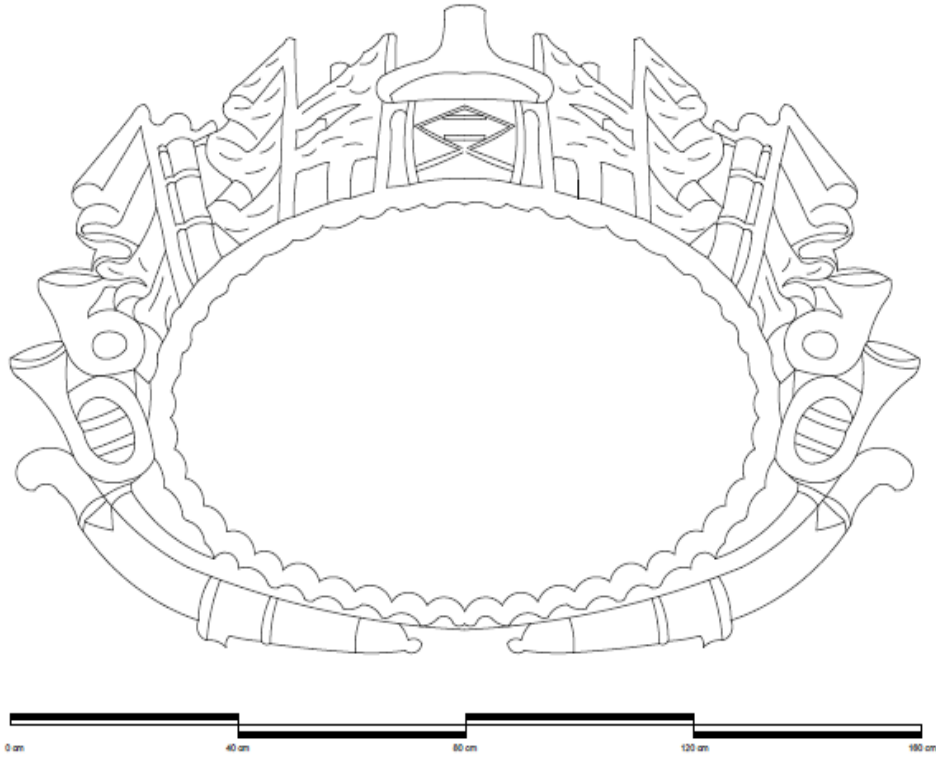

Çizim 81: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Eser, kesme taştan yapılmış olup, çeşmenin bulunduğu cephe ve çeşme mermer malzemedan yapılmıştır. Oyma ve kabartma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Eser üstünde geometrik, yazı ve nesneli süsleme bulunmaktadır. Süsleme yoğunluğu tuğrayı içine alan oval rozetin dalgalı çerçevesinde görülmektedir. Kitabenin üzerindeki silmeye oturan oval rozet, altında kını içinde iki kılıç ile çevrelenmiştir. Rozetin kenarlarında borazanlar ve flamalar yer almakta olup üst ortada bir çan vardır.

Tekne (yalak) bölümünde ön cephesinde geometrik şekillere verilmiştir. Dikdörtgen çerçeve içerisinde eşkenar dörtgene yer verilmiştir. Tekne (yalak) yanlarına kare geometrik motiflere yer verilmiştir. Musluk, iki kenarı yaprak motifli rozet içine yerleştirilmiştir.

Çizim 82: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Oval Çerçeve Süsleme Ayrıntı Çizimi

Fotoğraf 118: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme ve Tuğra Ayrıntı

Fotoğraf 119: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Musluk Süsleme Ayrıntı

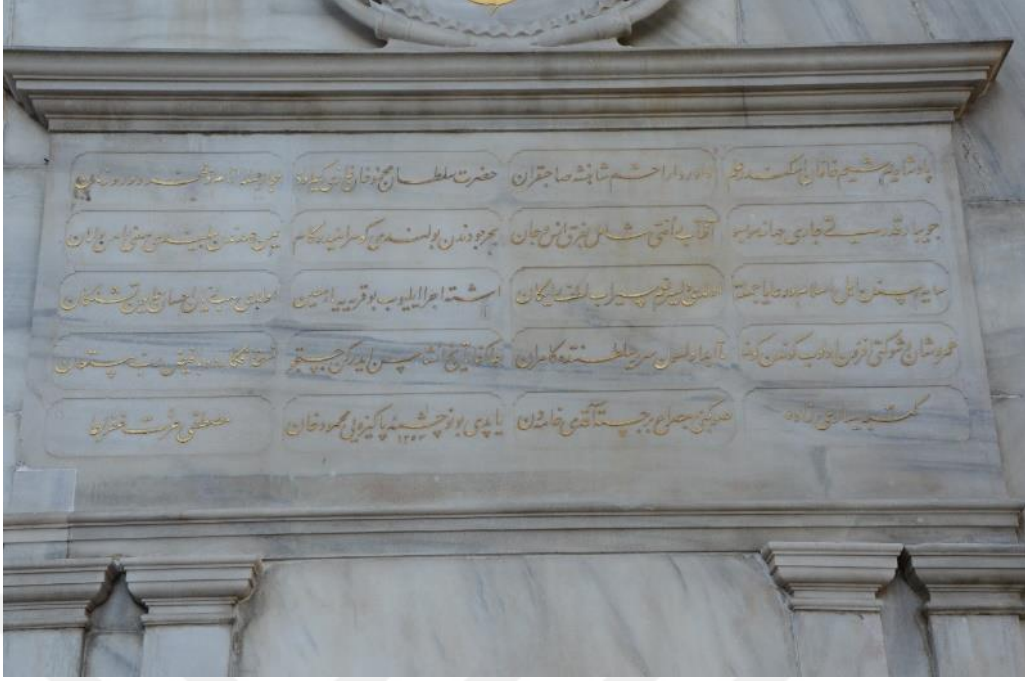
Fotoğraf 120: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 121: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak)

Fotoğraf 122: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Gider Ayrıntı

Fotoğraf 123: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 124: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Cephe Görünüşü

4.1.18. Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi

Yeri: İstanbul Eyüp'te, Nişanca Caddesi'nde 48 Numaralı Nişanca Mustafa Paşa Cami'nin altındaki kıraathane duvarında yer almaktadır.⁴²

İnceleme Tarihi: 19.02.2023

Çizim Numarası: 83-86

Fotoğraf Numarası: 125-129

Kitabesi ve Tarihi: Eser tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış dört satırlık dört bölümden oluşan kitabesi vardır. Kitabenin üstünde madalyon içerisinde Sultan II. Mahmud'a ait tuğrası bulunmaktadır. Kitabesini okuduğunda çeşmenin 1838 yılında erken yaşta vefat eden kızı Mihrimah Sultan için Sultan II. Mahmud tarafından yaptırıldığı görülmektedir.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- حضرت محمود خانك دختری	1- Hazret-i Maḥmûd Hân'ın duhteri
۲- حقه گوچدی اولدی فردوس آشیان	2- Hakkâ göçdü oldu firdevs-âşiyân
۳- مهرماح سلطانکه ممدوح الخصال	3- Mihrimâh Sultân ki memdûhü' l-hısâl
۴- رحمت اولسون روحنه روز شبان	4- Raḥmet olsun rûhuna rûz u şebân
۵- صحر ثانی که سعید پاشیی حق	5- Şıhr-ı sâni ki Sa'id Paşa'yı Ḥakḳk
۶- ایلمش توفیقه مظهر بیگمان	6- Eylemiş tevfiqa mazhar bî-gümân
۷- صرف ایدوب نقدینه سیم زرین	7- Şarf edip naḳdine Sîm ü zerrîn
۸- بونجه خیرات ایتر احیا همان	8- Bunca hayrât etdiler ihyâ hemân
۹- موقعنده یاپدروب شو چشمه بی	9- Mevki'inde yapıdırıp şu çeşmeyi
۱۰- بیگمان اولدی روان تئادومان	10- Bî-gümân oldu revân-ı şâdumân
۱۱- بر مزید ایتسون همیشه عمرینی	11- Ber-mezîd etsin hemîşe 'ömrünü
۱۲- شاه دورانك جناب مستعان	12- Şâh-ı devrânın Cenâb-ı Müste'ân
۱۳- بنده رفقی سویله دم بر بیت ایله	13- Bende Rıfḳî söyledim bir beyt ile
۱۴- مصراعدن اولدی تاریخی عیان	14- Mısra'ından oldu tarih-i iyân

⁴² Eser, 41°02'27''K 28°55'50D koordinatlarında olup, rakım 52m olarak ölçülmüştür.

۱۵- ایتدی نوانشا بو دیل جو چشمه یی ۱۲۵۴	15- Etdi nev inşâ bu dil-cû çeşmeyi 1254
۱۶- محرماح سلطانه چون محمود خان ۱۲۵۴	16- Mihrimâh Sultâna çün Maḥmûd Hân 1254

Anlamı:

- 1- Sultan Mahmud'ın kızı
- 2- Bu dünyadan hakka göçtü, yeri cennet olsun
- 3- O Mihrimah Sultan ki övülmüş ve güzel huyludur
- 4- Ruhuna rahmetg ulaşşın o günde (Ahiret)
- 5- 6- İkinci damad Said Paşa'nın yardımı ve ihsanı oldu
- 7- Bu çeşme altından yapıldı
- 8- Bunun gibi çok hayratı ortaya çıkardı
- 9- 10- Bu mevkide bu çeşme yaptırıldı ve bereket doldu
- 11- Ömrü her zaman/her daim ziyade olsun
- 12- Zamanın yardımsever şahına
- 13- Kul rıfkı söyledi bir beyti
- 14- Onun mısrasından meydana geldi bu tarih
- 15- Bu güzel çeşmeyi 1254 tarihinde yeniden inşa eyledi
- 16- Mahmud Han'dan olma Mihrimah Sultan için

Tuğra:

Metni	Okunuşu
عبد الحید خان اوغلی محمود المظفر دائما (عدلی)	Mahmûd Hân Bin Abdülhamid el-Muzaffer Daimâ

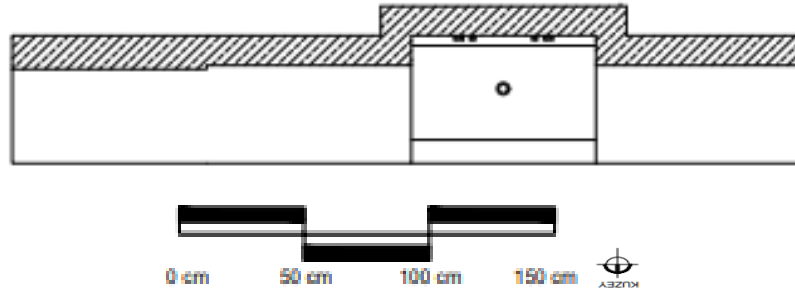
Anlamı:

Abdülhamid oğlu Mahmud, her daim ve her zaman muzaffer olsun.

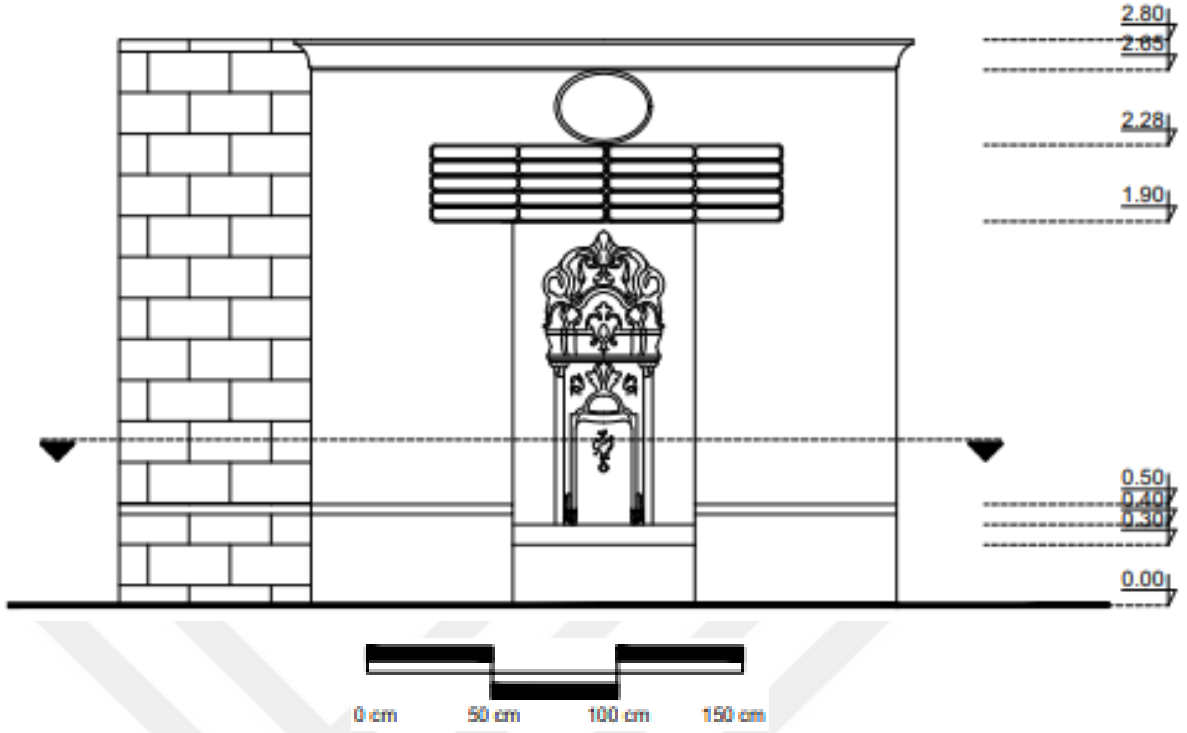

Fotoğraf 125: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Genel Görünüş

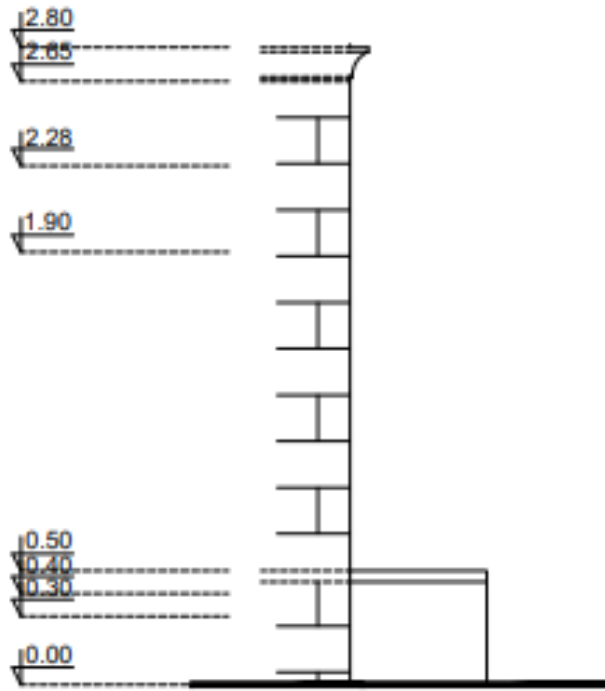
Plan ve Mimari Özellikleri: Eser tek cepheli bir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 280cm olan çeşme 60cm x 290cm ölçülerinde olup dikdörtgen planlıdır. Geniş bir silme altında oval niş içinde tuğra ve altında 60cm x 180cm ölçülerinde dikdörtgen alanda dört sıra kitabesi bulunmaktadır. Süslemeli ayna taşı 90cm x 190cm ölçülerinde olup musluk yeri lüle şeklinde kalmıştır. Tekne (yalak) bölümü 90cm x 60cm ölçülerinde, 45cm derinliğinde olup sağlamdır. Çeşme günümüzde aktif değildir.

Çizim 83: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Planı

Çizim 84: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Ön Görünüş

Çizim 85: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Eser, mermer ve kesme taş malzemeden yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Yapıda bitkisel, nesneli, geometrik ve yazı süslemesi görülmektedir. Saçak altında oval bir niş içerisinde Sultan II. Mahmud'un tuğrası, altında dört satır dört bölümden oluşan dikdörtgen kitabesi bulunmaktadır.

Günümüzde tuğra ve yazılar yeşil boya zemin üzerine altın renge boyanmıştır. Dikdörtgen ayna taşı kabartılmış bitkisel motifler ile süslenirken iki yanda gömme sütun ile sonlandırılmıştır. Musluk üzerinde yaprak kabartması yuvarlak kemerli bir niş içerisinde yaprak kabartması görülmektedir.

Çizim 86: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Aynalık Süsleme

Fotoğraf 126: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 127: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Aynalık Bölümü Ayrıntı

Fotoğraf 128: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Aynalık Bölümü

Fotoğraf 129: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Genel Görünüş

4.1.19. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi

Yeri: İstanbul Sarıyer’de Emirgan Mevkii’nde Boyacıköy Hekim Ata Caddesi’nde, Boyacı Çeşme Sokak’ta yer almaktadır.⁴³

İnceleme Tarihi: 08.01.2023

Çizim Numarası: 87-90

Fotoğraf Numarası: 130-137

Kitabesi ve Tarihi: Eser bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin beş satırlık celi ta’lik hatla, Osmanlı Türkçesi’nde yazılmış kitabesi bulunmaktadır. Kitabesini okuduğumuzda tarih bilgisi bulunmamaktadır. Ancak, eser İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı’nda kayıta alınmış ve 1838 – 1839 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Ertuğ,2006, s.312). Mevcut kitabesini okuduğunda, eserin Sultan II. Mahmud tarafından babası Sultan Abdülhamid’in ruhu için yaptırmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- حضرت سلطان محمود عنایت پرورک	1- Hazret-i Sultân Mahmûd-ı inâyet-perverin ⁴⁴
۲- قیلدی دهري کوتري لطف جنان عالیات	2- Kıldı dehri kevseri lûtfi cinân-ı âliyât
۳- اول شهک عبد الحمید والد ذی شاندر	3- Ol-şehin Abdülhamîd Hân vâlid-i zî-şân ⁴⁵ ıdır.
۴- روحنی اجرا یا جاری اولدی بو عین الحیات	4- Rûhını icrâya câri ⁴⁶ oldı bu aynü’l hayat
۵- اول شهک امریله اقدام ایلیوب اتماننه	5- Ol-şehin emriyle ikdâm eyleyüb itmânına ⁴⁷

⁴³ Eser, 41°06’09”K 29°03’12” B koordinatlarında olup, rakım 42m olarak ölçülmüştür.

⁴⁴ İnayet perver: İyilik ve ihsanda bulunan.

⁴⁵ Şanlı, büyük, heybetli

⁴⁶ Akmak, geçmek

⁴⁷ Bitirme, tamamlama

۶- قیدی مملوکیت اجرا اصاف حصر صفات	6- Kıldı memlûkiyyet ⁴⁸ icrâ âsaf ⁴⁹ -1 hasr u sıfât
۷- دالدى اولدوقجه غرق رحمت حاق اول شهك	7- Daldı oldukça gark-ı rahmet-i Hakk ol-şehin
۸- شوکت سیراب قیلسون دهر ماتندی قرات	8- Şevket ⁵⁰ i sîrâb kılson dehri mânend-i firât
۹- سو کبی ازیرله زور گوهرک تاریخی	9- Sû gibi ezberle zîver ⁵¹ -i gevher ⁵² in târihimi
۱۰- یایدی بو عینی حیاتی شاه اسکندر سم ات	10- Yapdı bu ayn-ı hayâtı şâh-ı İskender-simât ⁵³

Anlamı:

- 1- İyilik ve ihsan sahibi Sultan Mahmud
- 2- Kevser denizini (cennetini) yüce lütfuyla kıldı
- 3- Padişahlar padişahı Abdülhamid Han'ın şânıdır
- 4- Bu göz aydınlığı çeşmeyi devamlı akar hale getirdi.
- 5- O Padişah'ın emriyle çeşme tamama erdi.
- 6- Kulluğu yüce vasıflarla sıfatlandırdı.
- 7- Rahmete gark olsun o padişah
- 8- Büyüklüğü cihanda rahmet suyuna doysun
- 9- Bu eserle tarihi su aydınlığından tezyin eyledi
- 10- Bu hayat çeşmesini yaptı, cömert ve mert padişah.

⁴⁸ Kulluk, kölelik.

⁴⁹ Rütbe, mevki

⁵⁰ Büyüklük, ululuk.

⁵¹ Süsleyen, tezyin eden

⁵² Mücevher, elmas

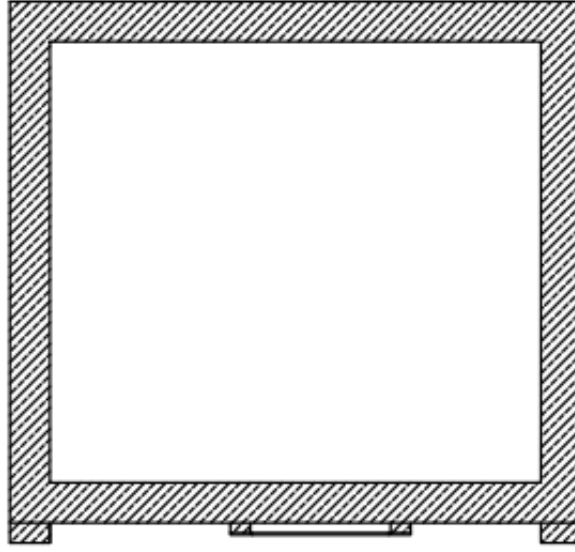
⁵³ Görünüşlü, alametler, damgalar, mert, cömert.

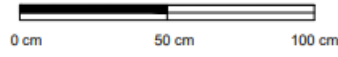
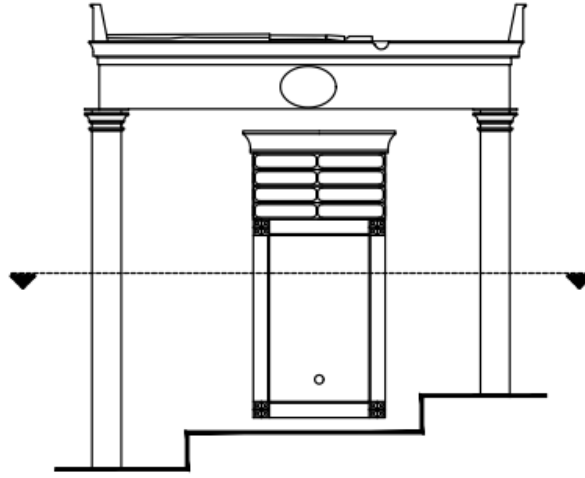
Fotoğraf 130: Sarıyer II. Mahmut Çeşmesi Genel Görünüş

Plan ve Mimari Özellikleri: Duvar çeşmesi olarak inşa edilen eser bir yokuş kenarına konumlandırılmıştır. Kareye yakın bir plan sahip olan yapı yüksekliği 315cm olup 230cm x 260cm ölçülerindedir. Çeşme, kare yapının güney cephesine 205cm x 70cm ölçülerinde dikdörtgen olarak tasarlanmıştır.

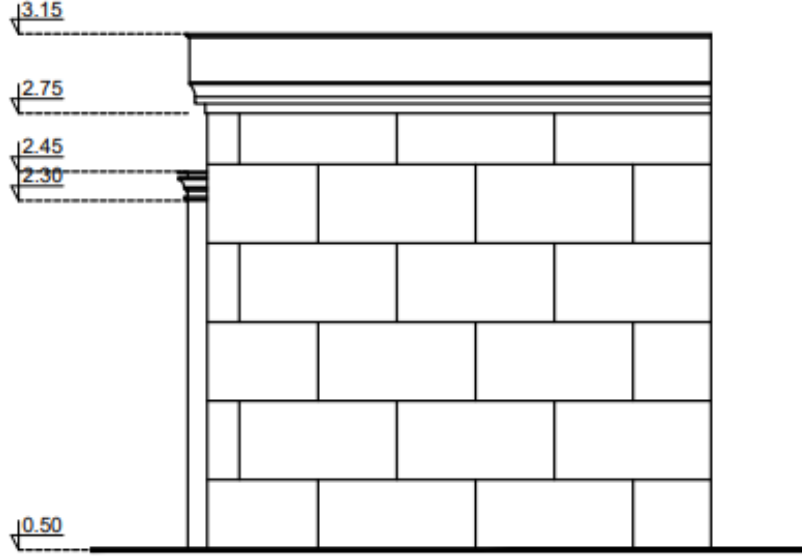
Çeşmenin iki kenarı düz sütunlar ile sınırlandırılmıştır. Sütun başlıklarının üzerine oturan mermer kiriş üzerinde oval bir madalyon bulunmaktadır. Muhtemelen Sultan II. Mahmud'un tuğrası bu madalyonun içinde bulunmaktaydı. Silmenin altında 70cm x 40cm ölçülerinde beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. Dikdörtgen ayna taşı 10cm genişliğinde sade bir kuşak ile çerçevelenmiş ve dört köşesine penç yerleştirilmiştir. Mevcut durumda oldukça harap olup kullanılmayan çeşmenin tekne (yalak) ve musluğu yoktur.

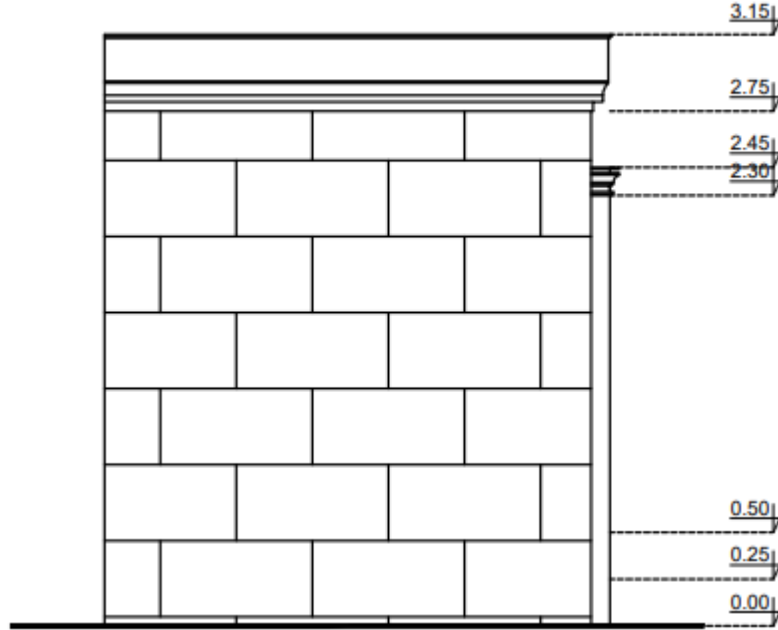
Çizim 87: Sarıyer II. Mahmud Han Planı

Çizim 88: Sarıyer II. Mahmud Han Ön Görünüş

Çizim 89: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş

Çizim 90: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Cephesi Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Eser, kesme taştan yapılmış olup çeşmenin bulunduğu cephe mermer malzemedendir.

Süsleme Özellikleri: Sade bir görünüme sahip olan çeşmede sadece ayna çevresinde bitkisel süsleme bulunmaktadır. Aynalık bölümünü çevreleyen kuşağın dört köşesinde birer penç görülmektedir.

Fotoğraf 131: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 132: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Oval Madalyon Ayrıntı

Fotoğraf 133: Sarıyer II. Mahmut Han Çeşmesi Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 134: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Lüle ve Tekne (Yalak) Ayrıtı

Fotoğraf 135: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi

Fotoğraf 136: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi

Fotoğraf 137: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Doğu Cephesi

4.1.20. Galata II. Mahmud eşmesi

Yeri: İstanbul Beyoğlu'nda Arap Cami Mahallesi'nde Perşembe Pazarı Caddesi Çeşme Sokak'ta bulunmaktadır.⁵⁴

İnceleme Tarihi: 13.05.2023

Çizim Numarası: 91-97

Fotoğraf Numarası: 138-144

Kitabesi ve Tarihi: Eser tek cepheli bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin ön cephesinde celi ta'lik hatla, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış harap durumda iki sıra bir kitabesi bulunmaktadır. Net tarihleme yapmak mümkün olamamıştır. Kaynaklara göre Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır (Egemen,1993, s. 535).

Kitabe:

Metni	Okunuşu
۱- ایچن بو چشمه دن هر قتره ده عین شفا بولسون	1. İçen bu çeşmeden her katrede ayn-i şifâ bulsun
۲- الہی دولتی محمود خانک جاودان اولسون	2. İlâhi devleti Mahmud Hanın câvidan olsun

Anlamı:

1. İçin bu çeşmeden her bir damla gözler için şifa olsun
2. İlâhi (Ey Allah'ım) Devletli/Şevketlû Sultan Mahmud'u ebedi ve bâki kıl

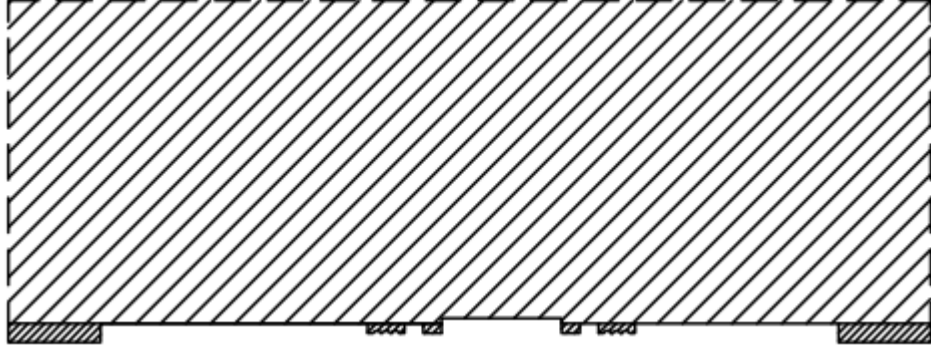
⁵⁴ Eser, 41°01'25"K 28°58'19" B koordinatlarında olup rakım 35m olarak ölçülmüştür.

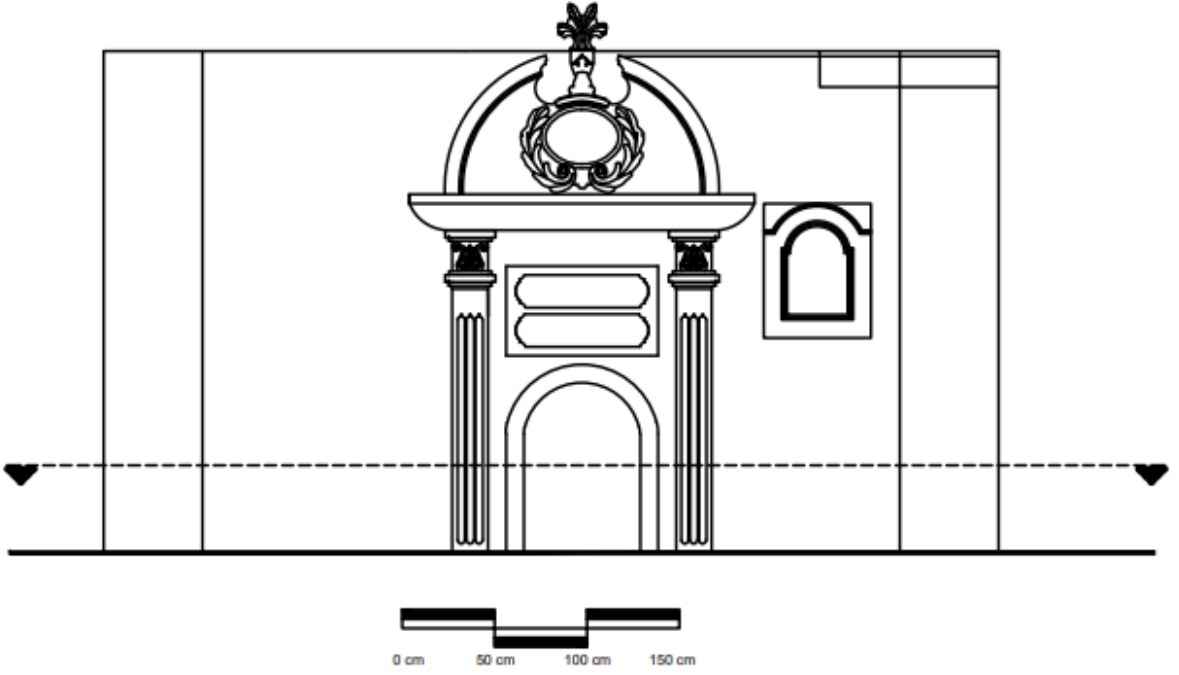
Fotoğraf 138: Galata II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, tek cepheli dikdörtgen bir duvar çeşmesidir. Yüksekliği 279cm olan çeşmenin ön cephe genişliği 145cm olarak ölçülmüştür. Alınlık bölümü 80cm yüksekliğinde yuvarlak silmeli ortasında rozete yer yerilmiştir. Alınlık altındaki geniş silme iki yanda 20cm gömme sütunlara oturmaktadır.

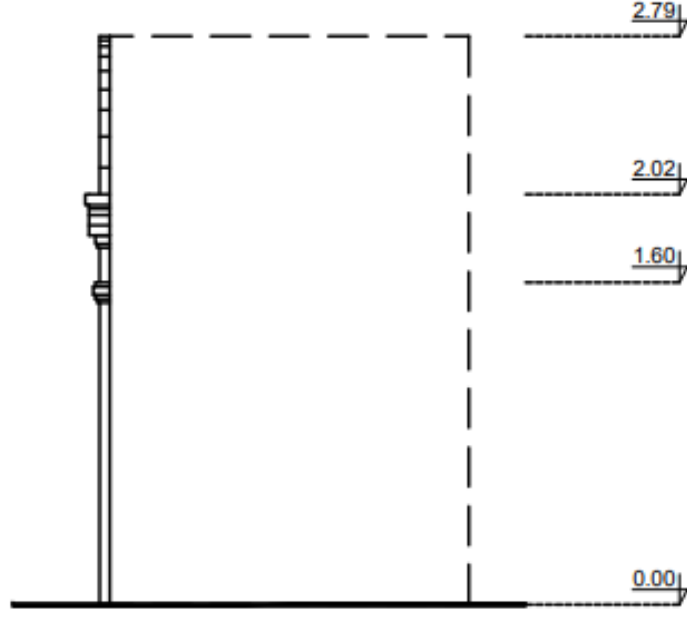
Aynalık bölümünde 110cm x 50cm ölçülerinde kitabe yerleştirilmiştir. Bu bölüm oldukça tahrip edilmiştir. Musluk ve tekne (yalak) bölümü kot farkının altında kalmıştır, yoktur. Çeşmenin yer aldığı güneybatı cephesinin batı tarafında 65cm x 105cm ölçülerinde içte yuvarlak kemerli dikdörtgen bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Bugün içerisi tuğla ile örülmüştür. Çeşme oldukça harap durumda olup aktif değildir.

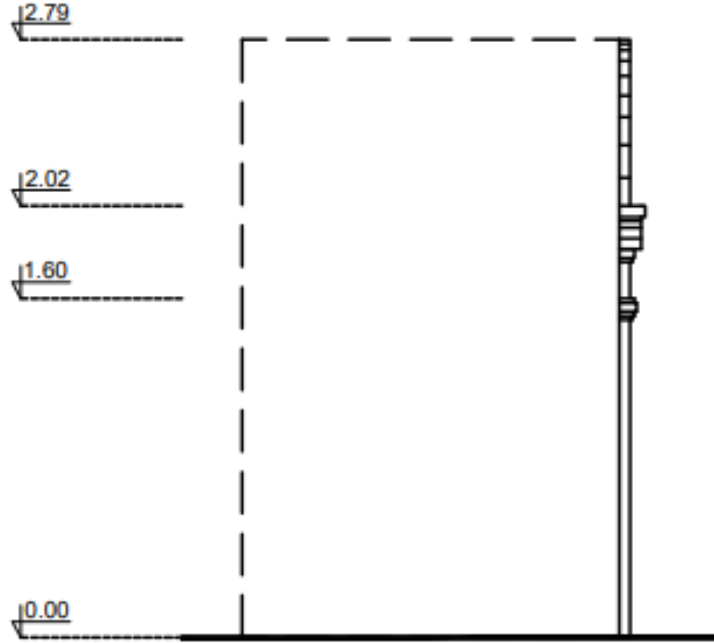
Çizim 91: Galata II. Mahmud Çeşmesi Plan

Çizim 92: Galata II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş

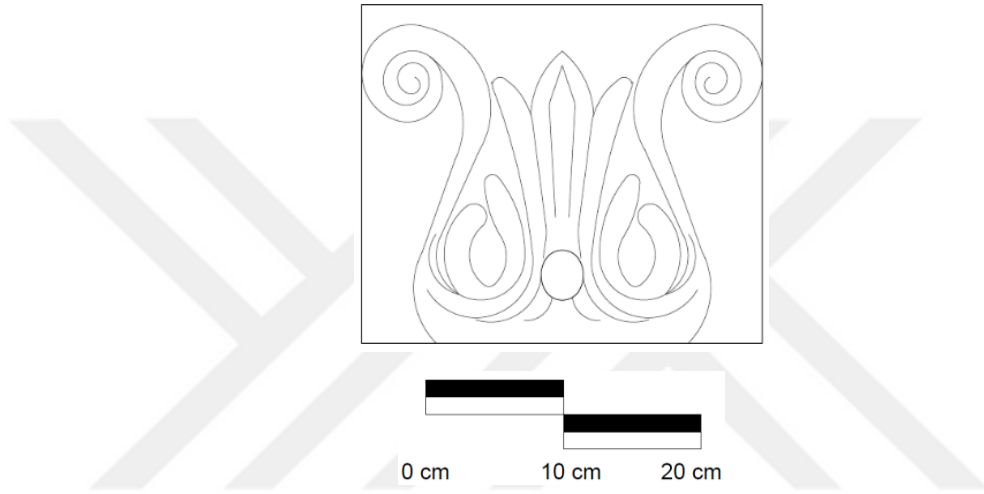
Çizim 93: Galata II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

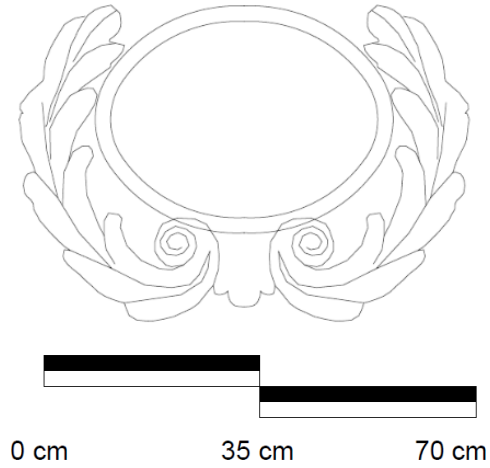
Çizim 94: Galata II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri: Eser, mermer, tuğla ve kesme taşmalzemedен yapılmıştır. Kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır.

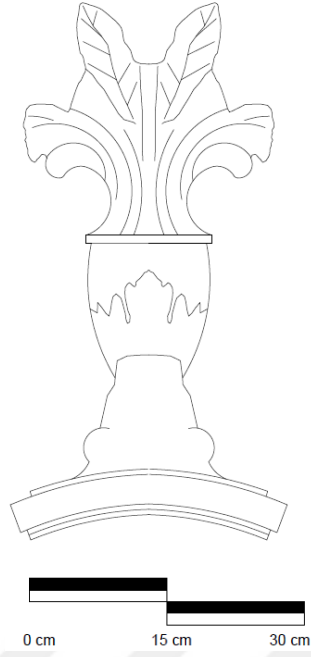
Süsleme Özellikleri : Yapıda nesnel, bitkisel, geometrik ve yazı süslemesi bulunmaktadır. Alınlık bölümü yay şeklinde iki yandan uzanan bir silme ile çerçevelenmiş ortada oval bir madalyon üzerinde vazodan çıkan yaprak motifleri görülmektedir. Madalyonun çevresi yaprak motifleri ile süslenmiştir. Tahrip olmuş ayna taşının yüzeyi incelendiğimizde yer yer aşağı sarkan perde motiflerinin olduğu görülmektedir. İki yanda yivli sütunlar bulunmaktadır. Yivli sütunların üzerine kenger yaprak motifli sütun başlıkları oturmaktadır.

Çizim 95: Galata II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

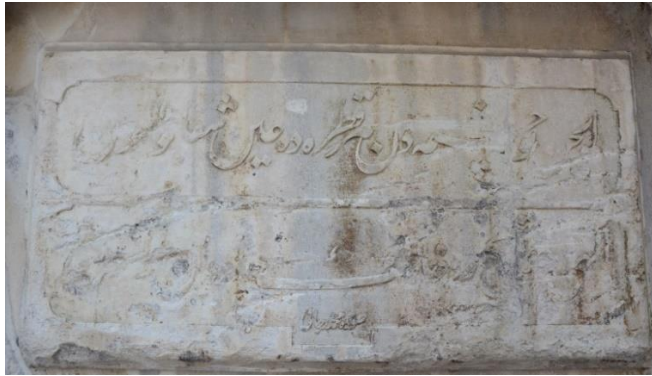
Çizim 96: Galata II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Çizim 97: Galata II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı

Fotoğraf 139: Galata II. Mahmud Çeşmesi Alınlık Bölümü Ayrıntı

Fotoğraf 140: Galata II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı

Fotoğraf 141: Galata II. Mahmud Çeşmesi Sütun Başlığı Ayrıntı

Fotoğraf 142: Galata II. Mahmud Çeşmesi Aynalık Bölümü Ayrıntı

Fotoğraf 143: Galata II. Mahmud Çeşmesi

Fotoğraf 144: Galata II. Mahmud Çeşmesi

4.2. Günümüze Ulaşmayan Çeşmeler

4.2.1. Fatih Mahmut II. Çeşmesi

Günümüze ulaşmayan çeşme kitabesi Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır. Bahçekapı dışında olduğu bilinmekle birlikte Fatih civarlarında olduğu ileri sürülmektedir. Beş satırlık kitabesine göre çeşme H. 1250 – M. 1834 yılında yaptırılmıştır (Tanışık,1943, s. 254).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Ayniya atşana işrabeyledim tarihi tam
Çeşmei zibende icadeyledi Mahmud Han
1250.

4.2.2. Eyüp Mahmud II. Çeşmesi

Çeşme için İbrahim Hilmi Tanışık'ın İstanbul Çeşmeleri adlı kitabında bildirilen konumda halihazırda bir çeşmeye rastlanılmamıştır. Eyüp civarında konumlanan çeşmenin kaynaktan edinilen kitabe bilgisine göre, H.1247 – M.1831 yılında Sultan II. Mahmud tarafından inşa edildiği öğrenilmektedir (Tanışık, 1943, s. 254).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Sezadır yazsa Rifat bibedel tarihi dilcusun
Bu bala çeşmedir Sultan Mahmud eyledi inşa
1247.

4.2.3. Ortaköy Mahmud II. Çeşmesi

Günümüze ulaşamayan çeşme, Ortaköy'de deniz kıyısında bir yalının duvarında olduğu anlaşılmaktadır. Yalı yıkılınca çeşme ortadan kaldırılmıştır. Kitabesine bilgisine göre H.1248 – M.1832 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır (Tanışık, 1943, s. 182).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Böyle işrabeyli Hatif mücevher tarihin
Etti ihsan suyunu bu çeşmenin Şah-ı cihan
1248.

4.2.4. İstinye Mahmud II. Çeşmesi

Günümüze gelemeyen çeşmenin İstinye’de olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda ki kitabesine göre çeşme Sultan II. Mahmud tarafından H.1250 – M.1834 yılında inşa edilmiştir (Tanışık, 1943, s. 184).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Yazdı bu tarihi bir teşne gelip ayniya
Eyledi Mahmud Han çeşme-i dilcu bina
1250.

4.2.5. Kasımpaşa Mahmud II. Çeşmesi

Günümüze gelemeyen çeşme, Kasımpaşa Mevlevihanesi’nin avlusunda olduğu bilinmektedir. Kitabesi bilgisine göre H.1253 – M.1837 yılında Sultan II. Mahmud tarafından inşa edilmiştir. Çeşme 1942 yılında yıktırılmış ortadan kaldırılmıştır (Tanışık, 1943, s. 187).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Oldu Nafi bu iki mısra misal-i neyyireyn
Cevher-i tarihe revakbaş-i ferr-ü-itibar
Kıldı Mahmud Han ihya aşkına yahu su iç
1253.
Aşkola hakka ki rana şu muanven çeşmesar
1253.

4.2.6. Üsküdar Mahmud II. Çeşmesi

Günümüze ulaşamayan çeşmenin Üsküdar Şemsipaşa’da yıkılan Adliye Cami’nin yakınında olduğu anlaşılmaktadır. H.1218- M.1803, H.1229- M.1814 iki ayrı tarih kaydı kaynaklarda geçmektedir. Kitabesine göre Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır (Egemen,1993, s. 516).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Şah-ı İskender-sülük ve mabih-ül fahr-i mülük
Kutb-ı bi-zann-ü şükük-agah Hakan-celil
Ya’ni Han Gazi-i Mahmud’a kemal-i feyz ile
Cümle karında olub tevfik-i Yezdani delil
Nice asara muvaffak eyledi zatın Hüda
İşte ez-cümle biri bu çeşme-sar-ı bi-adil
Resmi dil-cü tarh-ı ra’nası güzel abı leziz
Olamaz alemde bu nev hayre manend-ü mesil

Sen de tahrir eyle tarih-i ala Vasıfa
Kıldı ab-ı zemzemi Mahmud Han nase selsebil

4.2.7. Fatih Mahmud II. Çeşmesi

Günümüze ulaşamayan çeşmenin Fatih'te olduğu öğrenilmektedir. İbrahim Hilmi Tanışık İstanbul'un Çeşmeleri kitabına çeşmenin konumunu Çörekçiler Kapısı'nda köşe başında diye tarif etmiştir (Tanışık, 1943, s. 252). İzzet Kumbaracılar İstanbul Sebilleri kitabında ise Şekerciler Çarşısı'nda Sepetçiler Han'ına giden yolun başında Efdalzade Hamidüddin Medresesi kapısının arkasında diye konumunu tarif etmiştir (Egemen, 1993, s. 522). Günümüzde ne çeşmeden ne de sebilden eser bulunamamıştır. H.1245- M.1829, H.1246- M.1830 iki ayrı tarih kaydı kaynaklarda geçmektedir. Kitabesi'ne göre Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır (Egemen, 1993, s. 525).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Ayniya dildadedir tarihine ma-i hayat
Bu sebili kıldı Han Mahmud icra ab iç
1246.

İzzet Kumbaracılar kitabenin son mısrasını eserine aynen almış ve tarih kaydını 1245 olarak göstermiştir (Egemen, 1993, s. 525).

4.2.8. Fatih Mahmud II. Çeşmesi

Günümüze ulaşamayan çeşme Tanışık tarafından Yayla'da; Küçük Hamam'ın yanındaki Kadızade Tekkesi'nin duvarında olduğu bildirilmiş, ancak bulunamamıştır. Kaynakta geçen kitabesine göre çeşme H.1252-M.1836 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır (Egemen, 1993, s. 525).

Çeşme kitabesi şu şekildedir;

Kulu Nuri fakirane didi bir mısra-ı tarih
Şeh-i Mahmud bu vala çeşmeyi yaptırdı pür-ahya
1252 (Tanışık, 1943, s. 256).

5. DEĞERLENDİRME

Çeşmeler su mimarisinin en yaygın örneklerini oluştururken, her dönemde Türk şehirlerinin temel mimari ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda Sultan II. Mahmud'un baniliğinde yaptırılmış, günümüze ulaşmış 20 adet çeşme araştırılmış yerinde incelenmiş, malzeme, çeşme elemanları, cephe özellikleri, kitabe ve süsleme gibi ana başlıklar altında ele alınmıştır.

Çeşmelerin ana şemasına bakıldığında;

1. Suyun depolandığı ve dinlendiği alan hazne (depo)
2. Alınlık bölümünde ya da ayna taşı üzerinde çeşmeyi inşa ettiren baninin ismi, dini içerikli yazı, bazen kitabe hattatı ve çeşmenin yapılış tarihinin yer aldığı kitabe,
3. Daima akan lüle ya da arada kesilebilen burma olarak da adlandırılan muslukların yer aldığı ayna taşı,
4. Musluktan akan suyun döküldüğü yer tekne (yalak) ya da kurna olarak adlandırılan bölümlerden oluştuğu görülmektedir.

Çeşmelerin plan ve mimari özellikleri sokak ya da meydanlarda yer aldığı mekana göre değişiklik göstermektedir. Mimari biçim ve plan özellikleriyapının konumuna ve ustanın el becerisine göre şekil alırken dönemin sanatsal özellikleri yansıtılarak 19. yüzyıl batı etkili dönemin süsleme çeşitlerinin yapılara yoğun bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Bu bölümde çeşmelerin, plan tipi, malzeme, çeşme elemanları ve süsleme programı açısından değerlendirilmeleri yapılacaktır.

5.1. Plan Tipi

Su mimarisi ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında çeşmelerin farklı biçimde gruplara ayrıldığı görülmektedir.⁵⁵

⁵⁵ İbrahim Hilmi Tanışık; Meydan Çeşmeleri, köşe başı çeşmeleri, sokak çeşmeleri, sebilli çeşmeler, abidevi çeşmeler olarak ayırmıştır (Tanışık, 1943, s.5). Semavi Eyice; Çeşmeleri şehir içi ve şehir dışı (menzil çeşmeleri) olarak ikiye ayırmaktadır. Menzil çeşmelerini de kendi içinde çoban çeşmeleri olarak ikiye ayırmaktadır. Şehir çeşmelerini ise meydan çeşmeleri ve duvar (cephe) çeşmeleri olarak iki alt grupta değerlendirmiştir. (Eyice, 1993, s. 279). Yılmaz Önge; Duvar çeşmeleri, köşe çeşmeleri, meydan çeşmeleri, sebillerle birlikte tasarlanan çeşmeler, namazgâh çeşmeleri, oda çeşmeleri, sütun çeşmeler ve Osmanlı yapılarının içinde, köşk ve yalı bahçelerinde dekoratif amaçlı, bir tür çeşme olarak nitelenebilecek selsebiller olmak üzere gruplandırmıştır. (Önge, 1981, s. 115). Celal Esad Arseven; Çeşmeleri buldukları yere göre mahalle, cami, şadırvan, oda çeşmeleri ve musluklar olmak üzere

Çalışma konumuz olan İstanbul'da Sultan II. Mahmud'un baniliğinde yaptırılan çeşmeler plan tipi açısından kaynaktan beslenme durumuna göre, buldukları yere göre ve cephelerine gruplandırılmaktadır.

5.1.1. Kaynaktan Beslenme Durumuna Göre Çeşmeler

Çeşmeler doğrudan kaynaktan ya da şebekeden beslenen depolu (hazneli) çeşmeler ve deposuz (haznesiz) çeşmeler olarak iki grup altında incelenebilir.

5.1.1.1. Depolu Çeşmeler

Çeşme için zayıf bir kaynaktan gelen suyun çeşmenin deposunu (haznesini) doldurması ve buradan suların kullanıma sunulması için inşa edilmiş olan yapılardır. Depolar çeşitli boyut ve ölçülerde olup, duvarları içten yalıtımlı ve sıvalı yüzeylerden oluşmaktadır. Depolu çeşmelerde zaman içerisinde depoyu besleyen kaynağın kurumması sonucunda bu çeşmelerin şebekeye bağlandığı görülmektedir. Böyle çeşmelerde, çeşmeye bitişik olarak inşa edilmiş olan deponun işlev dışı kaldığı, aslında depolu bir çeşme olarak inşa edilmişken, bu değişikliklerle şebeke suyundan beslenen bir yapıya dönüşmektedir. İncelediğimiz depolu çeşmelerde aktif olan çeşmelerin şebeke suyuna bağlandığı görülmüştür.

Çalışmamız kapsamında 9 adet depolu çeşme olduğu tespit edilmiştir. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 40, foto. 26), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 58), Karnovala Çeşmesi (1830) (s.103, foto. 108), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s.110, foto. 64), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831,1832) (s. 140, foto. 88), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s.172, foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han

gruplandırmıştır (Arseven, 1983, s. 388). Ayla Ödekan; çeşmeleri konumlarına ve fiziksel biçimlerine göre gruplandırmıştır (Ödekan, 1992, s. 294). Örcün Barışta; Çeşmeleri buldukları yere göre mimariyle bağlantılı ve bağlantısız olarak iki gruba ayırmaktadır (Barışta, 2002, s. 391).

Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 124), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 187) depolu çeşmelerdir.

Su depoları çoğunlukla kesme taş, moloz taş ve tuğla gibi malzemelerden inşa edildiği gibi bu malzemelerin karışık olarak kullanılarak inşa edildiği de görülmektedir. Büyük çoğunluğun örtü elemanı düz çatı iken çatısız örnekler de bulunmaktadır. Hazneler genellikle dört cepheli olarak inşa edilmiştir ancak sayıca az da olsa üç, beş, altı ve sekiz cepheli örnekleri de mevcuttur (Ertuğ, 2006, s. 54). 15. yüzyılda karşımıza çıkan depolu çeşme tipinin Anadolu'da uygulandığı ilk örneklerini, Afyon Gedik Ahmed Paşa Medresesi Çeşmesi (1472), Isparta Yıllankıran Çeşmesi (1519) olarak örnek gösterilebilir (Denktaş, 2002 s. 875). Bu tipin en abidevi örnekleri Üsküdar III. Ahmed Çeşmesi (1728), İstanbul Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi (1732) ve Tophane I. Mahmud Çeşmesi (1732) dir (Önge, 1997, s. 15). Karaman Ali Dede Tartan Çeşmesi (1805) (Denktaş, 2000, s. 90), Kastamonu Arslanlı Çeşme (1891-1892) (Gür, 2019, s. 392), Safranbolu Taş Minare Çeşmesi (1691) Safranbolu Sare Hanım Çeşmesi (1847) (Ertürk Bölükbaşı, 2014, s. 236), Konya Sille Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (1853) (Mutlu, 2014, s. 401) depolu çeşme örneklerindedir.

5.1.1.2. Deposuz Çeşmeler

Doğal kaynaktan ya da şehir şebekesinden su kanalları, künkler ya da borular vasıtasıyla suyun çeşmeye getirildiği, yapının cephelerindeki lüle ya da salma ya da burma olarak adlandırılan musluklar vasıtasıyla kullanıma sunulduğu çeşmelerdir. Bu grup çeşmelerin su yolu tahrip olup onarılmayanların kalıntı olarak kaldığı görülmektedir. İncelediğimiz çeşmelerin aktif olanlarının doğrudan şebeke suyuna bağlı olduğu görülmüştür.

Çalışmamız kapsamında 11 çeşmenin deposuz olduğu görülmektedir. Karyagdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 1), Beyoğlu II. Mahmud Çeşme (1820) (s. 61, foto. 18), Kandilli İskele Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 7), Fatih Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 86), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 97), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 75), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s.148, foto. 47), Beykoz II. Mahmud Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105), Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 110), Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 138) deposuz çeşmelerdir.

Bu gruba benzer Anadolu örnekleri; Erzurum Hatuniye Medresesi Duvar Çeşmesi (13.yy) (Özkan, 2018, s. 346), Kayseri Gavremoğlu Çeşmesi (1508) (Denktaş, 2000, s.35), Safranbolu Köprülü Çeşmesi (1661), Dağdelen Camii Çeşmesi (1767) (Gür, 2019, s. 391), İstanbul Beşir Ağa Sütun Çeşmesi (1737) (Ertuğ, 2006, s. 60), Manisa Ulu Cami Medrese Çeşmesi (1378) (Acun, 1999, s. 575) olarak sıralanabilir.

5.1.2. Buldukları Yere Göre Çeşmeler

Çalışma kapsamındaki çeşmeler herhangi bir yapıya bağımlı ya da bağımsız olarak inşa edilmiş ya da sonradan eklenti yapılarak bağımlı duruma getirilmiştir.

5.1.2.1. Bağımlı Çeşmeler

Bağımlı çeşmeler, yapıya bağımlı duvar çeşmeleri olarak da adlandırılan çeşmelerdendir. İncelenen çeşmelerden 9 tanesi yapılara bağımlıdır. Karyağdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 2), Beyoğlu II. Mahmud Çeşme (1820) (s.61, foto. 20), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (foto. 12), Fatih Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 140, foto. 37), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 47), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831,1832) (s. 140, foto. 89), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 106), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1938) (s. 182, foto. 125), Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 138) bağımlı çeşmeler grubundadır.

Karyağdı Çeşmesi (1813), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831,1832), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838), Galata II. Mahmud Çeşmesi sokakta ve meydanda bir duvara bağımlıyken Fatih Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826), cami duvarına, Beyoğlu II. Mahmud Çeşme (1820) kilise duvarına bağımlıdır.

İstanbul'da ve Anadolu'da bu tipin birçok örneği görülmektedir. Erzurum Kale Çeşmesi (1681) (Özkan, 2018, s. 350), Bolvadin Alaca Çeşmesi (1277), Tokat, Hatun Hanı (1239), Malazgirt Elti Hatun Cami Çeşmesi (1252), Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271), Afyon Çay Taş Medrese (1278) (Önge, 1997, s. 16), Afyon Gedik Ahmet Paşa Taş Medrese Çeşmesi (1472) (Önge, 1997, s. 57), Karaman Çarşı Çeşmesi (1605) (Denktaş, 2000, s. 34), Karaman İsmail Ağa Çeşmesi (1708) (Denktaş, 2000, s.43),

İzmir Selçuk İsa Bey (1375) (Önge, 1997, s. 55), Isparta Yılan Kırkan (1579) (Önge, 1997, s. 58), Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1721) (Barışta, 1993, s. 2) Sivasuş Paşa Çeşmesi (1602) (Pilehvarian vd, 2004, s. 58), İstanbul Emetullah Gülnuş Valide Sultan Çeşmesi (1729) (Ertuğ, 2006, s. 115), İstanbul Beyoğlu Defterdar Yokuşu Çeşmesi (1732) (Ertuğ, 2006, s. 97), örnek olarak gösterilebilecek çeşmelerdendir.

5.1.2.2. Bağımsız Çeşmeler

Bağımsız çeşmeler genellikle meydanlarda, mahalle aralarında, avlularda, iskelelerde yapılmış herhangi bir yapıyla bağı olmayan etrafı açık çeşmelerdir. Bulunduğu yere göre türlerine ayrılmaktadır. Zamanla değişen kentleşme sonucunda bu çeşmelerin bazılarında binalara bitişik ya da çok yakın etrafı gözlemlenemeyecek halde görülmektedir. İncelenen çeşmelerden 11 çeşme yapıya bağımlı değildir. Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 138), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 75), Kandilli İskele Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 7), Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 110), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s.148, foto. 95), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26), Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130) bağımsız çeşmelerdir.

Bu gruba benzer İstanbul ve Anadolu'da ki örnekleri; İstanbul Beşiktaş Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (1840) (Ertuğ, 2006, s. 177), Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi (Tanışık, 1943, s. 235), Süleymaniye Meydan Çeşmesi (1792) (Bülbül & Şenarlan, 2017, s. 108), Niğde Ulu Cami Çeşmesi (1277) (Önge, 1997, s. 50), Diyarbakır Bağcılar Sokak Çeşmesi (?) (Yeşilbaş, 2007, s. 50), Konya Ilgın Çeşmesi (13.yy) (Önge, 1997, s. 53), Karaman İbrahim Bey İmaret Çeşmesi (1432) (Önge, 1997, s. 56), Ankara Ayaş Karakaya Kaplıca Çeşmesi (16.yy) (Önge, 1997, s. 59) olarak verilebilir.

Çalışma kapsamında ele alınan bağımsız çeşmeleri kendi içinde meydan çeşmesi, sütun çeşme, iskele çeşmesi ve namazgah çeşme gibi gruplara ayırmak mümkündür.

Meydan Çeşmesi

Osmanlı çeşme mimarisinde 18. yüzyılda görülmeye başlanmış, bağımsız bir yapı olarak meydanların karşısına yapılan abidevi görünümlü çeşmelerdir (Ertuğ, 2006, s. 58).⁵⁶ İstanbul Çeşmeler Külliyesi'nde 18. yüzyıl olarak geçse de Edirne Yahya Bey Çeşmesi (1580) nde (Karademir, 2007, s.53) olduğu gibi daha erken tarihli örnekleri görülmektedir.

İncelenen çeşmelerden, Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 138), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26), Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s.172, foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130) meydan çeşmelerindedir. En anıtsal örneği Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayun önüne yaptırdığı III. Ahmed Çeşmesi (1728) (Eyice, 1993, s. 282) ve Üsküdar III. Ahmed Çeşmesi (1728)'dir (Denktaş, 2002, s. 876).Beykoz'da İshak Ağa Çeşmesi (1746) (Eyice, 1993, s. 282), Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi (1732), Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi (1732) (Pilehvarian vd, 2004, s. 27), Tophane Meydan Çeşmesi (1732) (Koçyiğit, 2013, s. 343), Edirne Kapı Mustafa Ağa Meydan Çeşmesi (1681) (Koçyiğit, 2013, s. 343), Kapalıçarşı Beşir Ağa Çeşmesi (1727) (Pilehvarian vd, 2004, s. 94) Bursa Beşir Ağa Çeşmesi (1743) (Çetinkaya, 2012 s. 52) Bursa Fatma Hanım Çeşmesi (1838) (Çetinkaya, 2012, s. 1838), Hacı Adil Bey Çeşmesi (1916) (Karademir, 2007, s. 134), Edirne Ticaret Lisesi Çeşmesi (1916) (Karademir, 2007, s. 133)meydan çeşmelerine örnek olarak gösterilebilir.

Sütun Çeşme

Osmanlı çeşme mimarisinde 18. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Mermer direğin içine bir su kanalı oyularak önüne musluk ya da lüle konularak su akması sağlanan çeşme tipidir (Ertuğ, 2006, s. 58). Çalışmada ele alınan çeşmelerden, Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 95), Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 111), sütun

⁵⁶ Meydan çeşmeleri adından da anlaşılacağı üzere halkın su ihtiyacını karşılamak üzere meydanlara inşa edilen çeşmelerdir. Sadece fonksiyonel amaçlarla inşa edilmeyen meydan çeşmeleri sosyal bir değişimin de habercisi olmuşlardır. Bu bağlamda meydan çeşmelerinin en abidevi örneklerini devletin başkenti olan İstanbul'da görülmektedir (Koçyiğit, 2019, s. 341).

çeşmeleridir. Bu tipin ilk örneği Sümbül Efendi Cami avlusundaki Hacı Beşir Ağa (1737) Çeşmesi'dir (Ertuğ, 2006, s. 60). Beykoz İshak Ağa Çeşmesi (1749) (Egemen, 1993, s. 436), Ahmed Kamili Efendi Çeşmesi (1813) (Pilehvarian, 2004, s. 152), Hüsrev Paşa Kütüphanesi Çeşmesi (1858) (Egemen, 1993, s. 396), Beykoz Mustafa Paşa Çeşmesi (1841-1842) (Ertuğ, 2006, s. 71) sütun çeşme örneklerindedir.

İskele Çeşmesi

Osmanlı çeşme mimarisinde 18. yüzyılda karşılaşılan bir diğer çeşme tipidir. Boğaziçi ve Haliç sahillerinde denizden gelenlerin ya da sandalla dolaşanların istifade edebilmesi için yapılan küçük sahil çeşmeleridir (Denktaş, 2002, s. 876). İncelenen çeşmelerden Kandilli İskele Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 7) iskele çeşmedir. Küçük Su Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (1806) (Denktaş, 2002, s. 876). Çengelköy Ahmet Ağa Çeşmesi (1854) (Egemen, 1993, s. 60), İstinye İskele Çeşmesi (1908) (Egemen, 1993, s. 445), Kuzguncuk İskele Çeşmesi (1792) (Egemen, 1993, s. 476), Paşabahçe İskele Çeşmesi (?) (Egemen, 1993, s. 686) iskele çeşme örneklerindedir.

Namazgah Çeşmesi

Osmanlı mimarisinde 16. yüzyılda ortaya çıkan bu tip (Ertuğ, 2006, s. 61) genellikle şehirlerarası menzil noktalarında şehrin çevresindeki mesire yerlerinde abdest almak, su içmek, hayvanları sulamak için yapılan çeşmelerdir⁵⁷ (Pilehvarian vd, 2004, s. 27). Namazgah çeşmeler kimi zaman bağımlı kimi zaman bağımsız olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 75) bağımsız dikili taş görünümünde olduğundan bu grupta değerlendirilmiştir.

Bu tipin en eski ve en dikkat çekici örneği Sulukule Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi'dir (1583) (Ertuğ, 2006, s. 61). Edirne Sarayı Namazgahlı Çeşme (1678-1679) (Özer & Dündar, 2021, s. 623), Kadıköy Ayrılık Çeşmesi (1602) (Eyice, 1991, s. 282),

⁵⁷ Namazgahların genel görünümü, halkın abdest alma ve su içme ihtiyacını karşılayan bir kuyu ya da çeşme, kıbleyi gösteren ve mihrap görevi gören bir namazgah taşı, taşın önünde en az bir kişinin namaz kılabilceği kadar bir set ve gölgesinde hem dinlenen hem de ibadet edilen bir ya da birkaç ağaçtan ibaret bir alandır. Namazgahlar daha ziyade yaz mevsimlerinde ve özellikle sıcak aylarda hizmet veren, cuma, teravîh ve bayram gibi cemaatin yoğun olduğu namazlar için vakfedilmiş açık hava ibadetgahlarıdır (Özdamar, 1988, s. 221).

Piyalepaşa Kadınlar Çeşmesi (1786) (Özdamar, 1988, s. 231), Bozcaada Namazgah Meydanı Çeşmesi (1752) (Yavaş, 2009, s. 140), Nefise Hanım Namazgah Çeşmesi (1817) (Özdamar, 1988, s. 233), Zeytinburnu Hacı Bayram Efendi Çeşmesi (1779) (Özdamar, 1988, s.227), Vezirköprü Namazgah Çeşmesi (17.yy) (Bayraktar, 2005, s. 267), Erzurum Rauf Paşa Namazgah Çeşmesi (1823) (Özkan, 2018, s. 364), Gebze Namazgah Çeşmesi (1773) (Yavuzylmaz, 2018, s. 579) namazgah çeşme tipine örnek olarak gösterilebilir.

5.1.3. Cephelerine Göre Çeşmeler

5.1.3.1. Tek Cepheli Çeşmeler

İncelenen çeşmelerden Karyağdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 1), Beyoğlu II. Mahmud Çeşme (1815) (s. 61, foto. 20), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 12), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 47), Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 75), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 88), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 125),(Foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130), Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 182) tek cepheli çeşmelerdir.

Tek cepheli çeşmeler İstanbul ve Anadolu’da en sık tercih edilen cephe tipidir. Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1730) (Barışta, 1993, s. 9), Beşiktaş Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (1797), Kumkapı Selim Han Çeşmesi (1799) (Pilehvarian vd, 2004, s. 84), Kızılören Emir Kutlu Kervansaray Çeşmesi (1204), Ağzıkarahan Çeşmesi (1239), Sivas Gökmedrese Çeşmesi (1271) (Denktaş, 2002, s. 875), Erzurum Hüseyin Ağa Çeşmesi (1823) (Özkan, 2013, s. 363), Diyarbakır Behram Paşa (?) (Yeşilbaş, 2007 s. 50), Bursa Hacılar Çeşmesi (1749) (Çetinkaya, 2024, s. 45), Fatma Hanım Çeşmesi (1838) (Çetinkaya, 2012, s. 52) tek cepheli çeşme örneklerindedir.

5.1.3.2. İki Cepheli Çeşmeler

Ele alınan çeşmelerden Kandilli İskele Çeşmesi (1817) (s. 172, foto.7) iki cepheli bir çeşmedir. Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi (1732) (Pilehvarian vd, 2004, s. 75), Topkapı III. Ahmed Kütüphanesi Çeşmesi (1975) (Egemen, 1993, s.78), Kayseri Hacı Veled Çeşmesi (1545) (Denktaş, 2000, s. 260) Safranbolu Aşağı Çiftlik Köyü Çeşmesi (1785) (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 102) iki cepheli çeşme örneklerindedir.

5.1.3.3. Üç Cepheli Çeşmeler

İncelenen çeşmelerden, Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1814-1815) (s. 69, foto. 26), Fatih Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37) ve Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 88) üç cepheli çeşmelerdir. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) aynı zamanda köşe çeşmesidir. Fındıklı Ahmet Paşa Çeşmesi (1732) (Pilehvarian vd, 2004, s. 74), Sivrikapı Saliha Sultan Çeşmesi (1725) (Pilehvarian vd, 2004, s. 72), Sultanahmed Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi (1788) (Pilehvarian vd, 2004, s. 82), Diyarbakır Hatun Katsal Çeşmesi (?) (Yeşilbaş, 2007, s. 55) üç cepheli çeşme örneklerindedir.

5.1.3.4. Dört Cepheli Çeşmeler

Çalışma kapsamındaki çeşmelerden, Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 93, foto. 95) ve Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 110) dört cepheli çeşmelerdir. Kadırga Esmâ Sultan Çeşmesi (1779) (Pilehvarian vd, 2004, s. 81), İstinye Ahmed Şemseddin Efendi Çeşmesi (1767) (Pilehvarian vd, 2004, s. 80), Üsküdar III. Ahmed Han Çeşmesi (1728) Topkapı III. Ahmed Han Çeşmesi (1728) (Egemen, 1993, s. 80) dört cepheli çeşme örneklerindedir.

5.1.4. Cephe Düzenlemelerine Göre Çeşmeler

5.1.4.1. Yuvarlak Kemerli Çeşmeler

İncelenen çeşmelerden, Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1814-1815) (s. 69, foto. 26), Karnovalı Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), yuvarlak kemerli çeşmelerdir.

İstanbul'da ve Anadolu'da en sık örnekleri görülen kemer biçimidir.⁵⁸ Afyon Çay Taş Medrese Çeşmesi (1278) (Önge, 1997, s. 51), Kayseri Sahibiye Çeşmesi (1266) (Denktaş, 1994, s. 28), Niğde Ulu Camii Çeşmesi (1277) (Önge, 1997, s. 50), Kastamonu Küre Aşağı Mescid Camii Çeşmesi (16-17. yy) (Gür, 2019 s. 406), Topkapı Ahmet Han Çeşmesi (1723) (Egemen, 1993, s.76), Taksim I. Mahmud Çeşmesi (1732) (Barışta, 1993, s. 37), Paşa Baba Çeşmesi (1812) (Bayfidan, 2019, s. 21), Kaptan Gazi Hasan Paşa Çeşmesi (1782) (Tanışık, 1943, s. 130), Bursa Darüßade Ağası Çeşmesi (1743) (Çetinkaya, 2012, s. 1749) yuvarlak kemerli çeşmelerdir.

5.1.4.2. Düz Atkı Kemerli Çeşmeler

Çalışılan çeşmelerden Karyagdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 1), Beyoğlu II. Mahmud Çeşme (1815) (s. 61, foto. 64), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 12), Fatih Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 47), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 125), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130), Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 140) düz atkı kemerli çeşmelerdir.

Salih Ağa Çeşmesi (1813) (Bayfidan, 2019, s. 24), Galata Mevlevihanesi Çeşmesi (1819) (Bayfidan, 2019, s. 30), Huşyar Kadın Çeşmesi (1840) (Bayfidan, 2019, s. 43), Ali Rıza Paşa Çeşmesi (1833) (Bayfidan, 2019, s. 39), Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (1846) (Egemen, 1993, s. 214), Üsküdar Arif Hikmet Efendi Çeşmesi (1858)

⁵⁸ Anadolu'da yuvarlak kemer uygulaması, 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda yoğunlaşır. En erken tarihli örnekler Niğde, Afyon ve Kayseri'de görülen 13. yüzyıla ait olan çeşmelerdir. Bu durum her dönemde yuvarlak kemer uygulaması görüldüğünü gösterir (Aktaş, 2009, s. 273).

(Egemen, 1993, s. 146), Selim III Çeşmesi (1790) (Tanışık, 1943, s. 146), Bilal Ağa Çeşmesi (1796) (Tanışık, 1943, s. 157) Erzurum Mahmudiye Camii Çeşmesi (18. yy) (Yurttaş & Özkan, 2002, s. 133), Bursa Fatma Hanım Çeşmesi (1838) (Çetinkaya, 2012, s. 52), Kavaklı Çeşmesi (1838) (Çetinkaya, 2012, s. 48) düz atkı kemerli çeşme örneklerindedir.

5.1.4.3. Dalgalı Kemerli Çeşmeler

İncelenen çeşmelerden, Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 88) dalgalı kemerli çeşmedir. Araştırma kapsamımızdaki çeşmelerden sadece Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi bu kemer biçiminde olan çeşmedir. Bereketzade Çeşmesi (1732) (Bayfidan, 2019, s. 46), Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (1841) (Bayfidan, 2019, s. 46), Anadolu Hisarı Benlizade Ahmet Raşid Efendi Çeşmesi (1786) (Egemen, 1993, s. 183), Abdülhamit I. Çeşmesi (1782) (Tanışık, 1943, s. 133) Dolmabahçe İdris Ağa Çeşmesi (1785) (Tanışık, 1943, s. 140) dalgalı kemerli çeşme örneklerindedir.

5.1.4.4. Kemersiz Çeşmeler

Ele alınan çeşmelerden, Kandilli İskele Çeşmesi (1817) (s. 47, foto 7), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 75), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 95), Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 110) kemersiz çeşmelerdendir.

Fesahat Usta Çeşmesi (1801) (Bayfidan, 2019, s. 18), Kaptan-ı Derya Sadrazam Hüsrev Paşa Çeşmesi (1843) (Bayfidan, 2019, s. 60), Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (1793), (Tanışık, 1943, s. 151) kemersiz yapılmış çeşme örneklerindedir.

5.2. Malzeme

19. yüzyıl Osmanlı çeşmelerinde kullanılan malzeme mermer, taş ve tuğladır. Çalışma kapsamımızda incelemiş olduğumuz Sultan II. Mahmud'un yaptırmış olduğu 20 adet çeşmenin ana malzemesi mermerdir. Bazı çeşmelerin depolarının beden duvarlarında ve çatılarında taş ve tuğla malzemelerde de kullanıldığı görülürken çeşmelerin asıl kullanım alanlarının tamamı mermer ile kaplanmıştır.

5.2.1. Mermer

İncelediğimiz yirmi çeşmenin hepsinin asıl kullanım alanında ana cephede mermer kullanılmıştır. Bütün süslemeler, mermer oyularak ya da kabartılarak yapılmıştır. Karyağdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 1), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820) (s. 61, foto. 20), Kandilli Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 7), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 47), Tarabya II. Mahmut Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68), Beylerbeyi II. Mahmud Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 95), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105), Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 110), Eyüp Mihrimah Sultan II. Mahmud Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 125) , Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 138) tamamında mermer kullanılıp başka malzemeye yer verilmeyen çeşmelerdir.

Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) alınlık, kitabe, ayna taşı, tekne (yalak), yan cephelerdeki kitabeler ve arka cephedeki süsleme ayrıntısında mermer malzeme kullanılmıştır. Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) kitabesi, ayna taşı, tekne (yalak) sekisi mermer malzemedan yapılmıştır. Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi'nin (1825-1826) çatı dışında kalan bölümlerin tamamında mermer malzeme kullanıldığı görülmektedir. Karnoala Çeşmesi (1830), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830), Kuru Çeşme (1831), alınlık, kitabesi, ayna taşı, tekne (yalak) bölümlerinde mermer malzeme kullanılmıştır. Kavacık Çeşmesi (1837-1838) tekne (yalak) bölümü dışında tamamı mermerden yapılmıştır. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) ve Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) ön cepheleri mermer malzeme ile kaplanmıştır.

5.2.2. Taş

İncelemiş olduğumuz II. Mahmud çeşmelerinin asıl kullanım alanının tamamında mermer kullanılırken depolu çeşmelerin beden duvarları almaşık örgü ya da kesme taş malzemedir. Kesme taş örgü üzerine sıva uygulaması yapılmıştır. Taş malzeme incelenen dokuz çeşme de moloz taş ve kesme taş olarak görülmektedir.

Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 12), Karnoala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 75), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Çengelköy II. Mahmud Han

Çeşmesi'nin (1831-1832) (s. 140, foto. 88), Kavacık Çeşmesi (1838-1838) (s. 165, foto. 110), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130) taş malzemenin görüldüğü yapılarıdır.

Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi'nin (1822) asıl kullanım alanı dışında kalan bölümü olan depo beden duvarları taş malzemededen yapılmış ince sıva ile sıvanmıştır. Düz çatısı taştan yapılmış ve ince sıva ile sıvanmıştır. Eminönü II. Mahmud Çeşmesi'nin (1822) asıl kullanım alanı dışında kalan duvar yüzeyi kesme taştan örülmüştür. Karnoala Çeşmesi'nin (1830) deposunun beden duvarları kesme taştan yapılmıştır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi'nin (1830) depo duvarlarında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Namazgah Çeşmesi'nin (1831) ayna taşının yaslandığı duvar kesme taştan örülmüş ve ince sıva ile yüzeyi sıvanmıştır. Kuru Çeşme (1831) deposunun beden duvarlarında almaşık örgü kullanılmıştır. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi'nin (1831-1832) iki yan cepheleri kesme taştan yapılmış olup ince sıva ile sıvanmıştır. Kavacık Çeşmesi'nin (1838-1838), yalak bölümü kesme taştan yapılmıştır. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) ve Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) depolarının üç duvarı taş malzemededen yapılmıştır.

5.2.3. Tuğla

Tuğla, araştırma dahilinde incelenen çeşmelerde en az rastlanan malzemedir. Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37), Karnoala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), olmak üzere dört çeşmede kullanılmaktadır.

Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi'nin (1825-1826), kırma çatısı tuğla (kiremit) ile kapatılmıştır. Karnoala Çeşmesi'nin (1830), ön cephesindeki yuvarlak kemerin iç kısmı tuğla ile kaplanmıştır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830), ön cephedeki yuvarlak kemerde ve yine ön cephenin beden duvarlarında tuğla malzeme görülmektedir. Kuru Çeşme'nin (1831), asıl kullanım alanı dışında ki beden duvarlarında sıra tuğla kullanılmıştır.

Kullanılan malzemelere bakıldığında mermerin Sultan II. Mahmud dönemi çeşmelerinin ana malzemesi olduğu görülmektedir. Mermer asıl alan dediğimiz

çeşmelerin kullanım alanını kaplamakta, taş ve tuğlanın beden duvarlarında tercih edildiği görülmektedir.

5.3. Çeşme Elemanları

Araştırma konumuz olan çeşmeler yapı elemanlarıyla değerlendirilmiştir. Örtü elemanı, saçak, taç (alınlık), kemer, kitabe ve tuğra, ayak (sütun-sütunce), ayna taşı, lüle-musluk, tas nişi, su yalıkları ve dinlenme sekisi değerlendirmeye dahil edilmiştir.

5.3.1. Örtü Elemanı

İncelediğimiz eserlerde örtü elemanı genelde depolu çeşmelerde görülmektedir. Duvar çeşmelerinde ve sütun çeşmelerde örtü elemanı yoktur. Bir duvar çeşmesi olan Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37), diğer duvar çeşmelerinden farklı olarak dışa taşıntılı ve avlu duvarı ile devam eden kırma çatı biçimi ile inşa edildiği görülmektedir. İncelediğimiz depolu çeşmelerde örtü elemanı biçimi düz damdır. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 93, foto. 64), Karnovala II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 88), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117) ve Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130) örtü elemanı düz dam olan çeşmelerdir.

5.3.2. Saçak

İncelediğimiz çeşmelerde, farklı saçak biçimleri kullanılmıştır. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Karnovala Çeşmesi'nde yuvarlak biçimli saçak tercih edilmiştir. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 12), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 47), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105) Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117) Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130) Eyüp Mihrimah Sultan II. Mahmud Çeşmesi

(1838) (s. 189, foto. 125), Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 138) düz saçaklı eserlerdir. Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826), volütlü kıvrımlı bir silme üzerine çatı kiremitleri bulunmaktadır. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1831-1832) dalgalı bir silme şeklinde saçak biçimi görülmektedir. Saçak biçimi genelde bir silme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yüzeysel derinlikler yapıların bitiş noktalarında tepede kıvrımlı saçak biçimleriyle tamamlanmıştır.

5.3.3. Taç (Alınlık)

İncelediğimiz çeşmelerde alınlık bölümü bulunan çeşmelerin düz bırakıldığı ve çoğunlukla üstüne sultan tuğrasının içinde bulunduğu bir rozet yerleştirildiği görülmektedir. Çeşmelerin dokuzunda alınlık bölümü vardır. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 39) alınlık bölümü kademeli iç içe geçmiş yuvarlak kemerler ile yükseltilmiş sade bir biçimde düzenlenmiştir. Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37) alınlık bölümü yükseltilmiş bir silme ile sonlandırılmıştır. Ön cephede düz görünüşe sahip olsa da tahrip görmüş olan yapıda kalan kalıntılardan üzerinde bir rozetin olduğu görülmektedir. Yan cephe alınlıklarında ise kenger yapraklı süsleme motifi bulunmaktadır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820) (s. 61, foto. 21) alınlık bölümü yarım ay şeklinde sade olarak düzenlenmiş ortasına oval bir rozet yerleştirilmiştir. Karnoala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 59) alınlık bölümü yarım ay şeklinde düzenlenmiş ve ortasına oval bir rozet üzerine sultanın tuğrası yerleştirilmiştir. Günümüzde tuğra altın sarısı rengine boyanmıştır. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 91) alınlık bölümü dalgalı bir silme saçak ile sonlandırılmıştır. Alınlık üzerinde bir rozet içerisinde sultan tuğrası yer almaktadır. İki yanda vazodan çıkan çiçek motifleri bulunmaktadır. Rozet çevresi tuğra ve çiçekler günümüzde altın sarısı rengine boyanmıştır. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 118) alınlık bölümü sade bir zemin olarak ele alınmış üzerine etrafı nesneli figürler ile süslenmiş bir rozet yerleştirilmiştir. Rozet içerisinde altın sarısına boyanmış sultan tuğrası bulunmaktadır. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 132) alınlık bölümü sade olarak düzenlenmiştir. Aktif olmayan tahrip edilmiş olan çeşmenin alınlığını incelediğimizde bir rozetin varlığının olduğuna dair izler görülmektedir. Eyüp Mihrimah Sultan II. Mahmud Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 126) alınlık bölümü sade bir zemin olarak düzenlenmiş ve üzerine oval bir niş içerisinde sultan tuğrası

yerleştirilmiştir. Oval nişin içi günümüzde yeşile, tuğra altın sarısı rengine boyanmıştır. Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 139) alınlık bölümü iki yönden yay şeklinde düzenlenmiş orta açıklıkta vazodan çıkan kırılmış kenger yaprakları görülmektedir. Alınlık ortasına vazonun oturduğu oval bir rozet etrafı yaprak motifleriyle süslenmiştir.

İncelediğimiz çeşmelerden dördünde taç kullanıldığı tespit edilmiştir. Kandilli İskele Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 7) Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 69) Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 76) Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 96) taç kullanılan çeşmelerdir. Kandilli İskele Çeşmesi'nin (1817) (s. 47, foto. 7) dikdörtgen kademeli sade bir tacı bulunmaktadır. Tarabya II. Mahmud Çeşmesi'nin (1831) (s. 116, foto. 69) tacı dikdörtgen kademeli olarak düzenlenmiş etrafı kenger yaprakları ile çevrelenmiş ve en üstte kademede yapraklar bir yuvarlak topuz oluşturmuştur. Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 76) ayna taşı üzerine dikdörtgen kademeli bir taç oturturulmuş ve üzerine ikinci bir kitabe yazılmıştır. Günümüzde kitabe zemini yeşile boyanmıştır. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 96) tacı oldukça gösterişlidir. Tacın iki yanında vazodan çıkan kenger yaprakları taşar vaziyette işlenmiştir. Ortada bir rozet ve içerisinde sultan tuğrası bulunmaktadır. Tepede kenger yapraklarından oluşturulan kompozisyon yaprakları yere kadar uzanmaktadır. Ön cephede yer alan taç arka cephede de aynısı olacak şekilde uygulandığı görülmektedir. Çalışmamız kapsamındaki diğer yedi çeşmemiz olan Karyağdı Çeşmesi (1817), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1820), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829), Kuru Çeşme (1831), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837), Kavacık Çeşmesi'nde (1837-1838) taç ya da alınlık bölümüne yer verilmemiştir.

5.3.4. Kemer

Çeşmelerin cephesini, ayna taşını çevreleyen ve biçimlendiren bir yapı elemanı olan kemer, araştırma kapsamımız olan çeşmelerde biçimsel değişiklik göstermektedir. 19. yüzyıl çeşmelerinde kemer biçimi daha sade bazen de dekoratif ve derinlik oluşturmadan bir silme biçiminde ele alındığı görülmektedir.

İncelediğimiz çeşmelerde üç çeşme Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26), Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), ön cephede yuvarlak kemer derin bir niş oluşturmuş aynı

zamanda yapı önünde saçak görevi de görmüştür. 11 çeşme Karyağdı Çeşmesi (1831) (s. 40, foto. 6) Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820) (s. 61, foto. 20), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 12), Fatih Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 148, foto. 48), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 38), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 125) Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130), Galata II. Mahmud (s. 197, foto. 138) Çeşmesi düz atkı kemerli olduğu tespit edilmiş ve aynalık bölümü üzerine yerleştirilmiştir. Yapıların ön cepheleri silmeler ile kuşatılmıştır. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 88) dalgalı kemerli çeşmedir. Düz atkı kemer yapılarında en çok tercih edilen kemer olmuş ve çeşmelerde çoğu zaman bir silme şeklinde kendini göstermiştir. Yapı cepheleri silmeler ile çerçeve içine alınmıştır.

5.3.5. Kitabe ve Tuğra

Çeşme kitabelerinde, özgün isimlerin yanında banileri, ustaları, nakkaşları, memleketleri (nereli oldukları), lakapları, isimlerinin başındaki ve sonundaki unvanları, tarikat mensubu ya da din görevlisi oldukları, adına çeşmeler inşa edilirken banilerinin bu dönemde yaşayıp yaşamadıkları ve cinsiyet tayinleri gibi çok geniş bilgi yelpazesine sahip olmak mümkündür. Tarihi eserlerin hepsinde olduğu gibi kitabeler tarih ve bani bilgisi vermesi açısından önemlidir. Çeşmelerde kitabeler genellikle ön cephede kitabelik bölümünde, ayna taşı üzerinde ya da alınlık bölümünde yer almaktadır. İncelediğimiz çeşmelerin tamamının kitabeleri tarafımızca yeniden okunmuştur.⁵⁹

Araştırma konumuz olan 20 adet çeşmenin 19'unun kitabe bilgileri bulunmaktadır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (H.1246 M.1830) (s. 110, foto. 65) üzerinde kitabe yer almamaktadır. Kaynaklarda geçen kitabe bilgilerine göre Sultan II. Mahmud baniliğinde yaptırıldığı tespit edilmiş ve çalışmamıza eklenmiştir. Çeşmelerin hepsi tarih, içerik ve tuğra bilgisine göre Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılmış sultan çeşmeleridir. Sultan baniliğinde yapılan yapılarda tarih kitabesinin dışında bize yaptıran

⁵⁹ Araştırmamız kapsamındaki çeşmelerin kitabeleri ve tuğraların tamamının içerikleri katalog bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

bilgisi vermesi açısında önemli olan bir diğer ayrıntı sultan tuğrasıdır. Kitabenin üstünde, arasında olmak üzere çeşmelerin bazılarında Sultan II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır. Kitabesini incelediğimiz çeşmelerin tamamı, yapıların ön cephesine mermer zemin üzerine kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde yazılmıştır.

Yapım yılı sırasına göre kitabelerin ve tuğranın çeşme üzerinde bulunduğu yer ve içerik bilgisi şu şekildedir;

Karyağdı Çeşmesi'ni (40, foto. 4) Sultan II. Mahmud, hükümdarlığının beşinci yılında yaptırmıştır. Kitabesi H.1228 (1813) tarihini ve banisinin adını veren iki yanda bulunan ayaklar üzerine kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Kitabenin yazıldığı bölüm incelediğimiz diğer çeşmelere göre farklılık göstermektedir. Tuğra bulunmayan çeşmede banisinin adı kitabe içerisinde geçmektedir.

Kandilli Çeşmesi'ni (s. 47, foto. 8) Sultan II. Mahmud hükümdarlığının dokuzuncu yılında yaptırmıştır. Ayna taşı üzerinde Sultan II. Mahmud'a ait tuğra bulunmaktadır. Tuğra'nın hemen altında H.1232 (1817) tarih yılı eklenmiştir. Tarih ve tuğra kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Sultan tuğrası bize bani bilgisi vermektedir.

Eminönü II. Mahmud Çeşmesi'ni (s. 53, foto. 14) Sultan II. Mahmud hükümdarlığının on bir ve on iki yılında yaptırmıştır. Kitabe saçak altı ve silme arasına yerleştirilmiştir H.1235 (1819-20) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Kitabe bölümünde sultan tuğrası bulunmaktadır.

Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi'ni (s. 61, foto. 21) Sultan II. Mahmud hükümdarlığının on ikinci yılında yaptırmıştır. Kitabe ayna taşı üzerinde silme ve saçak arasındadır. H.1235 (1820) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Kitabe satırları arasında sultan tuğrası bulunmaktadır.

Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi'ni (s. 69, foto. 28) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının on dördüncü yılında yaptırmıştır. Kitabe üç cephesine yerleştirilmiştir. Aynalık bölümündeki kitabede banisinin adı ve sultan tuğrası kabartma ve oyma tekniği

ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde yazılmıştır. Kuzey ve güney yöndeki cephelerindeki kitabelerde H.1237(1822) tarihi ve İnsan Suresi' ne ait ayetler kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Arapça, mermer zemine yazılmıştır.

Fatih Sultan II. Mahmud Han Çeşmesi'ni (s. 81, foto. 38) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının on yedi ve on sekizinci yılında yaptırmıştır. Kitabe ayna taşı üzerinde iki silme arasına yerleştirilmiştir. H.1241 (1825-26) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Alınlık bölümünde madalyon içinde bulunan sultan tuğrası günümüze ulaşmamıştır.

Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi'ni (s. 93, foto. 50) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi ikinci yılında yaptırmıştır. Kitabe saçak altı ve silme arasına yerleştirilmiştir. H.1245 (1829) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Tuğra bulunmayan çeşme de kitabeyi yazan Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi adı ve bilgisi kitabe içerisinde geçmektedir.

Karnoala Çeşmesi'ni (s. 103, foto. 60) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi ikinci yılında yaptırmıştır. Kitabe ayna taşı üzerinde iki silme arasına yerleştirilmiştir. H.1246 (1830) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Hattat Şair Rıfat Efendi adı ve bilgisi kitabe içerisinde geçmektedir. Alınlık bölümünde madalyon içinde sultan tuğrası bulunmaktadır.

Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (s. 110, foto. 64) orijinal kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Beyoğlu Belediyesi tarafından 2007'de restore edilen çeşmenin yanına kaynaklarda geçen kitabesi ve tarihi yazılıp asılmıştır. Bu kitabeye göre çeşme, Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi ikinci yılında Sultan II. Mahmud baniliğinde H.1246 (1830) yılında yaptırıldığı bilgisi bulunmaktadır.

Tarabya II. Mahmud Çeşmesi'ni (s. 116, foto. 70) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi üçüncü yılında yaptırmıştır. Kitabe ayna taşı üzerine silme altına dört cephesine yazılmıştır. H.1247 (1831) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Hattat Şair Rıfat Efendi adı ve bilgisi kitabe içerisinde geçmektedir. Tuğrası bulunmamaktadır.

Namazgah Çeşmesi'ni (s. 123, foto. 77) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi üçüncü yılında yaptırmıştır. Kitabe ayna taşı üzerine ve taç bölümüne yerleştirilmiştir. H.1247 (1831) tarihi ve Hattat Şair Rıfat Efendi adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır.

Banisinin adı taç bölümüne yazılan ikinci bir kitabede geçmektedir. Namazgah bölümü mihrabında mermer zemin üzerine celi ta'lik hatla Arapça yazılmış, Al-i İmran Suresi 37. ayet geçmektedir. Sultan tuğrası aynalık bölümünde bulunan kitabenin üstüne yerleştirilmiştir.

Kuru Çeşme'yi (s. 133, foto. 84) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi üçüncü yılında yaptırmıştır. Kitabe ayna taşı üzerine iki silme arasına yerleştirilmiştir. H.1247 (1831) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi adı ve bilgisi kitabe içerisinde geçmektedir. Tuğrası bulunmamaktadır.

Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (s. 140, foto. 88) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü yılında yaptırıldığı düşünülmektedir. Kitabe ayna taşı üstünde iki silme arasında Enbiya Suresi 30. ayet, celi ta'lik hatla Arapça yazılmıştır. Tarih ve bani bilgisi yoktur. Alınlık bölümüne rozet içerisinde yerleştirilen Sultan II. Mahmud tuğrası bize bani bilgisi vermektedir. Çeşme kaynaklar da H.1247 (1831-32) yılları arasına tarihlendirilmiştir.

Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (s. 148, foto. 99) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü yılında yaptırıldığı düşünülmektedir. Kitabe ayna taşı üzerindeki iki silme arasına dört cephesinde kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Bani adı batı kitabesi içinde geçmektedir. Kitabe içerisinde tarih bilgisi yoktur. Ön ve arka cephelerinde alınlık bölümüne rozet içerisine sultan tuğrası yerleştirilmiştir. Çeşme kaynaklarda H.1247 (1831-32) yılları arasına tarihlendirilmiştir.

Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (s. 158, foto. 107) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi sekizinci ve yirmi dokuzuncu yılında yaptırıldığı düşünülmektedir. Kitabe ayna taşı üzerinde iki silme arasına kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yerleştirilmiştir. Bani adı kitabe içinde geçerken, tarih bilgisi yoktur. Ön cephede kitabe arasına sultan tuğrası oval

bir rozet içerisine yerleştirilmiştir. Çeşme kaynaklarda H.1252 (1836-37) yılları arasına yerleştirilmiştir.

Kavacık Çeşmesi (s. 165, foto. 111) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi sekizinci ve yirmi dokuzuncu yılında yaptırıldığı düşünülmektedir. Kitabe sütun çeşmenin gövdesi üzerine dört cephesine, kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yerleştirilmiştir. Bani adı ve Hattat Tahsin adı kitabe içinde geçerken, tarih bilgisi yoktur. Tuğrası bulunmayan çeşme kaynaklarda H.1252 (1836-37) yılları arasına tarihlendirilmiştir.

Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi'ni (s. 189 foto. 123) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının yirmi sekizinci ve yirmi dokuzuncu yılında yaptırmıştır. Kitabe ayna taşı üzerindeki iki silme arasına yerleştirilmiştir. H.1252 (1837-38) tarihi, banisinin adı ve Hattat Yesarizade adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Kitabenin üzerine oval bir rozet içerisinde sultan tuğrası yerleştirilmiştir.

Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi'ni (s. 182, foto. 126) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının otuzuncu yılında yaptırmıştır. Kitabe alınlık üzerine yerleştirilmiştir. H.1254 (1838) tarihi ve banisinin adı kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yazılmıştır. Kitabenin üzerine oval bir rozet içerisinde sultan tuğrası yerleştirilmiştir.

Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (s. 189, foto. 133) Sultan II. Mahmud Han hükümdarlığının otuzuncu ve otuz birinci yılında yaptırıldığı düşünülmektedir. Kitabe ayna taşı üzerindeki iki silme arasına kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yerleştirilmiştir. Bani bilgisi kitabe içerisinde geçmektedir. Tuğrası bulunmayan çeşme kaynaklarda H.1254 (1838-39) yılları arasına tarihlendirilmiştir.

Galata Sultan II. Mahmut Çeşmesi (s. 197, foto. 140) aynalık bölümünde bulunan kitabe kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde mermer zemine yerleştirilmiştir. Tahrip olmuş kitabede bani olarak Sultan II. Mahmud'un adından başka bir bilgi bulunmamaktadır. Tuğrası olmayan çeşmenin kaynaklarda tarihlendirme bilgisi bulunmamıştır.

Kitabelerin hepsinde sultanı öven sözler ve şiirler bulunmaktadır. Tarih kayıtları hicri olarak kitabe üzerine not düşülmüştür. Bazı çeşmelerde kitabe içine hattat ve şair bilgisi de verilmiştir. Tarabya II. Mahmud Çeşmesi, Karnovala Çeşmesi ve Namazgah Çeşmesi'nde şair adı olarak Şair Rıfat Efendi⁶⁰ adı geçmektedir. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi ve Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi'nde hattat adı olarak Kazasker Yesarizade Mustafa İzzet Efendi⁶¹ adı geçmektedir. Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi'nde Şair Pertev Mehmed Said Paşa⁶² adı geçmektedir. Kavacık Çeşmesi'nde Hasan Tahsin Efendi⁶³ adı geçmektedir. Kitabeler çeşmelerin ön cephesine yerleştirilmiştir.

5.3.6. Ayak, Sütun, Sütunce

Araştırmamız kapsamındaki çeşmelerin geneline bakıldığında nişsiz düz cepheli çeşmeler yoğun olduğundan ayak sayısı oldukça azdır. Yapılarda çoğunlukla sütun, gömme sütunceler ve dekoratif plasterler görülür. Dikili taş biçiminde tek parça sütun çeşmeler dönemin farklı çeşme tiplerini oluşturmaktadır.

Karyağdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 6) düz atkı kemerini iki dikdörtgen ayak üzerine oturmaktadır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820) (s. 61, foto. 20) Çeşmesi düz atkı kemeri günümüzde kırılmış tahrip olmuş gömme iki sütun üzerine oturmuş olduğu kalıntılardan tespit edilebilmektedir. Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820)

⁶⁰ Tanzimat dönemi şairlerindedir. Aksak yürüdüğü için Topal Rıfat olarak anılmaktadır. 1876 yılında vefat etmiştir. Devhatü'l-meşâyih maa zeyl, Devhatü'n-nükabâ, Verdü'l-hadâik, Ravzatü'l-azîziye, Mir'âtü'l-makâsîd fî def 'i'l-mefâsîd isimli eserleri vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz (Beyan, 2008, s. 104).

⁶¹ Sultan II. Mahmud Dönemi'nin önemli hattatlarındandır. Bizatihi sultanın isteği üzere küçük yaşta Enderun Mektebi'nde yetiştirilmesi sağlanmıştır. Birçok onarım ve yeni yapı kitabelerinde adı geçmektedir. Çırağan Küçük Mecidiye Cami, Yenikapı Mevlevihane Muvakkithanesi, Ayasofya Camii hünkâr mahfili, Kahire Kavalalı Mehmed Ali Paşa Türbesi, Bezmiâlem Vâlide Sultan Mektebi, Hırka-i Şerif Cami kitabesi hat örneklerindedir. Aynı dönemde müezzinlik ve hatiplikte yapmıştır. Daha sonra ki dönemlerde imamlik ve kazaskerlik görevlerinde bulunmuştur. 1876 yılında vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz (Derman, 2020, s. 304).

⁶² II. Mahmud Dönemi önemli devlet adamlarındandır. II. Mahmud'a yakınlığı ve gücü nedeniyle "Tuğsuz Padişah" diye anılan ismi olmuştur. Pertev Paşa'nın yetiştirdiği adamlar Tanzimat'ın kurucuları olmuşlardır. 1837 yılında vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz (Findley, 2007, s. 233).

⁶³ 19. yüzyıl Osmanlı hattatlarındandır. Yazılarının altına genellikle "el-Hac Hâfız Tahsin el-Hilmî" ya da kısaca "el-Hâfız Tahsin" şeklinde imza atmıştır. 1912 yılında vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz (Subaşı, 2010, s. 431).

(s. 53, foto. 12) düz atkı kemeri gömme ayaklar üzerinde oturmuştur. Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37) yan cephelerde zeminden saçağa uzanan silindirik gövdeli iki ince sütun süsleme amaçlı kullanılmıştır. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 49) düz atkı kemeri gömme iki kare sütuna oturmuştur. Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83) düz atkı kemeri iki yanda gömme kare sütunceler üzerine oturtulmuş dekoratif bir görüntü oluşturmuştur. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 90) aynalık bölümünün iki yanda gömme kare sütunceleri süslü başlıklarıyla dalgalı kemeri taşımaktadır. Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105) düz atkı kemeri, tekne (yalak) bölümünün her iki yanına sütunlar üzerine oturtulmuş ve iki yanda dekoratif gömme kare sütunceler yerleştirilmiştir. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117) aynalık bölümünün iki yanında ikiz dikdörtgen düz sütunceleri bulunmaktadır. Ön cephede depo köşelerinde dışa taşıntılı iki ayak ön cephe ile uyumlu mermer ile kaplanmıştır. Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197, foto. 141) düz atkı kemeri, iki yanda dekoratif sütun başlıklı, yivli dikdörtgen sütunceler üzerine oturmuştur. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26) sekizgen bir plana sahip olup, köşelerde düz atkı kemerler ve ön cephedeki yuvarlak kemer, on iki kare ayağa oturduğu görülmektedir. Karnoala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58) ve Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64) depo duvarları ön cephede iki ayak ile bağlanmıştır. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130) depo bölümü ön cephede iki yanda köşe ayakları bulunmaktadır. Kandilli İskele Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 7), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 75), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 75) ve Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 110) dikili taş görünümünde olan çeşmelerdir.

Çeşmelerin incelediğimizde ayak/sütun/sütuncelerin taşıyıcı ve süsleme amaçlı olarak farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Depolu çeşmelerde köşe ayakları kullanılırken duvar çeşmelerinde dekoratif ve düz sütuncelerin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Sütun çeşmeler ise tek başlarına dekoratif etki gösteren Batı etkisiyle karşımıza çıkan mimari yapılar olarak devamlılığını sağlamaktadır. 19. yüzyıl çeşme mimarisi, yüzeysel derinlikler ve daha kıvrımlı süslemeler kullanıldığından klasik dönem çeşmelerinden daha çok taşıyıcı mimari bir öğe olarak karşımıza çıkan sütunlar,

yapılarda kemer biçimlerinde ve batılı etkilerde göz önüne alındığında sade ve dekoratif bir görüntü olarak karşımıza çıkmıştır.

5.3.7. Ayna Taşı

Çeşmelerde üzerinde musluk ve lülelerin bulunduğu bölüme ayna taşı denilmektedir. İncelediğimiz çeşmelerde ayna taşlarının hepsi uzun dikdörtgen şekilde mermer malzemedен yapılmıştır. Çeşmelerde bir kemer ya da silmeler ile sınırlandırılmış ve süsleme yoğunluğunun en çok bulunduğu bölümdür. Araştırma konumuz olan çeşmelerde Karyağdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 2), Kandilli II. Mahmud Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 7), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 105), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 15), Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165 foto. 110), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 130), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 49), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 105), Karnovalı Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 58), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 64), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 68) düz sade olarak ayna taşı düzenlenmiş çeşmelerdir.

Batı etkisi ile Osmanlı toplumuna giren süsleme özelliklerinden olan nesnelî süslemeler incelediğimiz çeşmelerde yoğun şekilde görülmektedir. Fatih II. Mahmud Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 44) ayna taşı bir silme ile çevrelenmiş nesnelî süslemeler görülmektedir. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 26) ayna taşı yuvarlak bir silme ile çevrelenmiş bitkisel süsleme görülmektedir. Aynı zamanda kitabelik ve tuğra bölümü ayna taşında olan örneklerdendir. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 92) aynalık bölümü tepede dalgalı dikdörtgen bir silme ile çevrelenmiş merkezde yoğun bitkisel süslemeler görülmektedir. Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 127) aynalık bölümü düz atlı bir kemer ile sınırlandırılmış niş içerisinde görülmektedir. Ayna taşı üzerinde yoğun bitkisel süsleme görülmektedir. Namazgah Çeşme (1831) (s. 123, foto. 77) ayna taşı dikili taş görünümünde olup üzerine kitabe tuğra ve nesnelî süslemeleri bulunmaktadır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820) (s. 61, foto. 23) aynalık bölümü tahrip olduğundan incelemelerimizde merkez bitkisel süslemelerin olduğunu tespit edilmiştir. Galata II.

Mahmud eşmesi (s. 197, foto. 142) aynalık bölümü tahrip olduğundan süsleme tespiti yapılamamıştır.

13 çeşmenin ayna taşı düz mermer sade olarak düzenlenmiş, 2 çeşme ayna taşı nesneli süslemeli, 4 çeşme bitkisel süslemeli olarak düzenlenmiştir. 2 çeşmede aynalık bölümünde kitabe ve tuğra da bulunmaktadır.

5.3.8. Lüle – Musluk

Çeşmelerde ayna taşının üzerinde suyun dışarıya aktığı bölüme denilmektedir.

Lüle musluğun öncüsü olarak kabul edilen ve çeşmelerde suyun aktığı yerlere takılan madeni borulara verilmiş olan isimdir. Lülelerin açma kapama kontrolü olmadığından su kaynaklarının bol olduğu yerlerde kullanılmıştır. (Akkaya, 2007 s. 4). Osmanlı da ilk dönemlerden itibaren devamlı akan çeşmelerin yanı sıra, açılıp kapanabilen “burma” ya da “çeşme burması” denilen muslukların kullandıkları bilinmektedir (Mutlu, 2014, s. 473).

İncelediğimiz çeşmelerden 10 çeşme musluk takılı ve aktif olarak kullanılmaktadır. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 29), Kandilli II. Mahmud Çeşmesi (1817) (s. 47, foto. 9), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 17), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 110, foto. 56), Tarabya II. Mahmut Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 71) Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 78), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 85), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 101), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 108) ve Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (s. 189, foto. 121) musluk takılı aktif çeşmelerdir. Diğer çeşmelerde musluk ya da lüle yoktur. Musluk girişleri tahrip olmuş kalıntı halinde kalmıştır.

5.3.9. Tas Nişi

Çeşmeden su içmek isteyenler için, tas koyulan küçük nişlere tas nişi denilmektedir. Tas nişlerinin olmadığı yerlerde bir zincirle çeşmeden asılan tas ya da bardaklarda günümüzde varlığını devam ettirmektedir.

İncelediğimiz çeşmelerden taşlık nişi sadece Eminönü II. Mahmud Çeşmesi’nde (1819-1820) (s. 53, foto. 16) görülmektedir. Aynalık bölümünde musluk üzerinde

dikdörtgen üzeri yuvarlak düz bir silme ile çevrelenmiş küçük bir niştir. Günümüzde Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1831-1832) (s. 148, foto. 95) bir zincirle ön cephesine asılmış olan tas, yapının eski fotoğraflarına göre sonradan eklenmiştir.

5.3.10. Su Yalıkları

Çeşmelerden akan suyun birikmesi için yapılan teknelerdir. Tekneler “yalak” ya da “kurna” şeklinde tipine göre adlandırılmaktadır. İncelediğimiz çeşmelerin hepsi tekneli çeşmelerdir. Bazı çeşmelerim tekneleri bugün kot farkı altında kalmış kaybolmuş bazıları da tekne bölünü tahrip olmuş günümüze ulaşamamıştır. En çok kullanılan model dikdörtgen planlı tekne olsa da çeşme cephelerinde görülen kıvrımlı dalgalar teknelerde de kendini göstermiştir. Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 112) taş diğer çeşmelerin hepsinin tekne malzemesi mermerdir.

Karyağdı Çeşmesi (1813) (s. 40, foto. 3), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 17), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123, foto. 78), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 85), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140, foto. 93), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158, foto. 108), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 129) dikdörtgen planlı düz gövdeli tekne (yalak) biçimindedir. Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103, foto. 63) ve Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) (s. 110, foto. 67) dikdörtgen planlı olup tekne bölümü yol seviyesinden kot farkının altında kalan çeşmelerdir. Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 45), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 121), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93, foto. 56) çokgen ve dalgalı biçimde tekneli çeşmelerdir. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 103) ve Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 72) iki tekneli çeşmelerdir. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148, foto. 103) ön cephesindeki tekne çokgen ve dalgalı biçimde bir plana sahiptir. Arka cephesindeki tekne ayaklı kurna tipindedir. Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116, foto. 71) dikdörtgen planlı iki aynı teknesi bulunmaktadır.

Kavacık Çeşmesi (1837-1838) (s. 165, foto. 112) ve Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69, foto. 29) teknesi günümüzde kot farkı nedeniyle yere gömülü olarak kalmış çeşmelerdir. Kavacık çeşmesi dört cephede yerde yuvarlak tipte tekne

çukurları bulunmaktadır. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi dikdörtgen biçimde yere gömülü olarak kullanılmaktadır.

Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) Galata II. Mahmud Çeşmesi tekne bölümü günümüze ulaşmamıştır.

5.3.11. Dinlenme Sekisi

Çeşmeden su içmek isteyenlerin oturup dinlenmeleri için bazı teknelerin iki yanına bitişik yüksek yapılan bölümdür. İncelediğimiz çeşmelerden beşinde oturma sekisi bulunmaktadır. Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53, foto. 12), Fatih II. Han Mahmud Çeşmesi (1825-1826) (s. 81, foto. 37), Kuru Çeşme (1831) (s. 133, foto. 83), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172, foto. 117) ve Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182, foto. 129) dinlenme sekileri olan çeşmelerdir.

Karyağdı Çeşmesi (1813), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822), Kandilli Çeşmesi (1817), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831), Namazgah Çeşmesi (1831), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) ve Kavacık Çeşmesi (1837-1838) seki bölümü bulunmayan çeşmelerdir.

Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820), Karnoala Çeşmesi (1830), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830) Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) ve Galata II. Mahmud Çeşmesi seki bölümleri tahrip olmuş ya da kot farkı altında kalmış olan çeşmelerdir. Bu bölümlerin var olup olmadığı bilinmemektedir.

5.4. Süsleme Programı

Çeşme mimarisinde süsleme, Türk plastik sanatının en zengin örneklerini oluşturmaktadır. Çeşmeler diğer su yapılarının dışında dönemin mimari özelliklerini süslemedeki plastik değer ve kültürün estetize edilmiş hem iki boyutlu hem de üç boyutlu taş işçiliklerinin yanında, plastik sanat ve anlam yüklü yazılı süslemeleriyle küçük boyutlu ama nitelikli, işlevsel bütünlük sağlamasıyla her dönemin süsleme özellikleriyle ilgili güçlü bilgi veren yapılara dönüşmüştür (Barışta, 2002, s. 242).

Klasik dönemde kesik geometrik çizgilerle kurulmuş dikdörtgen planlı çeşmeler varken 18. yüzyıldan sonra cepheler pahlanarak çokgene dönüşmüştür. Çeşitli taşınılı cepheler devreye girmiş yuvarlak çizgilerle barok üsluplu çeşmeler tasarlanarak beğeni kazanmıştır. Bu değişim ile çeşmelerin tekne-yalak-kurna bölümleri de yuvarlatılmış, cepheyle bir bütünlük oluşturulmuştur. Zaman zaman çeşmelerin yan ve ön cephelerine kıvrımlı suluklar da yapılarak cephe düzeni hareketlendirilmiştir. 16. ve 17. yüzyılda dini yapılarda kendini gösteren yoğun süslemeler, 18 ve 19. yüzyılda çeşmelerde görülmektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda geometrik ve yazı süslemeleri ile bezenen yapıların yerini 18 ve 19. yüzyılda nesneli ve bitkisel kompozisyonlu süslemeler almıştır. Vazoda çiçek, tabakta sepette meyve, gül, lale, selvi ağacı, nergis, incir, armut, erik, kuş, kuğu vb. motifler görülmektedir (Barışta, 2002, s. 244). Barok ve Rokoko etkisi ile yaprak, perde, püskül süsleme de dikkat çekicidir (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 102).

19. yüzyıl sadece su ihtiyacı karşılanması için çeşme yapılmamış, batı etkili biçimler oluşturulmaya çalışılmıştır. 18. yüzyılda kullanılan S ve C kıvrımları kemerlerin yanında kemersiz ayna taşları kullanılmış cepheler sınırlandırılmıştır. “II. Mahmud Güneşi” olarak adlandırılan ışınal tepelikler dönemin önemli süsleme unsurudur. İlk olarak 18. Yüzyılda karşımıza çıkan oval çerçeveler içerisindeki çeşme cephesine yerleştirilen tuğralar 19. yüzyılda Ampir üslup etkisiyle çelenk, meşale, ok, kılıç, tüfek, gibi askerlik ile ilgili motifler bu dönemde görülmektedir (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 101). Bu motiflerle birlikte sultan tuğrası, sancak, serpuş, silah gibi süsleme öğeleri de kullanılmaya başlanmıştır (Altıer, 2021, s. 380).

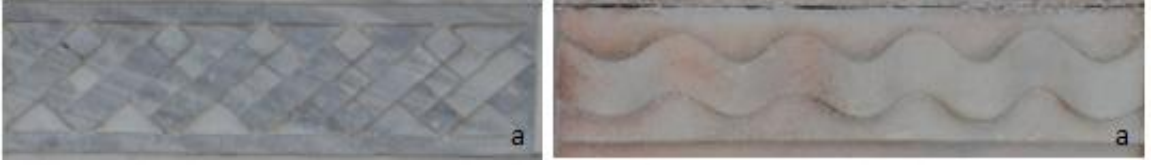
Türk Süsleme sanatı geometrik süsleme, bitkisel süsleme, figürlü süsleme, yazı ile süsleme ve mimari elemanlarla süsleme olarak başlıca beş grupta incelenir (Cantay, 2008, s. 32). Sultan II. Mahmud’un yaptırdığı çeşmeleri incelediğimizde çeşmelerde geometrik, bitkisel, nesneli, mimari ve yazı süslemeleri⁶⁴ görülmektedir.

Yazı süslemesi 19 çeşmede, bitkisel süsleme 12 çeşmede, geometrik süsleme 4 çeşmede, mimari süsleme 8 çeşmede, nesneli süsleme 9 çeşmede görülmektedir.

⁶⁴ Yazı süslemeleri değerlendirmede çeşme elemanları bölümünde “Kitabe ve Tuğra” başlığı altında ayrıntılı ele alınmıştır.

5.4.1. Geometrik Süsleme

Geometrik süslemeler her dönemde karşımıza çıkan motif şekli olmuştur. İncelediğimiz çeşmelerde geometrik süsleme motifleri tekil örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (a) (s. 93) aynalık bölümü baklava motifi bir silme işlemleriyle sınırlandırılmıştır. Aynalık üzerindeki kare rozetlerin etrafı dalgalı şekillerle bezenmiştir.

Geometrik süslemenin görüldüğü diğer çeşme Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (b) (s.172) 'dir. Teknenin üç cephesinde kare ve dikdörtgen şekiller görülmektedir.

5.4.2. Bitkisel Süsleme

İncelediğimiz çeşmelerde yaprak, kenger yaprağı ve kıvrımlı dallar bitkisel süsleme motifleri olarak görülmektedir.

5.4.2.1. Yaprak

Türk süsleme sanatında bitkisel motifler arasında yaprak motifinin önemli yeri vardır (Sevinçtay Kanlıçay, 2010, s. 34). Bitkisel motifli süslemelerin neredeyse ana unsurlarından birini oluşturan yapraklar, kimi zaman tek başına kimi zaman ise dal,

kıvrımlı dal, dolama dal, yemişli dal ve natüralist görünümlü çiçek tasarımlarındaki detaylarda belirginleşmektedir (Büber, 2023, s. 616). Osmanlı sanatına Batı etkisinin girdiği dönemde Ampir üslubun etkisi ile biçimlendirilen yaprak motiflerinin ilk örnekleri Antik Yunan ve Roma sanatında görülmektedir.

İncelediğimiz çeşmelerde 7 çeşmede yaprak motifi karşımıza çıkmaktadır. Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53) rozet çerçevesinde (a), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) alınlık süslemesinde (b), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s.148) rozet çerçevesinde (c), Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81) alınlık silmeleri üzerinde (d), Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197) rozet çerçevesinde (e), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69) aynalık bölümünü çevreleyen silme üzerinde ve rozet çerçevesinde (f), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116) ayna taşı üzerindeki saçak çevresinde (g) süslemede yaprak motifi görülen çeşmelerdir.

5.4.2.2. Kenger Yaprığı

Yunanca Akantha, Latince Acanthus olarak ifade edilen sözcük Türkçe yayınlarda “Akantus” olarak da yazılır. Kalın, etli yapraklı bu bitkinin kenger yaprağı,

ayı pençesi, yaban enginarı gibi isimleri de bulunmaktadır. (Sevinçtav Kanlıçay, 2010, s. 34). Kenger yaprağının Osmanlı mimarisindeki en yoğun kullanımını Batı etkili dönemde görmekteyiz. Bu dönemde Barok ve Rokoko üslubuna bağlı olarak gelişen kenger yaprağı motifi, yanlara doğru genişleyen ve dışa taşkın karakterdedir. Kenger yaprakları içbükey ve dışbükey biçimde ya da üzeri yivli kabuksu yapraklar şeklinde olabilmektedir (Özkan Tekneci & Ersoy, 2022, s. 1473).

İncelediğimiz çeşmelerde bitkisel süslemelerde kenger yaprağı en çok kullanılan motiftir ve 9 çeşmede karşımıza farklı biçimde çıkmaktadır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1820) (s. 61) ayna taşında (a), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69) ayna taşında (b), Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81) yan cephe alınlık yüzeyinde (c) ve yan cephelerde ki suluk alınlıklarında (k), Beylerbeyi II. Mahmud Çeşmesi (1829) (s. 93) kitabe yanlarında (d), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116) başlık bölümünde (e), Beylerbeyi II. Mahmud Çeşmesi (1831-1832) (s. 148) alınlık bölümünde (f), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123) mihrap taşı üzerinde (g), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182) ayna taşında(h), Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197) alınlık bölümünde (j) süslemede kenger yaprağı görülen çeşmelerdir.

Antik Çağ'dan günümüze yoğun biçimde kullanılan bu süsleme motifi korint ve kompozit sütun başlıklarında ayırt edici özelliktir. (Sevinçtav Kanlıçay, 2010, s.3 4). Türk mimarisinde natüralist üslupta gördüğümüz bitkisel süsleme motifi olan kenger yaprakları, en çok mezar taşlarının dikdörtgen gövdelerinde kitabe üstlerinde, tepeliklerinde ve tepelikle gövde arasında kuşak şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Gül, 2017, s. 73). Ayrıca minarelerin şerefe altlığında kullanılmış olmakla birlikte, pabuç, külah ve alemin de kenger yaprağı ile süslendiği örnekler de mevcuttur (Tekneci & Ersoy, 2022, s. 1474).

Mimaride görmeye alışık olduğumuz bu motif Batı etkili dönemde Barok ve Rokoko etkisiyle birlikte motif anlamında gelişerek süslemenin ana bileşeni haline gelmiştir. Motif, yoğunlukla sütun başlıklarında, frizler ya da rölyef gibi mimariye bağlı süslemede değerlendirilmiş ve bunun yanı sıra dönemin mobilya, kumaş gibi diğer alanlardada motif olarak sıklıkla kullanılmıştır (Göktaş Kaya & Çağıl, 2018, s. 199-214).

5.4.2.3. Kıvrım Dallı Kompozisyon

Kıvrık dal, kıvrım dal, burma dal, sarma dal adlarıyla da anılır. Belirli bir düzen içinde birbirine ya da kendi içinde dolanan bitki dalları biçimindeki süsleme Yunan-Roma sanatından itibaren pek çok üslupta biçimlendirilmiş, uygulama alanı geniş bir motif olmuştur (Sevinçtav Kanlıçay, 2010, s. 36). Yoğunlukla bitkisel motiflerin

kompozisyon temasında belirginleşen dal motifleri, S ve C kombinleri de oluşturarak kıvrımlı ya da spiral biçimde dolanarak bitkisel süslemeleri tamamlayan başlıca süsleme motiflerindedir.

İncelediğimiz çeşmelerde kıvrık Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi'nin (1831-1832) (s. 140) ayna taşında (a) ve Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182) ayna taşında (b) görülmektedir.

5.4.3. Nesneli Süsleme

İncelediğimiz çeşmelerde rozet, madalyon, kabara, vazo, kurdela, perde, ay, yıldız, kandil nesneli süsleme motifi olarak görülmektedir.

5.4.3.1. Rozet – Madalyon- Kabara

İnşa edildiği dönemin sanat üslubu, bani ya da sanatçıların zevkine göre, figürlü, bitkisel, yazı ve geometrik süslemelerle tasarlanan rozet, madalyon ve kabaralar, özellikle Anadolu Selçuklu döneminden itibaren zengin çeşitlemeleriyle sıklıkla görülen ve değerlendirilen bir motif olmuştur. (Büber, 2023, s. 610). Anadolu Türk mimarisinde camilerin taç kapıları, mihrapları ve minberlerini süsleyen kabaralar ve içleri çok kollu yıldızlarla doldurulmuş madalyon, gül bezekler ya da rozetler, bir gökyüzü simgesi olarak, İslam öncesi inançların bir yansıması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Mimaride görülen bu sembolik anlatım, mezar taşları üstünde oldukça zengin bir ifade biçimine ulaşmıştır. Bazen basit bir daireyle, bazen hilal ve taç yapraklı bir çiçeğe dönüşen yıldızlarla, bazen çarkıfelek, bazen de doğan ya da batan bir güneş motifiyle, eski inançların İslami bir biçimde sunulan gökyüzünün sonsuz ve ebedi dönüşü ifadesine dönüşmüştür (Önal, 2021, s. 1703).

Süsleme sanatlarında dairesel biçimde oluşturulmuş ve çoğunlukla yüzeysel olarak işlenmiş süsleme unsurları için madalyon ya da rozet terimi kullanılırken, aynı şekilde benzer süsleme programına tabi tutulmuş fakat biçim olarak yarım küre şeklinde biçimlendirilmiş şekillere de kabara terimi kullanılmaktadır. Kabaraların oluşturulmasında delik işi tekniği ya da bu tekniğe benzeyen taş işçiliği uygulanmıştır (Onkol Ertunç & Yaman, 2019, s. 128).

İncelemiş olduğumuz çeşmelerde görülen bu süslemeler, ayna taşı, alınlık-tepelik ve silme çevresinde dekorasyon amaçlı görülmektedir.

Tepelik – alınlık bölümünde bulunan tuğra yazılı madalyonlu 12 çeşme bulunmaktadır. Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123) (a), Kandilli II. Mahmud Çeşmesi (1817) (s. 47) (b), Beyoğlu II. Mahmut Çeşmesi (1820) (s. 61) (c), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837) (s. 158) (d), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148) (e), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838) (s. 182) (f), Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81) (g), Kireçburnu II. Mahmud Çeşme (1822) (s. 69) (h), Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103) (j), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) (s. 172) (k), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) (ı), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820) (s. 53) görülmektedir. Madalyonlar oval şekilde olup Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69), Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103), Çengelköy II. Mahmud Han

Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) ve Eminönü II. Mahmud Çeşmesi'nde (1819-1820) (s. 53) madalyonun etrafı bitkisel süsleme ile bezenmiştir. Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1837-1838) (s. 172) madalyonun etrafı nesneli motifler ile süslenmiştir.

Tepelik – alınlık bölümünde bulunan madalyonlu 2 çeşme bulunmaktadır.

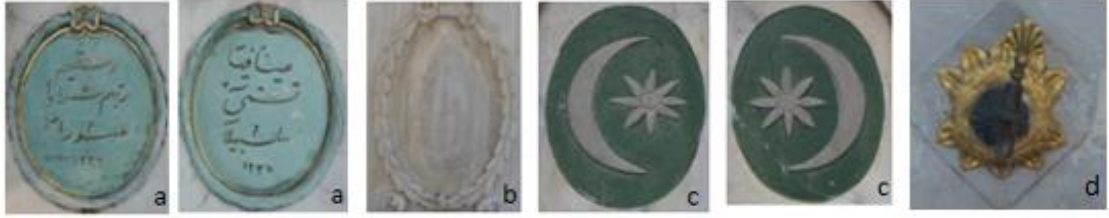
Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197) ve Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi'nde (1830) (s. 110) görülmektedir. Galata II. Mahmud Çeşmesi'nde oval madalyon etrafı bitkisel motifler ile süslenmiştir.

Ayna taşı üzerinde madalyon bulunan 4 çeşme bulunmaktadır.

Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s.69) (a), Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81) (b), Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123) (c) ve Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93) (d) ayna bölümünde madalyon olan çeşmelerdir. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) ve Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1825-

1826) oval madalyonların etrafı bitkisel ve nesneli süslemeler ile bezenmiş Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi'nde (1822) madalyon içinde yazı süslemelidir. Namazgah Çeşmesi'nde oval madalyonların içi nesneli süslemeler bulunmaktadır. Beylerbeyi II. Mahmud Çeşmesi (1829) yuvarlak bir rozet şeklinde ve bitkisel süslemelidir.

Silme çerçeve köşelerinde rozet bulunan 2 çeşme bulunmaktadır.

Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) (a) geometrik süslemeli, Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (b) hem geometrik hem bitkisel süslemeli rozetler bulunmaktadır.

İncelediğimiz çeşmelerden kabara motifi sadece Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) aynalık bölümünde 2 adet görülmektedir. Kabaralar bitkisel süslemeli ve 12 kollu şekildedir.

5.4.3.2. Vazo

Nesneli süslemelerde en çok kullanılan süsleme motifi vazodur. Vazo motifinin yaygın olarak kullanılması, suyun hayat kaynağı ve temizlik vasıtası olarak eski çağlardan beri kutsal sayılması ve vazonun da suyu barındıran bir kap olarak, aynı inancın sembolü olarak görülmesine bağlanırken, aynı zamanda vazodaki suyun, hayrat sahibinin günahlarından arınmasına bir işaret olabileceği üzerinde de durulmaktadır. Vazo içerisinde buketler, fişkırان çiçekler hayali cennet bahçesi tasviri tablosunu çağrıştırmaktadır. Çiçekler vazolar içinde topraktan yabancılaştırılmışlardır. Çiçeklerin vazoda tasvir edilmeleri bahçenin kendini değil ürününü sunmaları, bahçeyi yapıyı seyredenlerin hayaline bırakmaktadır (Gül, 2017 s. 81).

Vazo motifi incelediğimiz çeşmelerden Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69) , Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 148) ve Galata II. Mahmud Çeşmesi'nde (s. 197) olmak üzere mermer zemine kabartma oyma tekniği ile yapılmış 4 çeşmede görmekteyiz.

Kireçburnu II. Mahmud Han Çeşmesi (1822) (a) deponun arka cephesinde, Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (b) alınlık bölümünde, Galata II. Mahmud Çeşmesi (c) alınlık bölümünde, Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) alınlık bölümünde bulunmaktadır. Süslemelerde vazodan çıkan yaprak dalları betimlenmiştir.

5.4.3.3. Kurdela-Fiyonk

Şekil verilmiş biçimine göre kurdela kolay şekil alabilen bazen sarkıtılan bazen bağlanmış bir fiyonk olarak nesneli süslemelerde karşımıza çıkmaktadır.

Biçim itibariyle Avrupa’da özellikle Rokoko gelişim gösteren kurdele ve fiyonk tasarımları, dekorasyon unsuru olarak panolar, kartuş/madalyonlar, çelenk/girland, grotesk ve çeşitli bitkisel motiflerle birlikte değerlendirilen bir motif olmuştur. Osmanlı dönemi çeşmelerinde 18. yüzyılda Rokoko-Barok akımlarıyla birlikte süslemede görülen kurdeleler, zamanla Ampir ve Eklektik üsluplarla biçimlenen çeşme üslubunda belirginleşen motiflerden biri olmuştur (Büber, 2023, s. 649).

İncelediğimiz çeşmelerde kurdela motifi madalyon tepelerinde fiyonk şeklinde kullanılmıştır. Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822) (s. 69) (a) alınlık bölümünü saran silmenin başında ve yan cephelerin üzerindeki madalyonların üzerinde, Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81) (b) aynalık bölümünde madalyon üzerinde ve Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123) (c) tuğra madalyonu üzerinde olmak üzere kabartma ve oyma tekniğinde görülmektedir.

5.4.3.4. Perde

Yaşam alanlarında gizlilik ve mahremiyeti korumak amaçlı kullanılan eşya olan perde, Batılılaşma döneminde motif olarak nesneli süslemelerde görülmektedir. 19. yüzyılda nesneli süsleme motifi olarak sıkça karşılaştığımız perde (kanat) motifi Barok ve Rokoko etkisi ile, çoğunlukla iki yanında, bazen de tek tarafında yer alan kumaş sarkıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Süsleme sanatında sıkça kullanılan çeşitli süsleme öğeleri arasında, perde motiflerinin minyatürlerden tuval resimlerine, taş süslemelerden seramiklere kadar geniş bir yelpazede, sevilerek tercih edildikleri görülmektedir (Özsoy & Kuyulu Ersoy, 2024, s. 475). 19. yüzyılın başından itibaren kullanılmış olan, barok-rokoko ve ampir üsluplu, batı kaynaklı perde motifi 20. yüzyılda kalem işi süslemelerde de sevilerek kullanılan bir süsleme motif olmuştur (Göktaş Kaya, 2024, 1-26).

Perdelerin tasarım ve aksesuarları incelendiğinde drape, fiyonk, farbela, kordon, püskül, yaşmak, volan gibi birçok unsura rastlanmaktadır.

İncelediğimiz çeşmelerde 4 çeşmede perde motifi görülmektedir. Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 140) (a) ön cephede aynataşı, yalak bölümünde yan cephelerde saçak altlarında, Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93) (b) kitabe altında iki silme arasında ki rozet içlerinde ve Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123) (c) mihrap bölümünde Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) (d) sütun başlıklarında mermer zemin üzerine kabartma oyma tekniği ile yapılmış perde motifleri görülmektedir.

Kalem işlerinde kullanılan perde motifinin biçimsel özelliklerine dikkat edildiğinde, farklı motiflerin de perde olarak adlandırıldığı görülmektedir. Özellikle, girland⁶⁵ motifine benzer bir şekilde oluşturulan tekli, ikili ya da daha fazla sayıda yan yana getirilmiş kumaş kıvrımlarından oluşan şal motifinin de perde olarak isimlendirildiği gözlenir (Özsoy & Ersoy, 2024, s. 477). Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1825-1826) ve Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1831-1832) perde motifleri şal düzeninde girland şeklinde ortasından püskül sarkıtılarak işlendiği görülmektedir.

⁶⁵ Girland motifi hakkında bilgi için bkz.: Altıer, 2021, s. 388.

Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1829) şal düzeni iki köşede düğüm atılıp iki yandan sarkıtılarak perde motifi oluşturulmuştur. Nişlerde yer alan ve iki yana toplanmış perde motiflerinin, özellikle camilerde mihrap nişlerinin süslemesinde önemli bir yer tuttuğu görülür. Bu tip perdeler, mihraplarda çoğunlukla ortada aşağı doğru sarkan bir kandil motifi ile birarada işlenmiştir (Göktaş Kaya, 2024, 1-26). Namazgah Çeşmesi (1831) mihrabında bu tasvir görülmektedir.

5.4.3.5. Ay -Yıldız

Ay-yıldız İslam devletlerinde ilk olarak Arap – Sasani sikkelerinin ön ve arka yüzünde görülmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte bayraklarında, hilali İslam sembolü olarak kullanmışlardır. Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde sancaklarda sadece hilal bulunurken, buna üçüncü Selim'in yaptığı askeri reform sırasında sekiz köşeli zühre yıldızı ilave edilmiştir. Türk bayrağında kullanılan bu sekiz köşeli yıldızdan sonra 1844'de darp ve tedavüle çıkarılan altın ve gümüş paralarda beş köşeli yıldız kullanılmaya başlanmış, bu suretle Abdülmecid'in son zamanlarında bayraklardaki yıldızlar da beş kollu yıldızla dönüşmüştür. II. Abdülhamid zamanında, sancak ve bayraklarda hilal şeklindeki ay ile beş köşeli yıldızın bir arada kullanıldığı görülmektedir (Soysaldı & Çatalkaya Gök, 2020, s.138).

Tek başına ay, tek yıldız ya da ay-yıldızın birlikte sembolik olarak kullanımları Osmanlı Batılılaşma döneminde yapılarda tercih edilen bir motif olmuştur.

İncelediğimiz çeşmelerde ay ve yıldız motifi, 3 çeşmede görülmektedir. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) (s. 93) (a), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) (b) ve Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123) (c) ay ve yıldız motifinin görüldüğü çeşmelerdir.

Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829) ve Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1831-1832) yıldız motifi 8 köşeli ve tek başına görülürken Namazgah Çeşmesi'de (1831) ay hilal şeklinde ve yıldız motifi 8 köşeli olarak birlikte görülmektedir. Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi yıldız motifi aynalık üzerindeki iki silme arasında yapılmış kare rozetin içinde 4 adet yıldız bulunmaktadır. Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi'nde (1831-1832) sütun başlıklarında iki adet görülmektedir. Namazgah Çeşmesi'nde (1831) ise aynalık bölümünde karşılıklı birbirine bakan iki adet madalyon içerisinde bulunmaktadır. Motifler mermer zemin üzerine kapartma oyma tekniği ile yapılmıştır.

5.4.3.6. Kandil

Işık, aydınlatıcı mum, lamba anlamına gelen kandil Türk sanatında motif şeklinde ön plana çıkması İslamiyet'in kabulünden sonra gerçekleşmiştir. İslam sanatında, kandil motifi, mimari süslemede, dokumada, minyatürde ve küçük el sanatlarında her dönemde görülmüştür. Anadolu'da türbe ve mezar taşları üzerinde, İslam mimarisinin önemli bir unsuru olan mihraplarda Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yerini almıştır. Türk İslam süsleme sanatlarında kullanılan kandil motifi, “asma kandil” ya da “cami kandili” olarak adlandırılan, kubbe ya da tavana zincirlerle asılan kandillerdir. Ancak belli dönemlerde, uygulandığı alana ve tekniğe bağlı olarak farklı biçimlerin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır (Halıcı, 2021, s. 1193).

İncelediğimiz çeşmelerde kandil motifi sadece Namazgah Çeşmesi (s. 123) mihrap taşında görülmektedir.

Zincirlerle asılı asma kandil şeklinde mermer zemine kabartma ve oyma tekniği ile yapılmıştır.

5.4.4. Mimari Elemanlarla Oluşturulan Süsleme

Bitkisel, nesnel ve geometrik süsleme grupları dışında çeşmelerin cephesini ve mimari öğelerini hareketlendirecek dönem üslupları ile uyumlu mimari süslemeler görülmektedir.

5.4.4.1. Volüt

Biçim itibariyle bir merkezden helezonik biçimde dönerek genişleyen spiral biçimini andıran bir motiftir. Bükülerek dönen yapısı ile volüt mimaride değerlendirilen bir motif olmuştur. İncelediğimiz çeşmelerde Galata II. Mahmud Çeşmesi (s. 197) (a), ve Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) (b) sütun başlıklarında Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826) (s. 81) (c) alınlık silmelerinde volütlü süsleme görülmektedir.

5.4.4.2. Tepelik

Çeşmelerin üstüne yerleştirilen mimari öge olan tepelikler, çeşmelerin mimari biçimlerini etkilemiştir. Sütun ya da dikilitaş görünümünde olan bu tipteki çeşmelerin üstüne bir çeşit tamamlayıcı örtü elemanı olarak kullanılmıştır ve yapılara ayrı bir mimari biçim kazandırmıştır.

İncelediğimiz Çeşmelerde Namazgah Çeşmesi (1831) (s. 123) (a), Kandilli Çeşmesi (1817) (s. 47) (b) ve Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831) (s. 116) (c) tepelik

bölümü olan çeşmelerdir. Kavacık Çeşmesi (1837-1838) de bir sütun çeşmedir. Tepelik bölümünün varlığı bu çeşmede de olduğu düşünülebilir. Gövdesinden yukarısının günümüzde yıkık olması bu bölümünde yıkıldığını göstermektedir.

5.4.4.3. Işınsal Tepelik

19. yüzyılda değişen üslupların etkisiyle II. Mahmud döneminde görülmeye başlanan ışınsal tepelikler “II. Mahmud Güneşi” olarak adlandırılmaktadır (Göktaş Kaya & Özdemir, 2020, s. 101). II. Mahmud döneminin karakteristik özelliği olan yapılarla sultan tuğrası yerleştirilmesi çeşmelerde de bulunmaktadır. Madalyon içine yerleştirilen bu tuğraların etrafında ışınsal hareketlilik görülmektedir. Işınsal çubuklu madalyonlar çeşmelerin alınlıklarına yerleştirilmektedir.

İncelediğimi çeşmelerden Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832) (s. 140) (a) ve Karnovala Çeşmesi (1830) (s. 103) (b) ışınsal tepeliklerin görüldüğü çeşmelerdir.

SONUÇ

İstanbul, tarihte üç büyük imparatorluğa başkentlik ve çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış önemli, eşi olmayan bir şehirdir. Araştırmalara göre şehrin kuruluşu M.Ö. 3000'in başlarından itibaren bu bölgede bir yerleşim olduğu şeklindedir. Coğrafi konumu ve stratejik önemi çok eski çağlardan beri fark edilmiş olan şehrin, karalar ve denizler arasında bir geçit yerinde bulunması büyük önem taşımaktadır. Şehir yüzyıllarca göçleri sırtlamış nüfusu daima artış göstermiştir. İnsanoğlunun yaşaması için temel besin kaynağı olan su, artan nüfus karşısında ihtiyacı karşılamak adına ileri dönük yatırımlar yapılmasına sebep olmuş ve su mimarisindeki artışı da beraberinde getirmiştir. İstanbul'da Romalılardan beri süre gelen su mimarisi, gelişimi takip edilerek hala devamlılığı sürdürülen bir mimari faaliyet olarak, farklı yapı tiplerinde karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethinden sonra İslam coğrafyası altına giren şehirde imar faaliyetleri kapsamında, inancın temel taşı olan temizlik esasının dikkate alınmasıyla su yapılarında artış olduğu görülmektedir. Su mimarisinin en küçük yapı birimi olan çeşmeler suya kolay ulaşabilmenin en hızlı yolu olmuştur. Meydanlarda, sokaklarda, menzil yolları üzerinde köşe başlarında, avlularda ve daha sonraları konutlarda birçok noktada çeşmelerin varlığından söz edilebilir bir şekil almıştır. İnsanoğlunun yaşam sürdürdüğü her noktaya suyun taşınması ve bu işi hayrat olarak gelenekselleştirmek Osmanlı Devleti'nde gelenek haline gelmiştir. Hayır sahipleri içinde en kolay yol çeşme yapımı olmuştur.

Osmanlı Devleti III. Ahmed Dönemi'nden başlayarak 19. yüzyılı da kapsayan süreç Osmanlı modernleşme dönemi olarak tarihe geçmiştir. 18. ve 19. yüzyıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nda değişen toplumsal ve kültürel yapı, sosyal ve ekonomik duruma bağlı olarak sanat anlayışı da farklı bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde çeşmeler sadece su ihtiyacının giderildiği yerler değil, sayıları arttırılarak, aynı zamanda şehir süsü olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır.

"İstanbul'da II. Mahmud Baniliğinde Yaptırılan Çeşmeler" konulu bu çalışmada, sultan baniliğinde yaptırılan 28 çeşme olduğu tespit edilmiştir. Bu çeşmelerden 20 adet çeşmenin günümüze sağlam şekilde ulaştığı saptanmıştır. Kaynakları incelediğimizde daha fazla çeşmenin varlığından söz edilebilir. Ancak kitabelerini okuduğumuzda

çeşmelerin II. Mahmud baniliğinde yapılmadığı, bazı kaynaklarda yanlış bilgi verildiği tespit edilmiştir.

Araştırma konumuz olan 20 adet çeşmenin 19'unun kitabe bilgileri bulunmaktadır. Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (H.1246 M.1830) üzerinde kitabe yer almamaktadır. Ancak kaynaklarda geçen kitabe bilgilerine göre Sultan II. Mahmud baniliğinde yaptırıldığı tespit edilmiş ve çalışmamıza eklenmiştir. Kitabesini incelediğimiz çeşmelerin tamamı, yapıların ön cephesine mermer zemin üzerine kabartma ve oyma tekniği ile celi ta'lik hatla Osmanlı Türkçesi'nde yazıldığı saptanmıştır.

Çalışma sahası olan İstanbul ilçelerinde, Beyoğlu'nda 5, Sarıyer'de 4, Üsküdar'da 4, Beykoz'da 2, Fatih'te 2, Eyüp'te 2, Bostancı'da 1 adet çeşme bulunmuş ve 11 adet çeşmenin aktif olduğu tespit edilmiştir. Çeşmelerin hepsinin birbirinden farklı plan tipi ve süslemeye sahip olduğu görülmüştür. Çeşmeler buldukları lokasyonda bağımlı ve bağımsız olarak yapılmıştır. 9 çeşme bağımlı, 11 çeşme bağımsızdır. Bağımlı çeşmelerin cami avlu duvarı, bina, sokak aralarında konumlanmış olduğu saptanmıştır.

Karyağdı Çeşmesi (1813), Eminönü II. Mahmud Çeşmesi (1819-1820), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1829), Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi (1831,1832), Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi (1836-1837), Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi (1838), Galata II. Mahmud Çeşmesi sokakta ve meydanda bir duvara bağımlıyken Fatih Mahmud Han Çeşmesi (1825-1826), cami duvarına, Beyoğlu II. Mahmud Çeşme (1820) kilise duvarına bağımlıdır.

Kuru Çeşme (1831), Namazgah Çeşmesi (1831), Kandilli İskele Çeşmesi (1817), Kavacık Çeşmesi (1837-1838), Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi (1831-1832), Tarabya II. Mahmud Çeşmesi (1831), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822), Karnovala Çeşmesi (1830), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1837-1838) ve Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) bağımsız çeşmelerdir.

İncelediğimiz çeşmelerden 6 çeşme, Kuru Çeşme (1831)), Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi (1822), Karnovala Çeşmesi (1830), Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi (1830), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1937-1838), Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi (1838-1839) meydan çeşmesi olup depolu tiptedir.

Çalışma sahasında tekil bir örnek olan Namazgah Çeşmesi (1831) namazgah ile birlikte tasarlanmış dikili taş görünümünde bağımsız meydan çeşmesi olarak farklı bir gruptadır. Bölgede incelenen bağımsız çeşmelerden 4 tanesi sütun çeşme tipinde olup, Kandilli İskele Çeşmesi (1817)'nin bir diğer tekil örnek olarak "iskele çeşme" tipinde olduğu tespit edilmiştir.

Tezimizin konusu olan Sultan II. Mahmud Han baniliğinde yaptırılan çeşmeleri üslup açısından incelediğimizde, Sultan II. Mahmud döneminden itibaren Osmanlı sanatında görülen ampir üslubun çeşmelerde de uygulandığı görülmektedir. Çeşmelerde görülen Avrupa etkili biçimler, süslemeleri yoğun ve dikkat çekici kılmaktadır. İnce işçilikli barok ve rokoko akımı etkisiyle dalgalı hatlar sıkça görülmüştür. S ve C kıvrımlı dekoratif kemerlerin varlığı cepheleri hareketlendirmiş ve bunun yanında kemersiz sade ayna taşı da çeşmelerde tespit edilmiştir. Çeşmelerde geometrik, bitkisel, nesneli, mimari ve yazı süslemesi yoğun şekilde görülmüştür. Askeri ve günlük kullanılan eşyalarının süslemeye etki etkileyerek ampir üslup etkisi ile çelenk, meşale, ok, kılıç, tüfek, askerlik ile ilgili motifler, barok ve rokoko etkisindeki çiçek yaprak rozet perde püskül motifleri kullanılarak sonuçlanmıştır. Cephelerde, korint iyon ya da dor düzeninde sütunlar ile sınırlandırmış ve oval çerçeveler içinde yapıyı yaptırımla ilgili bilgi veren işaret olan tuğralar da kullanılması yine bu dönemin genel özelliklerindedir. Çeşmelerin tuğralar ile nişanlanması ve bu geleneğin dönemin tüm yapılarına yansıdığı saptanmıştır. "II. Mahmud Güneşi" olarak adlandırılan ışınal tepeliklerin çeşmelere yine bu dönemin farklı etkilerinden olduğu gözlemlenmiştir.

Çeşme cephelerinde oldukça çeşitlilik oluşturan bir diğer süsleme çeşidinin bitkisel motifler olduğu görülmektedir. Doğadan ilham alan bu üsluptaki süslemelerin çalışma kapsamındaki çeşmelerde, 15 farklı örnekte yaprak, kenger yaprağı ve kıvrık dallar şeklinde olduğu görülmüştür. Bitkisel süslemede kenger yaprağının en çok tercih edilen süsleme motifi olduğu ve 10 ayrı çeşmede kullanıldığı saptanmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen çeşmelerin yapımında taş, tuğla, mermer malzeme olmak üzere 3 farklı malzemenin kullanıldığı saptanmıştır. Çeşmelerin hepsinin ana cephesinde kullanılan malzemenin mermer olduğu görülmüştür. Aktif olan 11 çeşmenin musluklarında madeni malzeme kullanıldığı saptanmış ve çeşmelerin günümüzde şebeke suyuna bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, İstanbul'da II. Mahmud Baniliğinde Yapıtılan eşmeler Osmanlı çeşmeleri içerisinde gerek mimari gerekse süsleme programı bakımından batı etkisindeki başkent üslubunu yansıtan önemli örneklerdir. Çalışmamız ile birlikte çeşmelerin son durumları fotoğraf, envanter ve rölöve çizimleri ile belgelenmiş ve tarafımızca yeniden okunan kitabe verileri ile şimdiye kadar yapılan bazı yanlışlıklar ortaya çıkarılmış ve bunlar düzeltilerek, aslında II. Mahmud dönemine ait olmayan bazı çeşmeler belirlenmiş, Sanat Tarihi alanına katkı sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Akın, G. (1994). Mahmud II Türbesi ve Sebili. İçinde İ. Tekeli (Ed.), *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C. 5, ss. 263-265). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını.
- Aktaş, A. F. (2009). *Elâzığ İli Çeşmeleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Altier, S. (2021). Osmanlı Süsleme Sanatlarında Girland. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, s.377-406.
- Arslan, M. (2010). *İstanbul'un Antik Çağ Tarihi Klasik ve Helenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık.
- Barışta, Ö. (2002). Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri. İçinde *Türkler Ansiklopedisi* (Yeni Türkiye Yayınları, C. 12, s. 242-246).
- Barışta, Ö. (1993). *İstanbul Çeşmeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Batur, S. (1994). Balyan Ailesi. İçinde *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C. 4, s. 1089).
- Bayfidan, D. (2018). *19. Yüzyıl Beyoğlu Çeşmeleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Bayraktar, M. S. (2005). *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Bektaşoğlu, M. (2013). *Anadolu Şehrinin Su Yapıları* (ASKİ Genel Müdürlüğü).
- Beyan, M. A. (2008). Şair Rıfat Efendi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 35, s. 104).
- Bozkurt, N. (2009). Sarnıç Maddesi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, C. 36, ss. 158-159).
- Büber, N. Y. (2023). *Beşiktaş İlçesindeki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Bülbül, İ., & Şenarslan, Ç. (2017). *Bir Medeniyet Mirası İstanbul Çeşmeleri*.
- Cantay, G. (2008). Türk Süsleme Sanatında Meyve. *Turkish Studies*, 3/5, 32-64.

- Çeçen, K. (1984). *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Çeçen, K. (1991). *Halkalı Suları*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Çeçen, K. (1992). Bent Maddesi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, C. 5, ss. 460-465).
- Çeçen, K. (2003). Maksem Maddesi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, C. 27, ss. 452-453).
- Çetinkaya, E. (2024). *Bursa Çeşmeleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Çetintaş, S. (1944). Türklerde Su- Çeşme-Sebil. *Güzel Sanatlar Dergisi*, 5, 126-128.
- Demirel, Ö. (1992). Sivas Çeşmeleri. *OTAM(Ankara)*.
- Demirkent, I. (2001). İstanbul. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 23, s. 205). Türkiye Diyanet Yayınları.
- Denktaş, M. (2002). Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler. İçinde *Türkler Ansiklopedisi* (TDV YAYINLARI, C. 7, ss. 872-877).
- Derman, M. U. (2020). Kazasker Yesarizade Mustafa İzzet Efendi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 31, ss. 304-307).
- Egemen, A. (1984). *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, Arıtan Yayınevi.
- Eravcı, M., & Kiremit, İ. (2010). Lale Dönemi ve Patrona Halil İsyanı Üzerine Yeni Değerlendirmeler. *Tarih Okulu Dergisi*, 8, 79.
- Ertuğ, N. (2006). *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi I*. İSKİ Yayınları.
- Ertuğ, N. (2006). *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi II*. İSKİ Yayınları.
- Ertuğ, N. (2006). *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi III*. İSKİ Yayınları.
- Ertuğrul, A. (2009). XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7 (13), 293-312.
- Eyice, S. (1993). Çeşme, TDV *İslam Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 277-287).
- Fındley, C. V. (2007). Şair Pertev Mehmed Said Paşa, *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 34, ss. 233-235).
- Göktaş Kaya, L., & Çağıl, Y. (2018). İzmit Kasr-ı Hümayun (Abdülaziz Av Köşkü) Mobilyaları, *Journal of International Social Research*, 11 (57), 199-214.

- Göktaş Kaya, L., & Özdemir, E. (2020). Yerel Mimarlık Örneği Olarak Safranbolu Köy Çeşmeleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 29, s. 97-131.
- Göktaş Kaya, L. (2024). Kalem İşi Süslemeler Üzerinden Viranşehir Sancağında Başkent-Taşra Üslubu Karşılaşması: Eskipazar Söbüçimen Camisi, Tamışlar Köyü Ömer Bey ve Kıranköy Halim Bey Konakları, *Asos Journal. The Journal of Academic Social Science*, 151, s. 1-26.
- Gül, S. (2017). Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı XVIII. Yüzyıl Kadın Mezar Taşlarında Görülen Bezemeler. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 26, 69-103.
- Gündüz, A. (2008). İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk- İslam ve Avrupa Açısından Önemi. *Karadeniz Araştırmaları*, 17, s.51-66.
- Gündüz, T. (2014). *Osmanlı Tarihi*. Grafiker Yayınları.
- Güngör, S. S. (2021). Osmanlı Su Mimarisi ve İstanbul'daki 19. Yüzyıl Su Yapıları, *Türk Hidrolik Dergisi*, 1, s.32-48.
- Gür, F. (2019). *Kastamonu Çeşmeleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Gürsoy, E. (2015). Uşak'ta Perde Motifleri Mihraplar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, s.146-157.
- Halıcı, E. (2022). *Osmanlı Başkentlerinde XVIII-XX Yüzyıl Türbelerinde Kalemî Süslemeler* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- İnce, K. (1995). 3. Selim- 4. Mustafa ve 2. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Cami ve Mescitleri [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- İnce, K. (1995b). 3. Selim- 4. Mustafa ve 2. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Cami ve Mescitleri [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kara Pilehvarian, N. (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisi. İçinde *Türkler Ansiklopedisi* (C. 12, s. 247-251).
- Karademir, murat. (2007). *Edirne Çeşmeleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Karakuş, F. (2019). İstanbul' da Osmanlı Dönemi Tarihi Su. *Türk Hidrolik Dergisi*, 3(1), 14-30.
- Karakuyu, M., Tezer, S. T., & Balık, H. (2010). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8, s.33.
- Karakuyu, M., Tezer, S. T., & Balık, H. (2010b). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 16, s.33.

- Kızıltan, Z. (2014). Marmaray Metro Projesi Kurtarma Kazıları: Yenikapı-Sirkeci ve Üsküdar İstasyonları Arkeoloji Çalışmaları ve İstanbul'un 8 Binyılı. *Hayalden Gerçeğe Bir İstanbul Öyküsü Marmaray*, 13, s.54.
- Koçyiğit, F. (2013). *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Kuban, D. (1970). İstanbul'un Tarihi Yapısı. *Mimarlık Dergisi*, academia.edu
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi*. Yem Yayınları.
- Mutlu, M. (2014). *Konya'da Su Mimarisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Onkol Ertunç, Ç., & Yaman, B. (2019). XIII. Yüzyıl Anadolu Taçkapıları'nda Kullanılan Madalyon ve Kabaralar. *İSTEM*, 33, s. 127-147.
- Ödekan, A. (1992). Çeşme. İçinde *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (TV Yurt Yayınları, C. 2).
- Önge, Y. (1981). Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 115-121.
- Önge, Y. (1983). *Vakıf Müessesesinde Su ve Önemi*. <https://acikerisim.fsm.edu.tr/>
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları* (Türk Tarih Kurumu).
- Özdamar, M. (1988). Namazgâhlar. *Vakıflar Dergisi*, 20, s.221-248.
- Özdeniz, E. (1995). *Kaptan-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri* (DKK Kültür Yayınları).
- Özen, Ö. (2013). *II. Mahmud Dönemi Askeri Islahat Sürecisinde Ortaya Çıkan Kışla Yapıları* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Özer, M., & DüNDAR, M. (2021). Edirne Sarayı Su Yapıları. *Belleten*, 85, s.615-644.
- Özkan, H. (2018). Erzurum Çeşmeleri. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 45, s.345-370.
- Özkan Tekneci, Z., & Ersoy, B. (2022). 19. Yüzyıl İstanbul Minarelerinin Konum, Form, Malzeme ve Süsleme Özellikleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 31, 1455-1485.
- Özlu, N. (2021). II. Mahmud Döneminde İstanbul: Reform ve Mimari. *Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Yaşam Dergisi*. <https://doi.org/10.26835/my.856072>
- Özsoy, Ö. D., & Kuyulu Ersoy, İ. (2024). Osmanlı Duvar Resimlerinde Perde Motifi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 33, s.471-503
- Parlak Uğurlu, B. (2020). *Anadolu'da Son Dönem Osmanlı Duvar Resimlerinde Kent İmgeleri* (Şelale Ofset).

- Pilehvarian, N. K. (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisi. İçinde *Türkler Ansiklopedisi* (C. 12, s. 247-251).
- Pilehvarian Kara, N., Urfalıoğlu, N., Yazıcıoğlu, L., (2004). *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Sevinçtay Kanlıçay, S. (2010). *Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Sinemoğlu, N. (1988). "Mimar Sinan Dönemi Duvar Çinilerine Biçim Mekan Satış, Renk ve Perspektif Açılımlarından Bakış", *Mimarbaşı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, C.1, s.540-554.
- Soysaldı, A., & Çatalkaya Gök, E. (2020). Türk Kumaşlarında Görülen Ay-Yıldız Motifi. *Milli Folklor*, 16, s.136-152.
- Sönmezler, Şahin, & Kolay. (2018). İstanbul'daki Osmanlı Dönemi Suyolu Yapıları. *Turkish Studies*, 13, s.1192-1226.
- Subaşı, M. H. (2010). Hasan Tahsin Efendi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 38, s. 431).
- Tanışık, İ. H. (1943). *İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Ciheti* (Maarif Matbaası).
- Tanman, B., & Tükel, U. (2001). *Yıldız Demiriz'e Armağan*. Simurg.
- Tunçez, D. (2022). II. Mahmut Dönemi Beyoğlu Çeşmeleri. *Sanat Tarihi Yıllığı / Journal of Art History*, 31, s.515-565.
- Uçar, H. (2012). *Sipil'den Manisa'ya Ab-ı Hayat Manisa Çeşmeleri* (Dijital Baskı Merkez).
- Yanık, H. (2019, Kasım 29). <https://derstarih.com/istanbul-surlari/>.
- Yavuzylmaz, A. (2018). Gebze Çeşmeleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*, 6, s.577-593.
- Yeşilbaş, E. (2007). *Diyarbakır'da su mimarisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yılmaz, C. (2010). *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*. Seçil Ofset.
- Yiğit, İ. H. (2021). İstanbul Gravürleri. *Seçil Ofset*.

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: İstanbul Surları (Yanık, 2019)..... 17

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Karyağdı Çeşmesi Genel Görünüşü	41
Fotoğraf 2: Karyağdı Çeşmesi Genel Görünüşü	44
Fotoğraf 3: Karyağdı Çeşmesi Genel Tekne (Yalak) Bölümü.....	45
Fotoğraf 4: Karyağdı Çeşmesi Kuzey Kitabe	45
Fotoğraf 5: Karyağdı Çeşmesi Güney Kitabe	46
Fotoğraf 6: Karyağdı Çeşmesi	46
Fotoğraf 7: Kandilli İskele Çeşmesi Güney Cephe Genel Görünüş	48
Fotoğraf 8: Kandilli İskele Çeşmesi Güney Cephe Ayrıntı	51
Fotoğraf 9: Kandilli İskele Çeşmesi Güney Cephe Ayaklı Kurnası	51
Fotoğraf 10: Kandilli İskele Çeşmesi Yan Görünüş.....	52
Fotoğraf 11: Kandilli İskele Çeşmesi Kuzey Cephe Genel Görünüş	52
Fotoğraf 12: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüşü.....	54
Fotoğraf 13: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Tuğra ve Oval Çerçeve Ayrıntı	57
Fotoğraf 14: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı.....	58
Fotoğraf 15: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Aynalık Çerçeve Rozeti Ayrıntı.....	58
Fotoğraf 16: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Tas Yuvası Ayrıntı	58
Fotoğraf 17: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak).....	59
Fotoğraf 18: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş.....	59
Fotoğraf 19: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş.....	60
Fotoğraf 20: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş.....	62
Fotoğraf 21: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı.....	65
Fotoğraf 22: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı.....	66
Fotoğraf 23: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Aynalık Bölümü Ayrıntı.....	66

Fotoğraf 24: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	67
Fotoğraf 25: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	67
Fotoğraf 26: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş	71
Fotoğraf 27: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Tuğra Ayrıntı	75
Fotoğraf 28: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı	75
Fotoğraf 29: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak)	76
Fotoğraf 30: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Musluk Süslemesi	76
Fotoğraf 31: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Sağ Yan Kitabe	77
Fotoğraf 32: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Sol Yan Kitabe	77
Fotoğraf 33: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Arka Görünüş	78
Fotoğraf 34: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi Kuzeybatı Köşesi Süsleme	78
Fotoğraf 35: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi	79
Fotoğraf 36: Kireçburnu II. Mahmud Çeşmesi	79
Fotoğraf 37: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Genel Görünüşü	82
Fotoğraf 38: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Kitabe Ayrıntı	87
Fotoğraf 39: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Tuğra Ayrıntı	87
Fotoğraf 40: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	88
Fotoğraf 41: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Yan Cephe Suluk Ayrıntı	88
Fotoğraf 42: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	89
Fotoğraf 43: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	89
Fotoğraf 44: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	90
Fotoğraf 45: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Ayrıntı	90
Fotoğraf 46: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Genel Görünüşü	91
Fotoğraf 47: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	93
Fotoğraf 48: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş	97
Fotoğraf 49: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	97
Fotoğraf 50: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kitabesi	98

Fotoğraf 51: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	98
Fotoğraf 52: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	99
Fotoğraf 53: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	99
Fotoğraf 54: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	100
Fotoğraf 55: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Aynalık Bölümü.....	100
Fotoğraf 56: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Bölümü	101
Fotoğraf 57: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	101
Fotoğraf 58: Karnovala Çeşmesi Genel Görünüş.....	103
Fotoğraf 59: Karnovala Çeşmesi Ayrıntı	107
Fotoğraf 60: Karnovala Çeşmesi Kitabesi.....	107
Fotoğraf 61: Karnovala Çeşmesi Ayrıntı	108
Fotoğraf 62: Karnovala Çeşmesi	108
Fotoğraf 63: Karnovala Çeşmesi	109
Fotoğraf 64: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	110
Fotoğraf 65: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	114
Fotoğraf 66: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Onarım Kitabesi	114
Fotoğraf 67: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Kot Altında Kalan Aynalık Bölümü Tekne (Yalak) Bölümü	114
Fotoğraf 68: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş	116
Fotoğraf 69: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Tepelik Ayrıntı.....	119
Fotoğraf 70: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı	119
Fotoğraf 71: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak) Ayrıntı.....	119
Fotoğraf 72: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Tekne (Yalak) Ayrıntı.....	120
Fotoğraf 73: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Doğu Cephesi Görünüşü.....	120
Fotoğraf 74: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüşü	121
Fotoğraf 75: Namazgah Çeşmesi Genel Görünüşü	124
Fotoğraf 76: Namazgah Çeşmesi Taş Tepelik.....	128

Fotoğraf 77: Namazgah Çeşmesi Kitabe ve Süslemesi.....	129
Fotoğraf 78: Namazgah Çeşmesi Tekne (Yalak)	129
Fotoğraf 79: Namazgah Çeşmesi Namazgah Bölümü Ayrıntı	129
Fotoğraf 80: Namazgah Çeşmesi Namazgah Bölümü Ön Görünüş	130
Fotoğraf 81: Namazgah Çeşmesi Genel Görünüşü	130
Fotoğraf 82: Namazgah Çeşmesi Kuzey Cephe Görünüşü	131
Fotoğraf 83: Kuru Çeşme Genel Görünüş	133
Fotoğraf 84: Kuru Çeşme Kitabe Ayrıntı	136
Fotoğraf 85: Kuru Çeşme Tekne (Yalak).....	137
Fotoğraf 86: Kuru Çeşme Yan Görünüş.....	137
Fotoğraf 87: Kuru Çeşme Su Deposu Kuzey ve Doğu Cephesi.....	138
Fotoğraf 88: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Genel Görünüş	139
Fotoğraf 89: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Hayat Ağacı Motifi Süsleme.....	144
Fotoğraf 90: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Sütun Başlığı Süsleme Ayrıntı..	144
Fotoğraf 91: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Tuğra Ayrıntı	145
Fotoğraf 92: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Aynalık Süsleme Ayrıntı	145
Fotoğraf 93: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Musluk ve Tekne (Yalak) Bölümü	146
Fotoğraf 94: Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi Genel Görünüşü.....	146
Fotoğraf 95: Beylerbeyi II. Mahmut Han Çeşmesi Genel Görünüşü.....	150
Fotoğraf 96: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Sultan II. Mahmud Tuğrası ...	154
Fotoğraf 97: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Batı Cephesi Taç ve Kitabe Ayrıntı	154
Fotoğraf 98: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Doğu Cephesi Taç ve Kitabe.	155
Fotoğraf 99: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Taç ve Kitabe.....	155
Fotoğraf 100: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kuzey Cephesi Kitabe	155
Fotoğraf 101: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Bölümü	156

Fotoğraf 102: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) ve Kurna Bölümü	156
Fotoğraf 103: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kurna Bölümü	156
Fotoğraf 104: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Kurna Ayrıntı.....	157
Fotoğraf 105: Beykoz II. Mahmut Çeşmesi Genel Görünüş.....	159
Fotoğraf 106: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi Tuğra Ayrıntı.....	162
Fotoğraf 107: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi Kitabesi	162
Fotoğraf 108: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Bölümü.....	163
Fotoğraf 109: Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi.....	163
Fotoğraf 110: Kavacık Çeşmesi Genel Görünüş	165
Fotoğraf 111: Kavacık Çeşmesi Kuzey Cephesi Kitabe Ayrıntı.....	168
Fotoğraf 112: Kavacık Çeşmesi Tekne (Yalak)	168
Fotoğraf 113: Kavacık Çeşmesi Güney Cephesi Kitabe Ayrıntı.....	169
Fotoğraf 114: Kavacık Çeşmesi Güney Cephesi.....	169
Fotoğraf 115: Kavacık Çeşmesi Güney ve Doğu Cephesi	170
Fotoğraf 116: Kavacık Çeşmesi Batı Cephesi.....	170
Fotoğraf 117: Sarıyer II. Mahmut Han Çeşmesi Genel Görünüşü.....	174
Fotoğraf 118: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme ve Tuğra Ayrıntı	178
Fotoğraf 119: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Musluk Süsleme Ayrıntı	178
Fotoğraf 120: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne Süsleme Ayrıntı	179
Fotoğraf 121: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak)	179
Fotoğraf 122: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Tekne (Yalak) Gider Ayrıntı	179
Fotoğraf 123: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Kitabe Ayrıntı	180
Fotoğraf 124: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Cephe Görünüşü	180
Fotoğraf 125: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Genel Görünüş.....	183
Fotoğraf 126: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Kitabe Ayrıntı.....	186
Fotoğraf 127: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Aynalık Bölümü Ayrıntı.....	186

Fotoğraf 128: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Aynalık Bölümü	187
Fotoğraf 129: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Genel Görünüş.....	187
Fotoğraf 130: Sarıyer II. Mahmut Çeşmesi Genel Görünüş.....	190
Fotoğraf 131: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	193
Fotoğraf 132: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Oval Madalyon Ayrıntı.....	193
Fotoğraf 133: Sarıyer II. Mahmut Han Çeşmesi Kitabe Ayrıntı	193
Fotoğraf 134: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Lüle ve Tekne (Yalak) Ayrıntı	194
Fotoğraf 135: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi	194
Fotoğraf 136: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi	195
Fotoğraf 137: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Doğu Cephesi.....	195
Fotoğraf 138: Galata II. Mahmud Çeşmesi Genel Görünüş.....	197
Fotoğraf 139: Galata II. Mahmud Çeşmesi Alınlık Bölümü Ayrıntı	201
Fotoğraf 140: Galata II. Mahmud Çeşmesi Kitabe Ayrıntı.....	201
Fotoğraf 141: Galata II. Mahmud Çeşmesi Sütun Başlığı Ayrıntı	202
Fotoğraf 142: Galata II. Mahmud Çeşmesi Aynalık Bölümü Ayrıntı.....	202
Fotoğraf 143: Galata II. Mahmud Çeşmesi	203
Fotoğraf 144: Galata II. Mahmud Çeşmesi	203

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Karyağdı Çelmesi Planı.....	42
Çizim 2: Karyağdı Çeşmesi Ön Görünüş.....	42
Çizim 3: Karyağdı Çeşmesi Yan Cephesi Görünüş.....	43
Çizim 4: Karyağdı Çeşmesi Yan Cephesi Görünüş.....	43
Çizim 5: Kandilli İskele Çeşmesi Planı.....	49
Çizim 6: Kandilli İskele Çeşme Kuzey ve Güney Cephe.....	49
Çizim 7: Kandilli İskele Çeşme Batı Görünüş.....	50
Çizim 8: Kandilli İskele Çeşme Doğu Görünüş.....	50
Çizim 9: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Planı.....	55
Çizim 10: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş.....	55
Çizim 11: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş.....	56
Çizim 12: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş.....	56
Çizim 13: Eminönü II. Mahmud Çeşmesi Süsleme.....	57
Çizim 14: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Planı.....	63
Çizim 15: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş.....	63
Çizim 16: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş.....	64
Çizim 17: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş.....	64
Çizim 18: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Süsleme.....	65
Çizim 19: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Plan.....	72
Çizim 20: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş.....	72
Çizim 21: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş.....	73
Çizim 22: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş.....	73
Çizim 23: Kireçburnu Mahmud Çeşmesi Süsleme.....	74

Çizim 24: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Plan.....	83
Çizim 25: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş	83
Çizim 26: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	84
Çizim 27: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	84
Çizim 28: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme	85
Çizim 29: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme	86
Çizim 30: Fatih Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Çizimi.....	86
Çizim 31: Kireçburnu II. Mahmud Han Çeşmesi Plan	94
Çizim 32: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş	94
Çizim 33: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	95
Çizim 34: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	95
Çizim 35: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Çizimi.....	96
Çizim 36: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Çizimi.....	96
Çizim 37: Karnovala Çeşmesi Plan.....	104
Çizim 38: Karnovala Çeşmesi Ön Görünüş	105
Çizim 39: Karnovala Çeşmesi Yan Görünüş	105
Çizim 40: Karnovala Çeşmesi Yan Görünüş	106
Çizim 41: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Plan.....	111
Çizim 42: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş	112
Çizim 43: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş	112
Çizim 44: Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş	113
Çizim 45: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Planı	117
Çizim 46: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş	117
Çizim 47: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş.....	118
Çizim 48: Tarabya II. Mahmud Çeşmesi Süsleme.....	118
Çizim 49: Namazgah Çeşmesi Planı	125
Çizim 50: Namazgah Çeşmesi Güney Cephesi Ön Görünüş	125

Çizim 51: Namazgah Çeşmesi Doğu Cephesi Yan Görünüş	126
Çizim 52: Namazgah Çeşmesi Batı Cephesi Yan Görünüş	126
Çizim 53: Namazgah Çeşmesi Süsleme Ayrıntı	127
Çizim 54: Namazgah Çeşmesi Namazgah Bölümü Süsleme Ayrıntı	128
Çizim 55: Kuru Çeşme Planı.....	134
Çizim 56: Kuru Çeşme Ön Görünüş	135
Çizim 57: Kuru Çeşme Yan Görünüş	135
Çizim 58: Kuru Çeşme Yan Görünüş	136
Çizim 59: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Planı.....	140
Çizim 60: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Ön Görünüş	141
Çizim 61: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	141
Çizim 62: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	142
Çizim 63: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı.....	143
Çizim 64: Çengelköy II. Mahmut Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı.....	143
Çizim 65: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Planı.....	151
Çizim 66: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş	152
Çizim 67: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	152
Çizim 68: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	153
Çizim 69: Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi Süsleme Ayrıntı.....	154
Çizim 70: Beykoz II. Mahmud Han Planı.....	160
Çizim 71: Beykoz II. Mahmud Han Ön Cephe.....	160
Çizim 72: Beykoz II. Mahmud Han Yan Görünüş	161
Çizim 73: Beykoz II. Mahmud Han Yan Görünüş	161
Çizim 74: Kavacık Çeşmesi Planı.....	166
Çizim 75: Kavacık Çeşmesi Ön Görünüş	166
Çizim 76: Kavacık Çeşmesi Yan Görünüş.....	167
Çizim 77: Kavacık Çeşmesi Yan Görünüş.....	167

Çizim 78: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Planı.....	175
Çizim 79: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Ön Görünüş	175
Çizim 80: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	176
Çizim 81: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	176
Çizim 82: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Oval Çerçeve Süsleme Ayrıntı Çizimi	177
Çizim 83: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Planı	183
Çizim 84: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Ön Görünüş	184
Çizim 85: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Yan Görünüş	184
Çizim 86: Eyüp Mihrimah Sultan Çeşmesi Aynalık Süsleme	185
Çizim 87: Sarıyer II. Mahmud Han Planı	191
Çizim 88: Sarıyer II. Mahmud Han Ön Görünüş.....	191
Çizim 89: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Görünüş.....	192
Çizim 90: Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi Yan Cephesi Görünüş.....	192
Çizim 91: Galata II. Mahmud Çeşmesi Plan.....	198
Çizim 92: Galata II. Mahmud Çeşmesi Ön Görünüş	198
Çizim 93: Galata II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş	199
Çizim 94: Galata II. Mahmud Çeşmesi Yan Görünüş	199
Çizim 95: Galata II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı.....	200
Çizim 96: Galata II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı.....	200
Çizim 97: Galata II. Mahmud Çeşmesi Süsleme Ayrıntı.....	201

EKLER

Ek 1: Beslendiği Kaynak ve Bulunduğu Yere Göre Çeşmeler

Çeşmeler	Meydan	Duvar	Sütun	Depolu	Deposuz	Kaynak	Şebeke	Aktif	Aktif Değil
Namazgah Çeşmesi			x		x		x	x	
Kandilli İskele Çeşmesi			x		x		x	x	
Kuru Çeşme	x			x			x	x	
Kavacık Çeşmesi			x		x		x		x
Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi		x			x		x	x	
Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x					x
Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x			x	x	
Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi		x		x					x
Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi			x		x		x	x	
Karyağdı Çeşmesi		x			x		x		x
Tarabya II. Mahmud Han Çeşmesi			x		x			x	
Eminönü II. Mahmud Han Çeşmesi		x		x			x	x	
Eyüp Mihrimah Sultan Han Çeşmesi		x		x			x	x	
Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi		x			x		x		x
Kireçburnu II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x			x	x	
Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi		x		x			x		x
Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi		x		x			x	x	
Karnoala Çeşmesi	x			x			x		x
Galata II. Mahmud Çeşmesi		x			x		x		x
Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	x			x			x		x

Ek 2: Cephe Sayısı ve Kullanılan Malzemeye Göre Çeşmeler

Çeşmeler	Tek Cepheli	İki Cepheli	Üç Cepheli	Mermer	Tuğla	Taş
Namazgah Çeşmesi	x			x		
Kandilli İskele Çeşmesi		x		x		
Kuru Çeşme	x			x	x	x
Kavacık Çeşmesi		x		x		x
Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x		
Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x		x
Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x		
Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi		x		x		
Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi		x		x		
Karyağdı Çeşmesi	x			x		
Tarabya II. Mahmud Han Çeşmesi		x		x		
Eminönü II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x		x
Eyüp Mihrimah Sultan Han Çeşmesi	x			x		
Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi			x	x		
Kireçburnu II. Mahmud Han Çeşmesi			x	x		x
Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	x			x		
Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	x			x		
Karnovala Çeşmesi	x			x	x	x
Galata II. Mahmud Çeşmesi	x			x	x	
Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	x			x	x	x

Ek 3: Süsleme Programlarına Göre Çeşmeler

Çeşmeler	Bitkisel	Geometrik	Nesneli	Yazı	Mimari
Namazgah Çeşmesi	x	x	x	x	x
Kandıllı İskele Çeşmesi		x		x	x
Kuru Çeşme				x	
Kavacık Çeşmesi		x		x	x
Beykoz II. Mahmud Han Çeşmesi		x		x	
Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi		x	x	x	
Sarıyer II. Mahmud Han Çeşmesi		x	x	x	
Çengelköy II. Mahmud Han Çeşmesi	x	x	x	x	x
Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	x	x	x	x	
Karyağdı Çeşmesi				x	
Tarabya II. Mahmud Han Çeşmesi	x	x		x	
Eminönü II. Mahmud Han Çeşmesi	x	x	x	x	
Eyüp Mihrimah Sultan Han Çeşmesi	x	x		x	
Fatih II. Mahmud Han Çeşmesi	x	x	x	x	x
Kireçburnu II. Mahmud Han Çeşmesi	x	x	x	x	
Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi	x	x		x	
Beylerbeyi II. Mahmud Han Çeşmesi	x	x	x	x	
Karnovala Çeşmesi	x	x	x	x	x
Galata II. Mahmud Çeşmesi	x	x	x	x	x
Beyoğlu II. Mahmud Çeşmesi		x			

ÖZGEÇMİŞ

Esra YAVUZYİĞİT; 2017 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünden mezun olmuştur. 2019 yılından itibaren Sakarya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Aile ve Çocuk Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nde çalışmaktadır.

